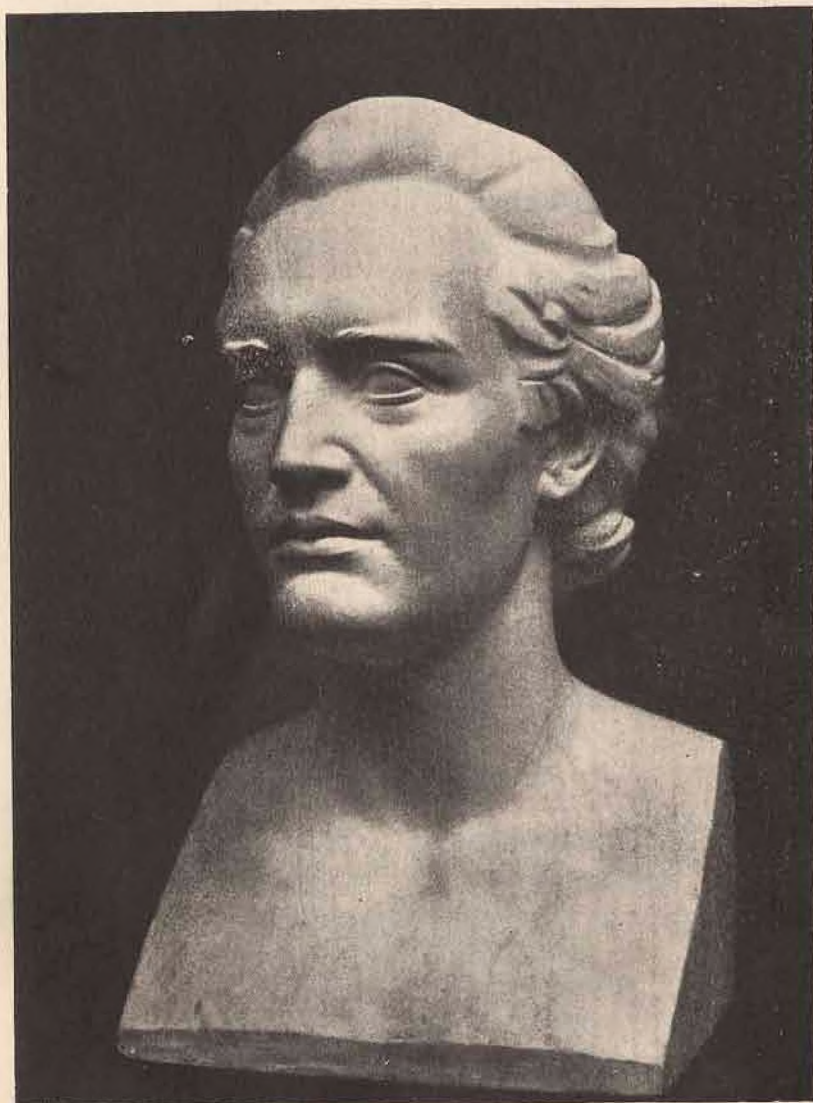

- 1. IANUARIE 1930

GÂNDIREA

ANUL IX

No. 6—7

GÂNDIREA

A R T I S T U L

DE

TUDOR VIANU

Publicul care întreține toate manifestațiile în care artistul apare mai aproape de el, deși încă împodobit cu semnele prestigiului său, mulțimile care îi barează drumul, pentru a surprinde un detaliu omenesc și practic, vizitatorii neașteptați și indiscreți ai tuturor celebrităților artistice, sunt mișcați deopotrivă de convingerea că personalitatea artistică are o asemenea însemnătate, încât numai pe calea ei se poate propăși către o înțelegere mai justă a operii care i-a înlănțuit și fermecat. Opera ar apărea atunci ca o enigmă, pentru a cărei deslegare cunoștința factorului omenesc care i-a stat la bază, ar fi indispensabilă. Este aici o presupunere iluzorie numai întrucât privește scopurile pe care le solicită, dar explicabilă și îndreptățită în raport cu elanul de entuziasm și simpatie care o descătușează. Farmecul artei este în mare parte făcut din conștiința de a fi alunecat sub un rodnic punct de vedere, de a cuprinde lumea cu privirile unui mare suflet generos și fratern. Dante lăsându-se condus în Infern de către Virgil, este simbolul tovarășiei devotate pe care o legăm în viață cu artiștii care ne-au vorbit mai puternic și prin care încercăm să ne ajutăm peste greutatea și mlaștinele ei. În orice încântare artistică răsună astfel accentul admirației și iubirii pentru un om, voința de a-i urma întru totul și fericirea de a ne simți în felul acesta mai productivi și mai bogați. Ce mirare atunci că o asemenea pornire se transformă într-o adevărată foamă de certitudini omenesti și particulare? Simpatia pentru artist vrea să se sprijine prin alte o mie de trăsături răpite felului său obișnuit de a fi. La capătul acesui elan se găsește însă adeseori desiluzia și în tot cazul dovada că roadele lui sunt cu mult mai prețioase decât încrederea pe care ne-o pusesem în ele.

Desiluzia provine din faptul că omul pe care îl descoperim poate să nu semene deloc cu modelul ideal pe care ni-l închipuisem. Multele scăderi de caracter care se citează pe seama artiștilor sunt până la un punct o consecință fatală a constituției lor specifice. Atins de o adevărată inapținutudine practică, armele de viață ale artistului sunt uneori mici și vinovate. Comparată cu lărgimea de gesturi a unui om bucurându-se de o robustă înzestrare practică, lumina care cade asupra artistului ne arată o ființă sbătându-se printre rosturile vieții sale, cu niște mijloace care uneori ni se par deplorabile, numai pentru că sunt imperfecte. Acest contrast nu poate însă sguđu decât un suflet slab. Un caracter încercat și o adevărată dragoste pentru artist cred că trebuie să se declare împăcate și cu acest rost al lucrurilor, iar scuza și înțelegerea pe care le-o poate arăta mi s'a părut a fi totdeauna semnul unei frumoase generozități umane.

În ce privește pe artiști, grija de a menține figurația practică a vieții la înălțimea modelului ideal al operii, produce acea afectare cabotină, amatoare de gesturi patetice, de pitoresc și ostentație, care nu caracterizează pe cei mai de seamă dintre ei. Aceștia din urmă înțeleg mai de grabă că datoria lor ca oameni nu poate fi deosebită de a restului muritorilor. Bunăvoința umană poate astfel corectă adeseori slăbiciunea care cade în lotul artiștilor, pentru a ne pregăti spectacolul, ce este

dreptul nu măreț și impresionant, pe care lăcomia imaginației noastre îl urmărise, dar foarte simpatice și edificatoare, al simplității și modestiei. A întâlni un om natural și măsurat, când pornisem a căuta o excepție și un erou, este totdeauna o împrejurare plăcută și o întărire pe căile de bun simț ale vieții, emanată dela acei pe cari îi crezusem că ne pot autoriza să le nesocotim și să le încălcăm.

Toate acestea schimbă însă puțin datele problemei care este relația dintre artistul privit ca om și opera sa. Acest raport s'a crezut a fi genetic și interesant ca atare. De când Goethe a spus că orice poezie este o „poezie ocazională, s'a căutat a se stabili trăsăturile particulare de caracter sau împrejurările relative de viață care au putut inspira operele marilor artiști. Astfel de elemente se pot în adevăr găsi în biografia artiștilor. Când de pildă Eminescu, după cum Slavici ne povestește în „Amintirile” sale, văzând un sărac cu înfățișarea cea mai nenorocită, a vrut să-i dăruiască pe loc încălțăminte sa, sub cuvântul că, el însuși sărac, stăpânește totuși mijlocul de alinare al gândirii, această întâmplare remarcabilă și cugetarea pe care ea a sugerat-o, o regăsim ca într'un ecou, când Eminescu scrie :

*Lună, tu stăpâna mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață suferințele întuneci...*

Valoarea mângâietoare a cugetării este așa dar una din perspectivele poeziei lui Eminescu, al cărei corespondent practic îl putem găsi în biografia sa. Dacă acum am reuși să stabilim între aceste două trăsături o anumită coincidență de date, am putea vorbi și de o legătură genetică între ele. Acelaș exemplu privit însă cu mai multă atenție ne poate vorbi și în alt chip. Dacă amănuntul biografic al lui Eminescu ni s'a părut interesant, împrejurarea se datorește perspectivei poetice în care l-am privit. Nu cumva atunci departe ca știrile despre viața și personalitatea unui artist să prezinte un interes oarecare pentru interpretarea operii sale, lucrurile stau tocmai dimpotrivă? Nu cumva biografia este interesantă abia în lumina operii? Nu cumva opera ne ajută la interpretarea biografiei? În cazul acesta, mult căutatele legături genetice nu permit procedarea dela cauză la efect, decât după ce spiritul a purces dela efect la cauză și departe de a ajuta la adâncirea semnificației operii, își primesc ele însele semnificația dela operă.

Dar nu numai publicul care eaută să pătrundă în viața artistului și nu numai critica orientată către găsirea unor astfel de legături genetice, artiștii însiși cred uneori în legătura activă dintre subiectivitatea lor practică și opera lor. Aceasta este cel puțin baza de credință din care se ridică afirmația, pe care unii dintre artiști o fac cu conștiința că în felul acesta ei invocă acel merit esențial al operii, față de care restul scăderilor posibile rămân secundare, că au fost cel puțin sinceri. Sinceritatea în artă este un alt punct problematic al esteticii curente și adeseori limanul la care ancorează unele din erorile artistice cele mai grave. Dacă în adevăr sinceritatea ar fi o însușire artistică atât de prețioasă, n'am avea atunci decât să ne înfățișăm pe hârtie întocmai cum suntem. Adeseori însă nu suntem în realitate decât ceea ce ni se pare că suntem. Fantoma unei personalități ia adeseori locul personalității adevărate, care se ascunde și uneori nu se realizează niciodată. Când astfel de personalități fantomatice, care se întâmplă a fi și acele care cred mai mult în valoarea sincerității în artă, întreprind redactarea confesiunii lor, se înțelege ce lucru fals și atins de strâmbătate rezultă. Dar chiar dacă artistul este un om trăind o viață mai reală, sinceritatea fără corectiv îl poate duce la simpla înfățișare a unui „caz”, a cazului său, ceea ce scade cu mult interesul cu care, în marile opere de artă, urmărim expresia unui destin general.

Tot atât de îndreptățit cel puțin ca imperativul sincerității, este imperativul disimulării. Flaubert confirma acest lucru când spunea că sentimentele pe care le înfățișează mai bine, sunt acelea pe care nu le-a încercat niciodată. Jean-Paul Richter întârea aceeaș idee când pretindea că în scrierile sale, sunt zugrăvite mai bine, peisagiile pe care el niciodată nu le văzuse. În jurul tuturor marilor picturi ale pasiunilor omenești sta astfel un cadru glacial, care ne permite să măsurăm

elanul de înălțare al artistului peste condiția vieții și măestria sa. Această mândră și suverană distanță pe care artistul o menține între sine și obiectul descrierii sale, o resimțim ca o trăsătură inumană de cruzime, dar ca pe unul din elementele impresiei sublime cu care atingerea marelui arte ne înfioarează. Aceeaș cruzime o simte și artistul și anume împotriva sa, atunci când luptă contra emoției care încearcă să-l cucerească, silindu-se să fie plin de neclintită asprime față de bucuriile și durerile care vibrează în sufletul și carnea sa. Dar aceasta este drama și în acelaș timp grandioarea destinului de artist.

Artistul nu-și trăește viața, artistul și-o consumă. Viața n'are pentru artist acel preț în sine, care face pe ceilalți oameni s'o resimtă cu bucurie sau cu durere, după cum ea este sporită sau amenințată. Din adâncimea de prăpastie a unei catastrofe, artistul poate auzi cum se înalță un cântec de fericire și neîngrijorare. Durerea care încearcă pe un artist poate deveni semnalul care descătușează impulsia creatoare și ca atare ea se poate ușor transforma în contrariul ei. Interesul vieții artistice nu coincide așadar cu acela al conservării personale. Centrul vitalității artistice stă în creație. Dela acest punct, domeniile suferinței și fericirii se întind în alte direcții, decât acelea care sunt obișnuite. Această stare de lucruri complică și mai mult urmărirea relațiilor dintre viață și operă. Cine ar putea spune cum era bătrânul, cu plămâni ruinați, cu arterele împietrite, suflând greu de goana morții care îl alunga din urmă și care a scris acel cântec delicat și simplu, închinattrandafirilor și amurgului. Rozele se înclină cu ziua :

In marea noapte care vine duioase-și pleacă fruntea lor.

Această mare noapte este a vieții și un presentiment turburător trece deopotrivă pe linia vastă a zării și în sufletul omului care absoarbe încăodată fericirea și durerea amestecată a lumii. Căci acest cântec nu este nici decum desnădăjduit, cum l-ar fi putut face epoca vieții în care a fost scris, ci străbătut de acel farmec, care este al unei vitalități de artist, stârnită încăodată să vibreze.

Nu voi spune dar că artistul n'are nevoie de nicio atingere cu viața practică. Viața este necesară artistului, care o consumă și apoi o elimină. Omul practic își însușește viața, o transformă în substanță proprie și într'un capital solid de experiențe și principii. Copilăria artistului este însă veșnică. Degustată ca un aliment de lux, artistul redă vieții ceea ce a luat din ea și opera care rezultă, poate deveni o avere agonisită de experiențe, un sprijin și o îndrumare numai pentru noi, dar nu pentru el. Chiar pentru a o elimina, viața îi este necesară artistului și este un frumos moment al literaturii contemporane, acela în care un scriitor francez prelucrând parabola veche, înfățișează pe fiul rătăcit înapoiat acasă și înlesnind fratelui mai mic, în ciuda principiilor pe care le-ar fi putut câștiga, fuga în lume, dincolo de zidul grădinii, în marea învălmășeală a vieții. Această foame de viață și această impermeabilitate la concluziile ei sunt ale artistului.

Nemângâiată rămâne însă ieșirea artistului în lume. În literatură s'a descris uneori momentul în care, încă din copilărie, o fire de artist resimte subit și pentru dezolarea sa cea mai mare, că el nu este, că el nu poate fi la fel cu ceilalți oameni. Gide în scrierea sa de confesiuni și Thomas Mann în „Tonio Kröger” au fixat astfel de momente. Cu ce dureroasă strângere de inimă urmărește Tonio Kröger, de după perdeaua care îl ascunde, dansul înlănțuit al perechii, către care se îndreptase și în trecut elanul său neliniștit și tragic! Acea fericire, acea împăcată neștiință de sine nu va putea fi niciodată a sa.

În timp ce astfel nostalgia sa îl îndrumază către pierduta patrie a naivității, artistul se resimte pe sine ca un monstru de complexități irezolvabile. Nu că împreună cu Mozart sau cutare primitiv italian nu ar exista și artiști creând în simplitate și fericire, într'o atmosferă de smerită și dulce evlavie, fără sbucium și ostentivitate luptă cu sine, dar acest fel al lucrurilor nu este nici cel mai des și nici, după cum s'a afirmat uneori, cel mai potrivit cu firea primelor mărimi. Simțindu-se în atâtea împrejurări în opoziție cu viața, artistul nu poate rămâne, după cum se spune, un simplu instinctiv ; el devine mai degrabă un reflexiv, apostolul și martirul unui simț critic ascuțit și rebel.

Corespondența lui Flaubert este documentul acestei împerecheri între estetism și criticism, considerată chiar la rădăcina în care ele se unesc și tabăra din care societatea modernă și burgheză a simțit îndreptându-se către ea mai multe înveninate săgeți.

Societatea se răsbună atunci și îl izolează pe artist, dându-i un destin de umiliri. Căci dacă cititorul singurațic cunoaște acel devotament arzător, fanatic și exaltat, cu care el salută în paginile unei cărți renașterea la o viață nouă și înzestrarea sa cu un suflet mai bogat, societatea, care este în definitiv societatea cititorilor, pierde curând amintirea acestui moment. Există fără îndoială artiști glorioși, sărbătoriți și aclamați, dar niciodată pentru meritul lor exclusiv estetic. Triumful înapoierei lui Voltaire la Paris sau funeraliile glorioase ale lui Hugo au fost manifestații publice pe care nicio nuanță nu le desparte de înapoierea în Paris a lui Napoleon, a Împăratului, viu și mort. Când artistul nu este o strajă și un atlet al mândriei cetății, dar când el poate rămâne totuși un mare artist, ați observat condiția în care el decade subit, tutela care i se acordă cu bunăvoință, când nu i se destină hohotele de râs ale gușăților?

Se spune atunci că artistul se închide în turnul său de fildeș, care este însă o închisoare, căci nu se știe dacă această retragere e aleasă cu toată libertatea și dacă dela mica fereastră cu gratii nu privește cumva un isgonit? În acest amarnic prizonierat, din care puterile artistice cele mai mari au scos strigătul desnădejdiei de a nu putea îndeajuns, trăește un condamnat la muncă perpetuă și silnică. Niciodată ostenelele artistului nu se vor sfârși, căci dacă omul practic se poate mulțumi și cu aproximația, artistul nu se poate îndestula decât cu desăvârșirea. Aproximația este pentru adevăratul artist lucrul cel mai chinuitor și care se potrivește cu acele torturi ale îndoelii, pe care omul religios ar dori bucurca să le schimbe și cu veșnicele flăcări ale iadului. Aspirația sa către perfecțiune este dimpotrivă expresia autocrației caracterului său, a intransigenței sale absolute și despotice, a unui eroism care știe că se îndreaptă către zdrobirea puterilor încordate spre imposibil. Există în artist ceva din tiran și din soldat. De aceea înclinarea artiștilor de a-și da o altă ereditate, decât aceea burgheză pe care purtând-o urmări în generații mai apropiate, o poartă cu mai multă siguranță în vine, pentruca împreună cu Flaubert să se simtă descinzând din pirații normanzi sau cu marele liric german Stefan George, din înzăoții cavaleri cruciați, toate acestea sunt pentru ei, ca să spunem așa, niște reverii naturale. În lumina dorinței de perfecțiune, care este produsul unui adevărat entuziasm moral, munca artistului poate fi privită ca o luptă împotriva transacției mărunte și lașe, dar și ca o luptă cu sine însuși. Căci între marea sa aspirație și puterile mai relative de care se slujește, diferența care se introduce este cunoscută și denunțată de artist ca rezultatul unei inerții, o destindere a mării încordări, o pată în orbitoarea lumină, o cădere subită în bestialitatea care trebuie exterminată. Nu este ființă împotriva căreia artistul să se îndrepte cu mai multă înverșunare, decât omul care înlăuntrul său ostenește și uită. Marii artiști ar trebui considerați după valoarea morală a năzuinței lor eroice, dar lucrul în realitate nu se întâmplă.

Artistul însă iartă. El iartă esteticeste. Chiar răutatea și prostia, nu mai sunt pentru el niște feluri care omenește l-ar putea face să sufere și să geamă, ci doar expresii autentice și concentrate, pe care curiozitatea sa veșnic uimită le soarbe ca din niște vase fără fund ale delectării.

V E R S U R I

DE

R. H A N

L E A G Ă N

Urcai peteca oilor pustie
pustie

Ce duce iarna spre cer.
Vânt peste brazi în seninuri adie
adie.

Sub bradul din culme n'a nins
n'a nins

Iarba e acolo bălae
Și cetina verde-a rămas din adins
din adins.

Sub bradul din culme e cald
e cald

Și soarele ca nalba albă
Se 'nalță din muntele 'nalt
înalt.

Hai nani, cu plânsul dai mieii de gol
de gol

Din culmi până 'n vale e noapte
Hai nani, că lupul nu vine 'n ocol
în ocol.

I N C A S T E L

Insoțitorul spunea : — „acest strămoș contra Reformei a luptat!”
In castel amintirile treceau cu pasul măsurat.
Vizitatorii au întrebat : — „sufrageria cât e de lată?”
Strămoșul îi privea de sub viziera ridicată
Și la gât purta un lanț cu lacăt încuiat.
Cineva șoptea : — „a fost condamnat la moarte dar grațiat.
Ca semn îi este barba tăiată jumătate!”
Strămoșul privea cu bunătate
In sala cu scene din Biblie și castele pe Rhin,
Sus erau vitralii străvezii pe cerul senin
Și aur obosit pe vechi dulapuri florentine :
— Regii morți sunt uitați ca mine și ca tine!

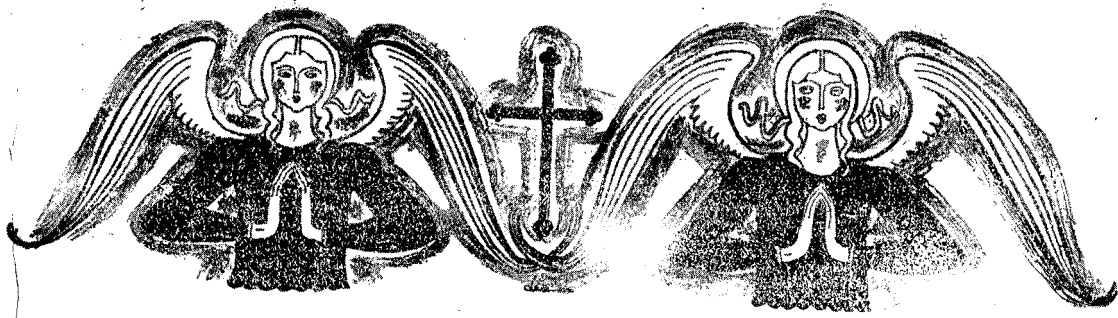
S A R M A N U L P E S C A R

In gclul lăsat de apus și de zbor
O teamă de-amurg liniștea vântul-blând.
Sărmanul pescar avea cântece 'n gând
Și ochii plecați cum au sfinții în secer.

O rugă de spus cu mâini crucișate
Sărmanul pescar închegea pentru sine,
Măruntul noroc când trece și vine
Prin apele-adânci, străvezii și bogate.

Când somnul pândea tăcerea de-aproape
Sărmanul pescar însera cu răbdare.
Din stuhul înalt ieșea luna mare
Și Domnul umbla, străveziu, pe ape.

MAICA DOMNULUI DELA MARE

(U R M A R E)

DE

EMANOIL BUCUȚA

La stânga se leșăna barca cea lungă a lui Lascaride. O recunoștea, cu toată fereala ei. Nu era trasa la mal, nici ancorată, ci se ținea din lopeți, în vederea cheiului, săltată fără milă. Când Bălașa se arătă în margine, barca se apropie ușoară, frecând nisipul. La un semn ar fi luat-o și ar fi zburat pe cărările corsarilor, spre capul dimpotrivă, unde luminile orașului de departe puneau o zare albă. Soarta stătea la pândă. Smaranda rămânea în primejdie. Luase o hotărîre? Care? N'o lăsa prea singură, tocmai când avea mai multă nevoie de sprijin, oricât, din mândrie sau din feciorelnică sfială, îl respingea? E se vede o lege ca înaintea unei hotărîri mai grele să nu fim decât noi cu noi. Sufletul se desface atunci de orice tovarășie și se înfundă cât mai adânc în sine. Se simțea oricum mai liniștită, de când strecurase un cuvânt Sultanei. Era greu să se întâmpile ceva și să nu prinde de veste o femeie isteță și pățită ca ea.

Barca lui Lascaride, când Bălașa nu dădu semne să coboare, se depărtă, ca o fiară hârșăind puțin pe pietre, și se duse să aștepte la locul vechiu în valuri. Se înșelase. Prada ei nu venise.

Trebuia făcut ceva. Șederea acestei ispite și rugăciuni de scânduri, de spume și de străji, în văzul Smarandei, lucra ea singură și fura încet. Oamenii trebuiau goniți sau barca spartă în fund sau Lascaride pus să se încarce înăuntru cu toată patima și încăpățănarea lui, și să plece pe drumurile pe care veniseră cașionii dela o mie optsute cincizeci. Il vedea dincolo, stând nepăsător, ca un om sigur de el și de treaba începută. Parcă aștepta un rezultat prevăzut, dela bursă, în-cărcare Balcic cif Constantinopol 5000 To grâu de Dunăre 90.000 de lei vagonul. Scotea în cap riscul și câștigurile, fără să lase să se vadă ceva pe obrazul arămit. În ce piele și în ce strae se băgase Hermes înaripatul? Ii venea să se ducă, să-l ia de guler și să-l împingă între contrabandiștii lui, din cari i se năzărise să facă astăseară contrabandiști de iubire. Cum? nu poți să lupți cu păinjinișul acesta care a prins în năvodul albastru și duce lin, fără puțință de oprire, n'ai cuțit care să-l sfășie și să libereze?

Ce căuta ea însăși aci? Desfăcută de oameni? Cine o chemase?

Din larg nu se mai vedea nimic. Flacăra se stinsese și pânza strâmbă, cu vâpăi de lună în ea, tot atunci. Nici flacăra de șomoioș uns, legat la inel, nici pânza pătrată, cu catargul scurt, nu erau ale Mărilor europene. Ele se puteau întâlni în golfulurile musonilor, pe căile Arabiei și ale Indiei. Glasul era din amintire, al unui oaspe care lipsea. Pentru a doua oară în aceeaș seară îi venea înainte de pe Mare și o tulbura. Ce vrea dela ea?

Se simțea șubredă, ca în preajma unui leșin care o împiedica să ia o hotărîre. L-ar fi vrut aici, tăcut în mulțimea șgomotoasă, urmărind-o pretutindeni cu ochii și zâmbindu-i când întorcea

capul să-l găsească. Ar fi stat negreșit tot timpul cu Hélène, dacă ea ar fi fost astăzi între ei, vorbind încet și parcă fără să ia parte, despre vreo epocă din istoria artei asiatice sau despre copii, cele două mari iubiri ale lui. Credea că Asiaticii erau singurii cari știau ce e liniștea și o redaseră, fie dintr'o trăsătură, cu o tehnică simplificată, fie printr'o cumpănire între cele mai năbădăioase și uriașe puteri. Lei înaripați cu pasul rămas necălcat în văzduh, pridvoare de pagodă îngustându-se spre cer, cu clopoței la colțurile de corabie ale caturilor, statui de buda așezați turcește, toate meditau în veșnicie, rezemate într'un punct. Dacă punctul s'ar fi mișcat, deslănțuiri și dărâmări de prăpăd ar fi sfârșit meșteșugita oprire pe loc.

Ea dimpotrivă, era pentru o desfacere de Asia. Nesiguranța asta însăș, de legănare între extreme, dela cea mai pierdută din cufundările în sine fără vârstă, la risipa urlătoare în clipă, dela odihnă la vârtej și dela bețiile vieții la praful neființei, o îndepărtau ca de ceva nesănătos și depășit de mult de mintea cu arhitectură și cu trepte a Europei. Nu vedea scăpare, între atâtea prilejuri de oboseală sau chiar de desnădejde, decât în înțelegere. Și-o deda cât putea, ca s'o fie mlădiosă și ascuțită. Ii punea flori înainte, ca la un altar, în fiecare zi. Din capul înconjurat de fulgere și încă asiatic, al Olimpianului, ieșise marmoreană și fecioară, ca să se păstreze asemenea, Pallas Athene.

El o compătimea glumeț. Înțelegerea? Bună, dar mărginită și încrezută. Abia o formulă de cristalizare înăuntrul unei stări grele și fără sfârșit, cum ar fi barisfera geologilor, care ține prin nemișcare toată zburdarea vietăților. Formulele sunt încercate secular și puse deoparte în muzeul istoriei culturii sau filozofiilor. Asia, cu fluxul ei, de neoprit ca al Mărilor și pornit tot așa, la porunci astrale, le șterge și le acopere. Mălul roditor al altor doctrine se așază și e purtat în universități. Creștinismul dela decăderea lumii greco-romane, nu-i aici să convingă? lirismul, hârtia și mătasea, dorul de rătăcire și de aventură, aduse de Cruciați și care au deschis apoi oceanele, ușile catedralelor și inimile, nu? indianismul romanticilor și al lui Schopenhauer? mistica, chinezăria și teozofia de astăzi? Ce înseamnă biruințele tehnicii în cugetare și în industrie, care sunt ale Europei, față de asemenea șivoae primare? O vedea în atmosfera-mamă, în care ard ca niște candelă la capătul unor lăntuțe de aur stelele păgânilor, cum își tăia drumul înțelegerii, subțire și pierdut. Toate ființau împrejur după legi mai lungi.

Ea se înfiora ascultându-l, nu de niște argumente căutate și fără temei la o cercetare mai rece, se înfiora atunci, când îi vorbea așa, cu zâmbetul liniștii lui asiatice, și acum, la atâta depărtare, ca de o învăliure înceată. Atmosfera, de care amintea el, exista într'adevăr și o pătrundea. Dintre toate stelele păgâne din fund rămăseseră numai două, care o urmăreau și așteptau. Ardeau singure și în noaptea de astăzi cu tot focul negru de jeu, al ochilor de om trăit în orașe dintre bălți.

Poate că îl iubea puțin.

Din ce putea fi făcută iubirea ei? Era un om care se deosebea dela început de ceilalți. Dar atât n'ajungea. N'ar fi trebuit atunci să fie numaidecât iubire și putea prea bine să rămăie plăcere a aflării împreună, cum o mai avea și față de altă lume. Numai că aflarea asta împreună se prelungea, ca astăzi și ca altădată, cu mult peste timpul cât întâmplător se vedeau și-și vorbeau. Ea se schimbase într'o stare și era aproape mai vie după aceea, în lipsă. Nu mai era legată de ei ca făpturi, ci destoinică să se desvolte aparte. Iși avea cronica proprie, pe un plaiu alături de cel a ceea și nesocotindu-l, dupăce dela marginea lui pasul i se înaripase cu vis și trecuse dincolo. Trăia peste voia lor și-i stăpânea. O stăpânea cel puțin pe ea, care o găsea deodată puternică și poruncitoare, în răspântiile vieții. Iată că venea la acea stare, și o întreba ca pe un al treilea, taine și deslegări! Căuta s'o înțeleagă, în începuturi și în putere de astăzi, și o întâlnea încheată, fără cale de deslusire, ca orice își are rostul în sine. Stătea chiar în fața Iubirii, a doamnei fără trup, care rând pe rând, avea ochii ei și avea ochii lui.

Iubea! Nici nu era altceva iubirea decât înduioșarea de acum înaintea unei alte părți de lume, în care se pierdea; boala, de bunăvoe primită, a personalității; cufundarea de învoire ca într'o bae

de aur alhivistă, în anii când, ca pomii primăverii, întâile flori șubrede, cer în cărările grădinii pe grădinarul încărcat de altoiuri. Ah, ce nebulie! Era ca o rândunică aruncându-se după umbra unei găze. Intra prin ea și nu prindea nimic. Iubire! Iubire! Rândunică de piramide! Sângele i se urca și se zbătea în peptul neîncăpător, cu un zgomot pe care îl auzea ca un foșnet de aripi căutând ieșire. — Nu vreau! Lasă-mă! Se simțea strigând înăuntru, ca prin ganguri cu uși deschise spre foisorul cu lună al pometurilor coapte dela Leordeni. Se umplea de copilărie și de amintirea jocurilor ei de fată. Se răsfoia ca albumul de acuarele lucrat de amândouă și dăruit mamei lor când împliniseră una douăzeci și alta șaptesprezece ani. Unde mai avea rochia de tiul albastru de-atunci? — Nu vreau! Lasă-mă! Suna găfâit. Erau strigăte erotice, ale cărnei care se sperie prinzându-se învoită să se dea. Fugea și pașii o lăsau. Iubire! Iubire! Unde se ascunsese până astăzi, ca să-și înfigă rădăcinile departe de priviri și să izbucnească năpraznic, străbătând-o prin toată ființa, una cu ea, ca un pom pe marginea livezii plin de stele și de păsări? Barca de-adineaurei se alegea iară, cu o flacăra sucită de vânt și cu pânza pătrată la catarg scurt, culcată pe apă de iuțea. Cine-o chema de-acolo? Iubire! Iubire!

În spatele Bălașei grupurile se făceau și se desfăceau. Se înșirau toți pe dinaintea Mariei și a lui Iosif ca să-i privească mai de aproape, le spuneau câte o vorbă și se pierdeau în mulțime. Incepenea o făcuse Puiu Vulpescu :

— Madonna mia! Am auzit că ai pierdut ceva și acum aștepti să-ți vie. Nu te încrede! Pornește și caută singură. Altfel rămâi păgubașă. Ascultă și tu odată de un om pățit. Nu mai trage nădejde în împlinirea Scripturii. Lasă-l pe Iosif în locul tău, că pe el nu-l doare, nu e copilul lui, și du-te. Până nu e prea târziu. Norocul când trece odată, trebuie oprit, că nu se mai întoarce cât e lumea. Sărut mânuțele, Madonna mia!

— Ești ca un Greco, albastru și alb, șopti numai pentru Smaranda Lena Costin, care-și ridicase strugurii și mătăsurile ei dintre ceilalți și se apropiase legănat. Albastrul se duce mai departe și intră în Mare, albul sue mai sus și se integrează în Calea Lactee. Pictura și se închină, Mamă a lui Dumnezeu.

— Trimite-l, stăpână frumoasă, pe Iosif, să umble! E bărbat, e datoria lui și ar găsi și pe alții să-l ajute, se rugă Zorca Radeva de lângă stâlp, roșie de toată purpura pânzelor și a îndrășnelii ei.

— Vezi, dacă simți răcoarea, Rando, zise foarte încet Leanța Suditu, ai lângă bancă un șal în culoare.

— I-așa de adevărat tot, încât cel mai neadevărat pare măgarul, pentru că numai el a fost adus aici tale quale, se miră pompos și uitându-se împrejur după impresie Vlad Marian, artistul dramatic îmbrăcat într'un Hamlet negru, cu o tîgvă de înot la cingătoare în locul hârcei monologului. I se spusese și lui din ce vreme să fie costumele, dar poate credea pe prințul legendei daneze contimporan cu Tiberiu.

— Seara de azi e a noastră. Bărbații nu sunt decât figuranți, se veseli Jenny Calomfir bătând slab în tobița de bacantă.

Bălașa îi auzea pe toți, dar n'avea putere să se întoarcă. Simțea nevoia să fie și mai mult cu sine. Se furișă, fără să se uite, pe lângă Sultana Slătineanu și pe lângă scaunul legănat de-alături și se pierdu în întuneric, prin iarba cu moloș și pietre de chelar a locului vecin. I se părea că-și duce iubirea la adăpost. O asculta șoptind cuvintele fără înțeles ale patimii. Visa. Era pentru ea seara negândită, de schimb al inelelor. Căldura pe care o avea pe buze trebuia să fie un zâmbet. Putea, și după cea mai aspră cuviință, să rămâe singură cu logodnicul!

Cunoștea acum ce-i iubirea. De ce zicea Smaranda că nu erau în stare să iubească și să se lase luate de viață? Mița de ea, tăcuta cu gândurile, ochii de întrebare albastră, în ce zbucium își smulgea o asemenea osândă! Intinse brațele puternice, într'o răsufărare adâncă, spre Mare. Era întâia ei îmbrățișare. Două umbre subțiri tremurată în acelaș timp jos, peste ruinele luminate de focurile jocului sfânt, și se lungiră parcă s'o cuprindă. Erau ca niște brațe ale soartei, care pierdea răbdarea.

Lumea apărea de-acolo mărunță și fără înțeles. Se amesteca și se risipea, râdea cu un râs abia auzit, ca de păpușică strânsă de o mână, de mâna nopții, prea mare ca să poată fi văzută. Dacă aceeași lume ar fi fost la o depărtare de două ori pe atâta, nici aceste amănunte nu s'ar mai fi păstrat. Fețele și-ar fi pierdut trăsăturile și viața culoarea. Ce știa ea și ce-i păsa de poporul care ținea o boltă pâlپătoare albă peste munticelul din fund al Varnei? Se plimba pe cheiu, pe sub lămpi electrice, vorbea și se căuta la fel? Și e de ajuns ca prin același procedeu, care ne destramă în spațiu, să ne închipuim deodată mutați numai cu un plan îndărăt în timp și să nu mai fim decât istorie, pe trepte de amfiteatru antic, fiecare la o sută de ani de alta și despărțite pentru totdeauna de arena cu lupte și cu flori de ziuă de azi. Marea, care din lumină se ștergea, se deosebea dela o parte vânătă și suitoare, cu marginea fosforescentă, ca de căderea foarte depărtată a unei ploii de stele. Lumea de jos părea ieșită dintr'un val al ei și pe care alt val avea s'o spele și s'o macine.

Iar ea? Cu ce îndărătnicie, care acum i se părea strimță și rea, fusese dela început împotrivă, de cum aflase șovăirile Smarandei! Pricina o vedea și-i era rușine. Firește, mândria casei lor ținută curată de orice corcire! Înaintea izbucnirilor inimii ea se apropia cu ochelarii unui genealogist și arhivar de steme domnești. Legăturile de azi, poruncile unei creșteri înalte, literatura, pianul, pictura, salonul sau conacul de moșie. Cadrul blestemat social în care sufletul, disprețuitor de hotare și dornic de diferențiere și de spontan, de-atâtea ori, când aripile îi sunt prea vulturești, nu încap. Nu înțelesese. Sau înțelegerea n'o putuse duce mai adânc. Privise lucrurile din afară, cu ochiu străin. Aici era nevoie de o pătrundere iubitoare și de împrumutarea, cel puțin pentru o clipă, a punctului de vedere, celălalt. Cât de singură o lăsase pe Smaranda! Trebuia neapărat să stea de vorbă cu Lascaride. Numaidecât.

Se întoarse. Mergea repede. Pentru întâia oară astăzi credea că știe ce are de făcut. Smaranda avea un drept la iubire. Alesese. Puteau ceilalți să fie de altă părere și să pue piedici. Ea nu.

Își aducea aminte și se înduioșa, de anii pe cari îi petrecuseră împreună, trăind aproape aceeași viață. Intre odăile lor nici nu era ușă, ci numai o scoarță pe inele, pe care uitau s'o tragă. — Mai ai mult, Bălașo? întreba de-alături, din întuneric, Smaranda. Ea își ridică obrazul din carte, cu coadele împletite pentru noapte, și se uita fără să răspundă la deschizătura mai mare a intrării, în care vedea departe deschizătura mai mică a ferestrei plină de stele sau de crengi negre din livadă. Știa că în acea deschizătură avea să se arate, chemată de tăcerea ei ștregărească, Smaranda.

Iat'o! E în cămășa până în pământ, subțire și nevinovată, cu un cort de cer pe umeri, ca o bunăvestire prerafaelită. Pe urmă plecase în Belgia, la colegiul de călugărițe, și trei ani îi dusesese dorul. Venise îndărăt mai tăcută și mai liniștită. Ii semăna mai puțin. În Smaranda crescuseră, la umbra clopotnițelor gotice și în singurătatea cântecelor de carillon, însușirile de meditare, pe care ea le înăbușise. Altădată se amestecau. Nu erau decât una singură, privind rând pe rând lumea cu ochi negri și cu ochi albaștri. Acum se întregeau, fără să se apropie. Numai cine nu vrea, nu vedea că sunt două.

Un glas de gong răsună. Tresări. Se trăgeau perdelele peste întâia parte. Trebuia să se grăbească să-și schimbe îmbrăcămintea. Ce-avea să-i spue lui Lascaride? Cum avea să înceapă? Se oprise chiar lângă el. Nu mai era timp de gândit.

— Astea sânt hainele de care vorbeai?

Se miră ea singură de ce se auzi întrebând. Cum avea să ajungă de-aici la ce-i păsa și-i îndreptase pașii prin marele întuneric?

Lascaride se sculă și se întoarse la Bălașa speriat.

— Dumneata ești, domnișoară?

Ea aștepta.

— Da, astea sânt. Aveam dreptate, nu-i așa, când spuneam că-mi vin parcă ar fi fost cusute pentru mine?

Bălașa tăcea. Nu mai era încurcată, dar vedea peste capul lui Lascaride pânzele mișcate ca de-o pregătire de schimbare de decor, pe care o știa fără obiect. Sau cineva de-acolo îi urmărea prin cutele meșteșugit întredeschise? I-ar fi părut mai bine așa. Nu i-ar fi plăcut să se ascundă de Smaranda într'o pricină care-o privea atât de aproape. Se însenina și se umplea ca de veselie unei convorbiri cu martori.

— Numai imineii îmi sânt puțin strimți. De-aia stau mai mult jos, se căsnea să lege, firul Lascaride, nedumerit de tăcerea fetei. Se vede că păzitorii de capre de-acasă își făceau picioarele după copita lor pe când grânarii din porturi au nevoe, ca să poarte în spate atâtea magazii de grâne, de o talpă mai lată. Am auzit că piciorul mic e semn de boerie. Atunci abia aveam dupăce bea apă și imineii mei ni-erău buni, și astăzi, când nu mai știm ce să facem cu banii, ne strâng.

— V'ați mai depărtat de Alexandru Machedon, râse Bălașa.

— Alexandru Machedon a luat Tirul, care se lăuda din casele lui cu multe caturi că e apărat de toate părțile de apă și a mers repede spre Egipt. Zeii din temple și faraonii din piramide n'au fost în stare să vă scape. Grecii au ieșit înarmați din Mare și v'au cucerit. Astăzi mai veniți pe la Ierusalim, mândri de vechimea și de știința de odinioară, dar nu mai sânteți decât umbra la ce-ați fost.

— Rău ai făcut că ai scris biletul, se hotărî Bălașa să tae abaterile acestea la dreapta și la stânga.

Ii venise acum rândul lui Lascaride să tacă. Lovitura era prea neașteptată. Stătea amețit.

— Inchipuie-ți că lucrul ar fi cu puțință și că Smaranda ar ajunge soția dumitale. Ea n'ar putea să-ți ierte niciodată felul cum ai câștigat-o, sau, dacă ți l-ar erta, n'ar putea să-și ierte că ți-l iartă. Viața nu se începe cum vrei s'o începi dumneata. Ai greșit.

— Ți-a spus Smaranda? făcu dus Lascaride. Se întorcea parcă de foarte departe. Era așa de dus că-i zicea pentru întâia oară, simplu, pe nume, ca și cum ar fi avut un drept asupra-i. Ți-a spus ea?

Bălașa îl privea fără să-l înțeleagă.

— Fapta dumitale e urâtă. Te-ai purtat ca la un târg. Ai uitat întâiu pe cine aveai în față și ai uitat pe urmă și scopul pe care îl urmăreai. Nu știu ce poți să-ți aduci așa în casă, dar știu că nu o soție. Uită-te la mine; eu, dacă te-ai fi purtat la fel cu mine, orice-ar fi fost între noi, și știu că între dumneata și Smaranda n'a fost nimic, te-aș fi palmuit.

— A spus Smaranda? repeta, fără să pară că aude ceva, Lascaride. Semeția lui de-adinăuri căzuse. Nu mai avea niciun cumpăt. Nu-și mai dădea seama unde e. Sigur că nici n'o vedea pe Bălașa. Tot ce rămăsese din el și-l lega de viața dinainte erau aceste trei cuvinte: A spus Smaranda? I se părea atât de cu neputință! Greșise inima în el? Ea, care-i șoptise că o scânteie, un început de fior tremurase și dincolo, și-l împinsese să îndrăznească? Atunci nu era adevărat? Smaranda nu-l privea ca pe bărbatul, care, ca să ajungă la iubirea lui, poate să ia orice cale, până și cea mai smintită? Iar cea mai smintită să fie cea mai bună? Toți câți nu sânt ca el o văd smintită și o osândesc; numai celălalt așteaptă în nebunia bucuriei. Care iubire a semănat cu altă iubire și a umblat pe cărările bătute, decât iubirile de toată ziua? Iubirea lui era așa de neînchipuită că nimic nu putea să mire. Smaranda își dădea seama și nu s'ar fi mirat. Nu s'ar fi mirat, dacă un fir din iubirea lui s'ar fi aprins și în ea. Altminteri? Altminteri ar fi crezut ca Bălașa, ca oricine și chiar ca el, dacă ar fi privit întâmplarea cu ochiu străin. Spusese Smaranda? Atunci se înșelase? Atunci... Acesta fusese răspunsul. O pierduse pentru totdeauna. Trebuia să fugă. Să n'o mai întâlnească niciodată.

Bălașa îl vedea nenorocit, fără să priceapă bine de ce. Simțea că nu din mișelie, că se trezise descoperit. Până la izvorul adevărat însă nu pătrundea. Ii părea rău că fusese așa de aspră. Se apropiase doar cu alte gânduri! Perdelele se mișcau mereu. Ce făcea îndărățul lor Smaranda? Trebuia să meargă drept și să pue la loc ceea ce fusese zdruncinat dintr'o copilăroasă pornire spre taină și aventură. Lucrurile i se arătau pe urmă foarte limpezi. Partea de obișnuit a procedului sănătos

avea să fie răscumpărată de neașteptatul apropierii dintre două lumi cu desăvârșire deosebite, și toți erau să fie mulțumiți.

— Ascultă, domnule Lascaride, nu-mi trebuie decât un cuvânt dela dumneata, ca să nu mai știu că am știut ceva. Casa noastră îți rămâne ca mai înainte, deschisă. Spală ce-ai făcut, încercând acelaș lucru într'un chip îngăduit. Eu nu-ți doresc decât să izbutești. Dar astăseară dă poruncă bărcii să plece și pleacă și dumneata cu ea. Măine primești îndărăt bilet și coc, și poți să ne dai iară mâna.

Lascaride o privea și acum fără s'o vadă. Să plece? Unde să plece? Barca nu-l aștepta pe el. Ce vrea fata asta, îmbrăcată și văpsită ca neoamenii? Ce era și toată zăpăceala dimprejur? Iși duse mâna la cap. Dădu de canaf și de fesul scurt, creștin. Intre nebuni se găsea, dar nici el nu era mai zdravăn decât ceilalți. Iar, când deschise gura să zică ceva, zise aceleași cuvinte, singurele pe care le mai știa: A spus Smaranda?

— N'a spus, omule, nimic Smaranda, făcu în sfârșit, plictisită, Bălașa. N'o cunșți atunci. Am aflat eu, pe altă cale.

Și era adevărat. Smaranda n'ar fi spus, ea dela ea, odată cu capul. Se prinsese însă și povestise, fără să-și dea seama că spune, în altă legătură. La urmă crezuse în ea, că are să tacă.

— N'a spus? se scutură, învicrat deodată Lascaride. Iși dusese mâna la gură ca să nu țipe. Iți mulțumesc, îți mulțumesc, domnișoară Filipescu. Nu știi dela ce m'ai scăpat.

Gâfâia, râdea, făcea un pas în sus și altul în jos, fără rost, își zdrobca degetele, într'o bucurie care nu mai vrea să știe și nici să se ascundă de nimeni. S'ar fi repezit și ar fi rupt pânzele cortinei, ar fi sărit pe o bancă și le-ar fi strigat la toți vestea cea mare, ar fi luat felinarul și l-ar fi aruncat în valuri, ar mai fi luat pe cineva și ar fi trecut cu el prin apă până la brâu, în barcă. Nu, inima lui ascunsă, neajunsă încă de frumusețile și de ispitele pământului nu-l mințise. Intâiul ei brânciu îl dusese în cer. Maica Domnului dela Mare era a lui. Smaranda nu spusese. Smaranda îl iubea. Smaranda pleca cu el.

— Aștept cuvântul, zise Bălașa, care petrecea puțin de schimbare, închihuindu-și-o mai fi-rească, și se bucura că încheiase așa de ușor. O mică, mică încântare de sine îi aduse un zâmbet pe față.

— Care cuvânt? întrebă Lascaride, oprindu-se și reluându-și obrazul de tânăr închis și hotărât. Domnișoară Filipescu, dă-mi voie să nu 'nțeleg de ce-mi vorbești despre lucruri care nu mă privesc numai pe mine și nici nu cred să fie cum le povestești. Imi pare rău, dar n'am niciun cuvânt de dat.

— Domnule Lascaride, eu am venit la dumneata ca prietenă, nu numai ca scră a sorii mele. Ajută-mă să rămânem prieteni, zise Bălașa, uimită și speriată de împotrivirea de care se izbise și al cărei temeiu de cremene începuse să-l zărească. Iară se descoperea astăseară mai prejos de împrejurări, și-i venea să plângă de ciudă. Fusesse așa de sigură de ea! A doua oară, în alții, iubirea o întâlnea și o îngenunchia, dupăce — de ce să se mai ferească? — o întâlnește și o îngenunchiase în sine. Lascaride fusesse ca un copil mic și slab în drum, pe care putuse să-l certe și să-l ducă de mână. Se jucase purtându-i pe dinainte imaginea iubirii. Și acum ședea ca într'un turn, cu zăvoarele trase și cu punțile ridicate, și nu mai cunoștea mijloc să ajungă până la el.

— Pot să fac și rău ca să fac bine Smarandei.

— Domnișoară Filipescu, zise Lascaride mai încet și hotărât. Aș putea să mă mir că ți-ai ales ca să glumești cu mine, în seara asta, când toată lumea petrece, o asemenea vorbă. Să tăgăduesc. Să nu primesc bătaia acolo unde vrei s'o începi dumneata. Dar te stimez așa de mult — bine, nu te supăra! deși pot să te stimez și fără voia dumitale — dar lucrul pe care-l amintești dumneata mi-e așa de scump că nu vreau să te las să pleci fără să vezi în mine tot atât cât m'ai lăsat să văd eu în dumneata. Nu trebuie să fie astăseară aici nimeni care să se poată lăuda că m'a biruit în ceva, nici chiar în sinceritate, întâia oară când am avut și eu o taină. Cum ai rupt-o pe a sorei

dumitale, o rupi acum și pe-a mea. Ești ca o conștiință a noastră, topită în una, care știi, dar nu mai poți să vorbești.

Era gura care vorbea cu atâta siguranță și necruțătoare logică, a lui Lascaride? Cine îl făcea așa de înalt? De unde atâta agerime? Se simțea o față mică, înghesuită într'un colț, după ce fusese prinsă că se uitase pe o gaură de chee. Nu-i mai rămânea decât să plângă de slăbiciune și de umilință. Grecii știa păstrau dialectica dela marii scifiști, fără întrerupere, și o scoteau ca o armă, firesc, în orice ciocnire. Nu mai avea nicio putere. Se simțea bătută dinainte. Mai bine ar fi întrerupt convorbirea, care nu putea să aibă decât un sfârșit rău pentru ea, și să plece. Ajunsese la marginile de care râdea Smaranda și râdea încă cineva, ale cunoașterii. Poate aveau dreptate. Trebuie mai mult, sau altceva decât cunoașterea, ca să crezi în ciuda dovezilor și ca să te ridici deasupra biruitorului. Ce-avea Asia, să-i vie tocmai acum, ca o batjocură, cu mângâierea misticismului pe brațe? Părăsise prin urmare lupta? Cu atenția plecase încă de mult de-aici.

— Iubesc pe Smaranda cu o iubire pe care dumneavoastră, oamenii de oraș sau de viață tihnită, nici n'o puteți bănuși. V'ar trebui Marea cu primejdiile sau rătăcirea după vânat pe câmpul fără apă, pentru asta. Nu știu ce s'ar întâmpla s'o pierd. Aș lua cu un vas de-al meu largul și nu m'aș mai întoarce nici eu nici vasul. Am trage cu iubirea mea călcată în picioare, la un pct din mijlocul Mării, pe care l-au săpat și l-au îndiguit furtunile, și am ancora în el pentru totdeauna. Smaranda e în ochii mei așa de sus, nu știu cu cât peste deosebiri de neam și de creștere la care vă gândiți mai ales toți, că n'am îndrăsnit nicio clipă să cred că o pct căpăta în felul cuminte arătat de dumneata. Fel nebun și de răs, din care aș fi ieșit zdrăbit! Mă vezi în fața mamei dumneavoastră, cerând, cum se zice între oameni, mâna Smarandei? Aș râde, dacă aș putea să râd de ceva care are legătură cu ea. Și dumneata singură, care zici că vii ca prietenă la mine, mărturisește adevărat, dacă te pcti învoi să mă primești ca rudă între alte rude din familie? Am văzut că nici nu te gândești. Firea ți-a fost mai deschisă decât vorbele. M'am hotărât atunci deodată, acum două ceasuri, când vă aduceam pe amândouă în barcă și vă râdeți de mine. Lucrând ca dumneavoastră nu se putea să nu fiu înfrânt. Era să lucrez ca în semn, cum mă îndemneau sângele și moștenirea. Trebuia să fiu eu, nu altul, și Smaranda avea să judece. Scrântea mea își avea și ea socoteala ei, dar vezi că nu pot să mă mai întrec. Eu am cerut-o, Alexandru Lascaride, grecul din insule, îmbogățit cu munca și primejdia vieții pe acest țărm sărac și gata să reîncep mâine de unde am pornit, și nu un domnișor cu toane și cu știința salonului. Am cerut-o ei și nu altcuiva, pentru că n'am averi s'o pot cumpăra dela un străin și nici atâta putere de convingere, să i-o smulg. O aștept. Să vie! Și mi-e și frică! Dacă ar veni ca adineauri, dar ca să nu mai plece dela mine? Spune-mi, te rog, ce cuvânt pot să-ți dau? Și dacă mai vrei cuvânt?

Bălașa se simțea nespus de obosită. Toate frământările prin care trecuse de un ceas o supseseră mai rău decât apa. Dacă ar mai fi întârziat să dedească unui iluminat și zăpăcit ca Lascaride, că toate argumentele lui sunt nevalabile, iar așteptarea nelegiuită și de ocară, ar fi căpătat o criză de nervi. Zbârnâiala din urechi și tremurul degetelor erau semne destule. Ce apucat! Și ce iubire năvalnică și oarbă stârnise Smaranda, cu privirea albastră abia așezată pe lucruri ca un fluture de seară! Trebuia să vegheze singură și să lase să vegheze și pe Sultana. Să fi trecut numai noaptea asta! Putea să se facă mâine ceea ce încăpățânarea mândră a lui Lascaride amânase să se facă ieri. De ce nu s'ar fi învoit mama lor și ceilalți, dacă ele, împreună, voiau? Toate erau așa de simple! Numai să se cdihnească puțin, să se poată trânti pe divan, înainte să iasă iară între oameni, să stea cinci minute cu ochii închiși.

— Aștept dela dumneata să te porți ca un prieten și să nu răspunzi cu rău la binele pe care l-ai găsit.

Se clătină și pcni.

— Ce ai? Lasă-mă să te duc.

— Nu-i nevoie. Mi-a trecut.

Lascaride tot făcu un pas, ca s'o sprijine sau ca s'o roage.

— Mă ierți?

— Azi nu pot. Vino mâine pe la noi.

— Dacă nu mă ierți acuma, n'ai să mă mai ierți niciodată.

— Acuma nu sânt în stare.

— Și cât te stimez și mi-ești de dragă, Bălașo!

Dar Bălașa plecase și poate nu-l mai auzise. Altminteri, tutuiala, jumătate balcanică și a locului, dar jumătate ca un strigăt de desădejde și de rămas bun, ar fi nenorocit-o. Se retrăgea, bătută în toate întâlnirile. Increderea cu care începuse, nu mai era. Ducea înăuntru, peste prag, numai desamăgiri și se temea de altele și mai mari. Firele îi scăpau. Nimic nu i se mai părea cu neputință. Până și prietenul de departe se ștergea în suflet, ca într'un fum care urca din toate părțile. Una din stelele Săgetătorului ajungea până jos, parcă mult sub ea. După ce săgeată muiată în Mare se apleca Arcașul ceresc și în cine se pregătea s'o arunce, cutreerând văzduhul? Aiura puțin. Cât mai repede la adăpost, ca să-și adune gândurile și puterile.

Leanța Suditu o urmărea din mulțime. Simțurile ei ascuțite o înștiințau aproape despre tot ce se petrecea. Era sigură, de pildă, că se dădea o luptă undeva. I-ar fi ieșit în drum, ca să-și ceară partea de sarcină, dar se temea. Bălașa nu răbda decât amestecul eroic al Sultanei, care răsturna tot, fără să întrebe. Se lăsa luată. Altfel găsea glume rele pentru făcătorii de bine.

De aceea Leanța căuta să ajute nebăgată de seamă, pe de lături. Ca să-l împedice dela stângăciile de care îl știa în stare, îl dusesse pe Puiu Vulpescu într'un stup de lume, cu mica Rusoaică Vera Daneva, regină. Era o fată lucrată în alb și în albastru. Dela părul lins, pieptănat cu cărare, la brațele lungi ținute lângă trup și până la rochiile lipite de sânii și de coapsele mici, toate o arătau ca un lucru de preț, strâns într'o teacă. La ea ochii vorbeau întâiu. Te prindeai ascultându-i tot pe ei și dupăce gura, muncită puțin de nestăpânirea deplină a limbii, se amestecase grăbită. Privirea era largă, din lumini neobișnuit de mari și de umede. Cine știe ce ar fi însemnat dacă ar fi rămas la ea acasă! Călăreții bolșevici o scosese delă umbra străvezie a mestecenilor de miazănoapte și o trecuseră peste Nistru, la un vad cu ape scăzute, odată cu alte cinci șase, de mădulare femești ale familiei. Viața se făcuse pe negândite crâncenă. Trebuise un zdruncin de fiecare zi, ca să-i ție flacăra bătută de vânt. Smalțurile albastre și aurul bisericilor rusești, care se răsfrângeau parcă în ea, se așterneau acum peste o fire schimbată. Ceva aspru și încordat aducea aminte de ceasurile de biurou în ore suplimentare, de bolile surorilor, de umiliința părinților adăpostiți prin subsoluri, de o suferință și mai grea care nu se vădea în scrâșnire de dinți sau în înfigere a unghiilor ascuțite în podul palmei, ci în acea înălțare dreaptă a ochilor. Se făcea atunci ca o străvezime de lac, numai de-o clipă, prin care se zăreau palate de iarnă și clopotnițe scufundate, vechea Rusie a Țărilor și a credinței. Vorba care urma o tulbura dinadins și trezea cu sila din farmec pe privitor. Vera se sfia ca de o goliciune ieșită între oameni, de mărturisirile acestea mute. Avea o mișcare de acoperire în pânze, când se prindea făcându-le. Zâmbeai încurcat și primeai să te faci că n'ai văzut nimic, deși încins de câteva ori de un fior adânc.

— I-am ascultat conferința, dar nu m'a convins, povestea Vera mai departe. O urmăreau strânși împrejur atâția din tinerii guralivi de-adineauri cari, scăpați de supraveghere și de trebuința uimirii cu orice preț a celorlalți, ascultau cum li-e vârsta, aproape rușinos, cu ochi uitând să clipească și guri puțin deschise. Artiștii stăteau mai la o parte, prețuind alte însușiri. Lena Costin îi ceruse de mai multe ori să pozeze, dar Rusoica se ferise de fiecare dată. Avea ceva această stăruință care nu-i plăcea. State Calomfir, pe de altă parte, încercase să deștepte femeea din ea și rămăsese prostit de atâta neînțelegere și nevinovăție batjocoritoare.

— Cu ochii tăi să ascuți conferințe, și încă rusești, Vero dragă, se băgă în vorbă Puiu Vulpescu! Iți uiți de obârșia ta princiară și bizantină. Aș vrea să fiu, ca tine, din zilele lui Sviatoslav

și să te ridici din fugă pe cal. Tu nu ești creștină. Nu mai ești de când te-ai dus la oamenii stepei. Niciun Rcs nu e creștin. Ați trecut prin apă, atunci la anul o mie, dela un mal la altul al Niprului și v'ați crezut spălați de păgânism. Ați aruncat pe zeul vostru de lemn înăuntru, dar zeul nu s'a înecat, ci plutește și astăzi la vale, iar voi vă tot scăldați pe lângă el, cu toți Vladimiriile voștri sfinți, de geaba. Din când în când îl pescuiți de-acolo și-i aduceți jertfele de sânge de odinioară.

— Nu supăra pe Vera, Puiule, cochetă Jenny Calomfir. E întâia feministă. Nu vezi că e Scită, din neamul Reginei care a băut din țeasta lui Cir?

— Dar ce zici eu altceva decât că e Scită și a rămas Scită? La ei și creștinismul e o sectă între alte multe secte. Tulpina din care se desfac toate e păgână și iese din păduri și din peșteri.

Tinerii dădeau semne de neliniște. Gurile se închiseseră și ochii clipeau iară. Vera băgă de seamă și îmbună zâmbind pe veșnicul întrerupător.

— Scită sunt, dragă domnule Vulpescu, dar fii pe pace că nu mai beau sânge. Dacă știai că vorbesc de Merejkovski nu mă certai atât.

— Ba bine că nu știam! Imi spusese Leanța că toată seara n'are să se vorbească împrejurul tău decât de asta. Pe Merejkovski îl înghit ca romancier, dar nu ca teozof. Când e vorba de teozofie mi-ajunge Schuré. Și scrie mai frumos!

— Mie Schuré nu mi-ajunge, dar încolo sunt de părerea dumitale. E tocmai ce spuneam. Nu m'ai lăsat să isprăvesc.

— Las-o să isprăvească! strigară ca un cor câțiva studenți într'un glas.

— Hei, generație, care visezi numai de isprăvitul lucrurilor! Isprăvitul e moarte, și în viață și în discuție. El n'are interes. Trebuie să vă mai coaceți, ca să descoperiți parenteza și infinitul.

— Infinitul l-am descoperit. Numai astăseară l-am întâlnit de două ori. Nu știm cum să mai scăpăm de el, se văetă prefăcut, convorbitor de la început a lui Puiu Vulpescu, Mioara Lascăr. Acelaș gest zadarnic așeza șuvițe de păr sub șapcă.

— Despre infinit am vorbit mai ales cu Merejkovski. Il cred pierdut pentru ortodoxie, zise Vera îndreptând în altă parte convorbirea. Romancierul a rămas acelaș. Ai citit Mesia?

— L-am citit. Dar Rușii când europenizează nu mai au niciun haz. Dacă vreau să citesc un Rus citesc tot pe Tolstoi.

— Ce-ai cu Tolstoi? E al nostru, dar nu vorbește în numele nostru. El rămâne pentru mine boerul moșier, cu cazacă de mătase încinsă în curea de cea mai bună calitate, care propovăduiește din curtea lui dela Iasnaia Poliana sărăcia și smerenia. Un om care vrea și nu poate. Și nu știu nici dacă vrea. Un Isus raționalist care se închină omului în loc să se închine lui Dumnezeu.

— Aici te-ai dat de gol, Sviatoslavscăio. Nu-ți place Tolstoi, pentru că e un cap care judecă, neiertător cu alții, cum e cu el. Ești de părerea teozofului dumitale, care s'a apucat în tinerețe să-l ridice în slavă pe ălălalt, nu-i mai zici pe nume. Dar vezi isprava: din ortodoxie ajungi la slavofilie, din slavofilie cazi la teozofie, și din teozofie iată-te la heterodoxie. Brrr!... Spune de când nu te-ai mai spovedit, mioară între mioare, a dumnezeului teozof, la care în loc de cele zece table ale legii i-ați pus pe brațe enciclopedia ocultistă?

— De ce le 'ncurci, domnule Vulpescu? Intâiu că n'am nimic, dar știi, nimic! cu teozofia. Cu teozofii, da. Pe atâția îi prețuesc, și între ei și pe dumneata. Da, da, să știi că te-ascunzi rău! Aș sta apoi în genunchi înaintea lui Hélène. Sânteți niște iscoditori triști, cari căutați căi mai bune spre Domnul, și rătăciți. Am discutat lucrul și cu Merejkovski.

— Merejkovski 'n sus, Merej...

— Să vorbească Vera Daneva! Să tacă teozoful camuflat! Jos persiflarea și bătrânețea inimii! izbucni crunt cercul tinerilor.

— Ho, țară! Auzisem eu că sânteți focoși și pipirii. Umblați pe la toți bătrânii, să vă spue rosturile. Pe ziduri nu văd decât afișe de conferințe despre ce-ați fi și ce-ați vrea, ținute de chei și

de miopi, din cari unii s'au distins în războiul dela șaptezeci și șapte. **Generație fără adevăr propriu!** Mai sgârbiți, rogu-vă, cu poruncile, generației care v'a făcut.

— Merejkovski îmi cerea o corespondență, cu care să schimbe păreri și să vorbească despre probleme spirituale rămânești. Ghiciți pe cine i-am recomandat?

— Nu era decât cineva, răspunse Puiu Vulpescu.

— Pe cine? iscodiră neliniștiți tinerii.

— Am ales un suflet de vârsta noastră.

— Sufletele n'au vârstă. Nu puteai decât să greșești, zise Vulpescu.

— Ei, ghiciți?

— E-aici?

— E-aici și nu-i aici.

— Dacă-i suflet de vârsta voastră!

— Ei lasă, domnule Vulpescu, că ai să fii mai blând după ce ai auzi de cine-i vorba. Smaranda Filipescu.

— Catolica?

— E o fată în care toate se liniștesc și de aceea împrăștie și împrejur liniște. N'am avut necaz pe care lângă ea să nu-l uit. Din așa fir trebuie să fie urziți îngerii.

— E un tip mai mult Kuprin decât Merejkovski.

— E un tip Dostoievski.

— Ah, nu puteai să mă scutești de numele ăsta? Eu cred că nu Rușii dela 1860 și 1870 au intrat, așa cum se găseau atunci, în cărțile lui Tolstoi și Dostoievski, ci că societatea rusă s'a umplut, după aceea, de eroi ieșiți din acele cărți și silindu-se să le semene. O jumătate de secol Rusia s'a literaturizat de bunăvoie și a visat, până când visul s'a făcut aievea și Demonii epilepticului tău v'au gonit de-acasă. Acum pe malurile Dâmboviței, ca și pe malurile Moskvei, visați mai departe. Să fiți sănătoși! Asta se chiamă Sfânta Rusie.

— Te 'nșeli, domnule Vulpescu, visul lui Dostoievski nu s'a făcut încă aievea. La asta lucrăm noi.

— Să vă fie de bine! Atunci trebuie să fiu încântat de scrisul nostru care nu iese din realitate și nu duce în ea. Suntem scutiți cel puțin de ceva care să semene cu experiența rusă. Romanul moldovenesc e istoric și romantic. Afli în el pagini sau de cronici naționale sau de cronici familiale, cu aceeaș proiectare în trecut, cu trăsături aproximative, cu o duioșie care te împiedică să vezi în cursul citirii că oamenii n'au decât două dimensi. Lumea de-acolo nu s'a născut încă. E un precipitat de poezie epică și uneori chiar lirică. Romanul ardelenesc în schimb e migălos și documentar. Sufletul individual și colectiv se pulverizează în observații de toată ziua, prin care sângele unitar nu mai curge. Alături de tipul romantic pe care nu putem să-l ajungem, stă acest tip realist pe care nu vrem să-l ajungem. Alălalt nu era nicăeri, ăsta a fost numai în cazul observat. Întâiul moare de prea puțină viață, al doilea de prea multă. E un rezultat de anchetă și de statistică, scris într'un stil adecvat. Trecerea pe care încearcă s'o facă între amândouă romanul muntenesc e retorică, de teză când socială și moralizantă, când religioasă și transcendentă. Pornirile sânt tot cele două de până acum, dar cu aripi la călcăe: zăpăcite activist. Scrisul e colorat fără adâncime, ca mozaicul. Aur și nisip. Băștenisme și neologisme încălecate, sintaxă de contrapunct. Marxism în bilete de plăcintă și Biblie în planete de flașnetar. Dar n'am avut parte de niciun Mare Inchizitor! Bogda proste.

— Orice-ai zice, mai mult de dragul frazei sau ca să ne tragi pe sfoară, să știi că sântem tot mai numeroși copiii de cor în biserica lui Dostoievski.

— Fete în refugiu, luate din mediul de-acasă și care nemaiputându-vă găsi o dragoste fi-rească, vă dați erotismului teologal.

— Dragă domnule Vulpescu, ți-am spus că nu cred în explicările universale ale științei ome-nești. Dragostea pusă la temelie vieții îmi place, dar ea n'a fost descoperită de știință, care a con-

trafăcut-o, ci de credință. Dragostea trupească nu e, nici după dumneavoastră, singurul rost, cel mai puternic îndemn al omului. Ea e numai o formă a luptei cu moartea, nu singura și nu cea mai eficace. Omul ține întâiu la el, ca atare, și numai ca să se mântue pe sine își împarte apoi cu altă ființă singurătatea și se înmulțește cu desnădejde. Dragostea, așa cum o vedeți dumneavoastră, nu e decât un țipăt al acestei desnădejdi. Ce credem noi despre ea, e altceva.

Bălașa, în retragerea ei, se oprise împiedecată să răzbată de acest grup. Auzea, dar nu se simțea parte. Era acolo și nebunul de Puiu, cu paradoxele lui neprimejdioase, ca un abate dela sfârșitul secolului marchizilor pudrați. Il ardea o flacără lăuntrică, poate o ambiție neîndestulată sau o iubire nemărturisită. Incepea să pară dintr'o societate în lichidare și să nu mai fie prețuit. Lumea asculta alt glas, care era pe drum. Bietul Puiu se cheltuia alergând dela om la om ca un chimiță fără haz. Nu-și dădea seama că vorbea o limbă pe care nou veniții o uitaseră.

Dar mica Rusoaică? I-ar fi desfăcut coadele și ar fi sărutat-o lung pe frunte la rădăcina cărării. O durea și se ascundea. Iși dădea îndeletniciri. Legăturile făcute erau legături de deasupra în care se încingea și se strângea ca într'o funie de alpinist pe o potecă suitoare, printre râpi și colți cu ghiață. La optsprezece ani găsea formule pentru problema vieții. Ce zisese? Că dragostea e un țipăt al desnădejdei în lupta omului cu moartea? Are să cerceteze altădată. Acuma mintea nu poate să se încordeze, dar ce cuvânt de durere!

Leanța o văzuse venind, o văzuse poate și vorbind adineauri cu Lascaride, dar se făcea că nu. Ii zărea marginea mare a ochiului negru, dintr'o parte, cum se ferea să clipească și creștea, din voința să nu se uite. O spiona puțin și-i vrea binele, dintr'o pornire de fată bătrână, care s'a lipsit de viața proprie și se silește să trăiască pentru alții. Peste câțiva ani avea să fie și ea la fel, bună, speriată să nu supere pe cineva, gata de jertfă, prezentă fără ca ăilalți s'o mai bage de seamă, ștearsă prin lung exercițiu de despersonalizare, și de aceea fățarnică și uneori șerpoaică, așa cum era Leanța acum.

Jenny Calomfir o plictisea. Feminismul ei programatic și zgomotos nu-i spunea nimic. Emanciparea morală însemna de-atâtea ori o robire întâei impresii și un drept la căutarea plăcerii celei mai primitive. La cine se uita și acuma, întins, cu ochii prea aprinși? Nu s'ar fi mirat s'o vadă ieșind, dupăce făcuse un semn din cap, mai mult băețășului, care cine știe din ce toană îi plăcuse. Drepturile civile și politice erau un prilej de retorică. Mama și femeea de serviciu social ființau de mai înainte și trăiau în afară de cadre. Feministele le folcseau ca argumente, fără să le înțeleagă sau să le calce pe urme. Curente politice sunt necreatoare și neinteresante în sine. Omenirea umblă și clădește alături de ele. Aflarea lor în treabă dă în istorie titlurile de capitole și indexul de nume; textul îl scriu alții.

— A, aici erai, vânzătoare de dulciuri? De când te căutam, zise Puiu Vulpescu, care, întorcându-se, zărise pe Bălașa. Toți oaspeții tăi vorbesc astăseară puțin limba egipteană. Nu mă mai înțeleg cu niciunul.

Și părăsi numaidecât pe Vera, pe care o acoperi tinerețea dornică să știe și în stare să se înflăcăreze pentru un gând, fără chiar să-l gândească, ci numai privindu-l, ca o icoană. Leanța nu îndrăzni să-l mai ție.

— Bălașo, în toată adunarea asta de oameni cari nu știu ce vor noi sântem singurii cumiști. Tu le cânti o arie ca să joace, iar eu văd și judec. Putem să vorbim pe șleau. Ne-ar sta rău să ne-ascundem și noi după deget.

Bălașa îl privea cu ochi cari treceau prin el, dincolo. Știa cine e și înțelegea fiecare cuvânt în parte. Intregul îi scăpa. Se căsnea să-l prindă, dar nu făcea decât să stea mai mult într'un punct și să piardă, ca o depărtare de cocori întâile rânduri. Zâmbi ca să-și ascundă neputința. Zâmbetul n'ajunse până la obraz, ci se pierdu poruncă neascultată prin cap, dându-i însă siguranța să rămână. Ce zicea? Parcă stătea la o fântână din care apa cădea în stropi mari și rari. Se uita după o cupă în care să-i strângă și să-și astâmpere setea. Seară... iubire... pețitor... Elada... Smaranda... Bul-

garca frumoasă ccz... Ce știa eroticul ăsta fără erotism, cheltuindu-se și cheltuind orice preocupare în cuvinte? De aici trebuia să iasă oboseala convorbirii cu el. Era vorba în sine, fără scop, nevenind de nicăeri și neducând nici unde. Și deodată simți cupa bine în mână, ridicată în palmele reci. Căcorii se opriră și le îmbrățișă dintr'o privire tot cărdul argintiu, cu albăstrimi de singurătate.

— Am făcut adineauri o prinsoare cu Leanța și vreau s'o țiiu. Eu cred că trei sferturi din viața pe pământul ăsta minunat se pierde în fățărnicii sociale și în sfieli de unul singur. Vorba mea nu e boală. Ea e filozofie. O adunare de vorbăreți e mai bună decât o adunare de tăcuți. Vorbăreții au făcut lumea și tăcuții o strică. Intâia ieșire din mușenie a lui Dumnezeu a fost creatoare. Când a sunat la început cuvântul prin Cartea Facerii, dintr'un ecou s'au închegat sori și stele, din altul țării și ape, lighioni și oameni. Lasă-mă să fac și eu asemeni. Sânt aici ca să rostesc tare ceea ce voi numai gândiți, și uneori nici atât, în cel mai ascuns și al vostru colț de suflet. Nu vă speriați de drăculeț: l-am scos de-acolo. Tu iubești, dragă Bălașo. Crede-mă. Tot ce faci, până și serbarea de astăseară, șfichiurile pe care ni le tragi, nu sânt întâmplătoare. Suferi și nu spui. Ascunzi. Demnul poate bănuie, dar nu se îndeamnă. Bate țările și mările și se specializează în lacuri chinezești, tăvi, cutii, bețe de paravan, speteze de evantaiu. Treziți-vă cât mai e timp. Tu ai să te stafidești și să te înăcrești, el să se catedralizeze și să se gheboșească. Dă-mi voie să te cer în numele lui și, când l-oiu vedea, să-i duc și vorbă dela tine.

Ce bună e uneori născocirea sulimanului! Obrazul îi dogorea ca jărăticul. Știa cineva? Văzuse? Era Puiu așa de pătrunzător, sau ce alta se întâmplase, de citea în ea oricine ca într'o carte deschisă? Aruncase insul o vorbă în văzduh? Glumea, după felul lui, fără să știe peste ce îngrozitor adevăr dăduse? Trebuia pctolită numaidecât gura asta nesecată care putea să împuieze toate urechile. Oboseala îi pierise întregă, fără să prindă de veste, ca într'o descărcare. Se apăra pe ea și apăra și pe altul.

— Cum să-ți mulțumesc, Puiu, pentru serviciul tău prietenesc? Mă uscam pe picioare și nu știam de ce. Ai fost lumina care licărește în întuneric. Hai repede la mama. Arată-i procura specialistului în lacuri chinezești și cere-mă.

— Așa o iei, Bălașo? Află atunci că nu ți-ai găsit omul. Lasă luarea în răs pentru alții.

— Sânt foarte serioasă. Mi-ai deschis ochii. Acum abia văd ce-mi lipsea. Ca recunoștință am să dau numele tău, de așa bun augur, întâiului nostru copil.

— Bălașo, iubești. Batjocura ta nu e un răspuns, ci ocolirea răspunsului. Niciodată n'ai fost ca astăseară piatra de rubin scăpărând tainic, pe care o anunță numele tău. Mărturisește-te vitejește, cum o faci în alte treburi, fecioară aprinsă de focul nestins. Fă liniște în tine și în jurul tău. Adu o contribuție echilibrului universal.

— Vrei să vorbim într'adevăr ca doi oameni întregi, prietene? Ce mi-ai spus tu acum e un basm frumos, de care-ți jur că până astăzi n'am știut nimic. Îți admir închipuirea și mai puțin pătrunderea și tactul.

Puiu Vulpescu rămase singur cu Leanța, ai cărei ochi străluceau.

— De geaba râzi de mine, contesă de Cruce Roșie. Dreptatea e de partea mea și am să ți-o dovedesc. Am eu semnele mele, care nu înșală. Așteaptă. Amin zic vouă. De veți avea credință cât grăunțul de muștar, veți zice muntelui acestuia mută-te de-aici acolo, și se va muta, și nimic nu va fi vouă cu neputință. S'o lăsăm să se mai gândească. Haidem după alelalte două.

Bălașo era ca un câmp de-aici, din Caliacra sau de sub Mangalia, când izbucnesc din el primăvara, după o noapte de vânt cald, pajiști nesfârșite de bujori și de maci. Simțise întâiu, în jurul Smarandei, tulburarea și neastâmpărul din ajunul înfloririi, și la gura zănatecului de Puiu, ca sub suflarea unui trimes al lui Pan, se deschisese deodată într'o undă de flacără. Fugise să s'ascundă. Ii venea să râdă cu hohot. Nu mai știa dacă nu râdea chiar, fără să se poată stăpâni și nici să-și dea seama. Să temea să nu plângă.

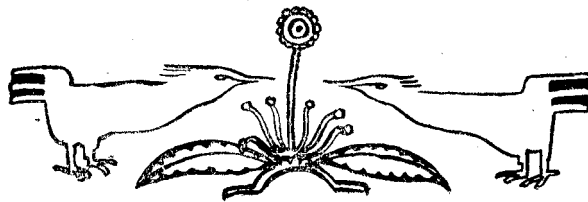
C A L I A C R A

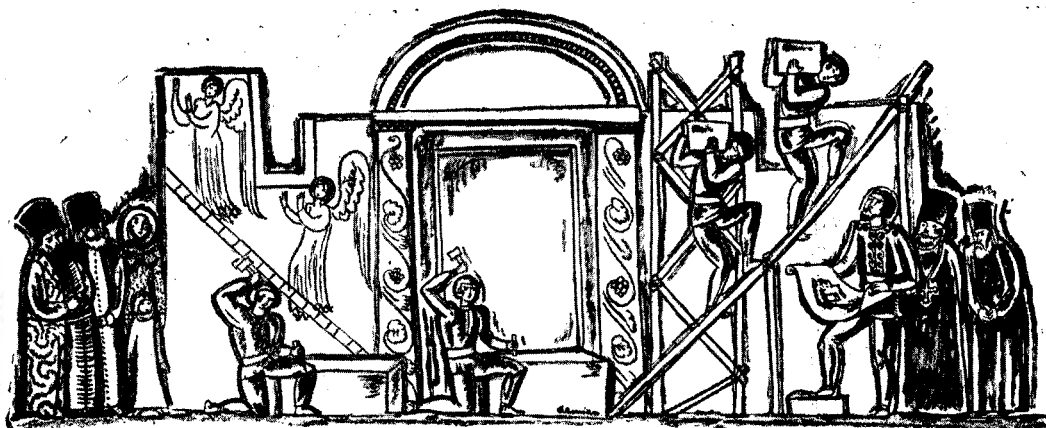
DE

V. VOICULESCU

Sihastre porți de mare cu stânci desfecate,
Spărturi pustii în maluri cu prăvăliri în gol
Spre râpile căscate,
Aci se isprăvește pământul, Adunate
Stau păsările albe sau sufletele stol?

Și iată altă lume zbucnind pe neașteptate
Cu zările suite pe coame de pripor
Și-atât cât ochiul bate :
Albastre bărăgane de ape clătinate,
Cu alte bărăgane de cer de-asupra lor...

DIN INSEMNĂRILE LUI SAFIRIM

DE

N. M. CONDIESCU

O rașul era mic și murdar, cu uliți strâmte și cotite, împietruite cu bolovani. Primăvara, după înotul prin băltoacele noroioase și pline de gunoaie ale desghețului, cupola de nesfârșită verdeață a pomilor însenina aerul, îndestulat cu parfum de liliac. Vara tot orașul era un nor de praf, iar toamna, plină de neguri, vărsa tristețe peste mucegaiul clădirilor. De pe olanele coperișurilor, curgea, șuvoi, pe burlane și picura, ucigător de monoton, de pe steașini, apa vânăta a ploilor. Gospodinele, puneau hârdaele la sghiaburi, bucuroase că vor avea din belșug apă pentru spălătul rufelor și al părului. Iarna însă, sub zăpadă, orașul era o minune. Un alb nesfârșit, poleit de ger și crestat, înspre înălțimi de cenușiul fumului dela coșuri. Tăcerea înghețului încremenea, par'că totul. Arare-ori, clopoței sâniilor, aminteau că încă e viață, în colțul acela de lume măruntă.

Casele, se împuctau, meschine, printre mulțimea pomilor roditori și bolțile de viță, cari împânzeau curțile întinse. Zidurile vechi, — ale boerilor câți mai rămăsese, — se păstrau pe două eraje. Minunea clădirilor o înfățișa însă, casa cu cinci caturi a lui Cătănuță, de pe a cărei terasă priveghiau pompierii în lipsa unui foisor de foc. Turle de biserici, urcau spre cer. La porți, străjuiau plopii, făclii de veghe, cântăreți cu suspine demoale, din clătinări nesimțite. Fântânile, își aveau rostul și farmecul lor. Acelea ale Ogrezeanului, de pe dealul Silvestrului, dau apa cea mai bună. Lumea nevoiașă, căra apa cu căldările și ulcioarele. Acolo, în susurul șipotelor, se povesteau cancanurile zilei, se 'nfiripau idile, clocoteau mâni și se deslănțuiau certuri, cari se sfârșiau adesea cu sgârieturi și concieri despletite 'n smuls. Curțile înstărite își aveau sacagii lor, — de obicei țigani — cari cărau tainul de apă în sacale trase de măgari.

În piața cea mare, era cofetăria-cafenea, palatul Justiției, Prefectura și Primăria cu grădina publică, — o curte cu salcâmi și cu un chioșc, unde cânta, Joia și Dumineca, muzica regimentului de dorobanți. Într'un colț se înșirau mesele zarafilor, încărcate de mormanele galbenilor austriaci și-al rublelor rusești. Sâmbăta, forfoteau în juru-le țărani, tocmind galbeni pentru salbe și schimbând hârțile în argintul pe care-l prefirau, cu clincăt plin de îndemn, evreii.

În mijlocul pieții, o fântână de piatră cu trei cișmele. Seara, împrăștia lumină din patru felinare, înfipte în patru brațe de fier.

Dela fereastra caselor părintești, — rămășița unei bogății firosite, — cu ziduri groase de cetate și gang boltit cu porți de stejar, tăbluite în oțel, cercetam noi, — cu ochii celor cinci ani de viață, măriți de sfredelitoarea curiozitate a impresiunilor crude, — toată mișcarea zilei. Evenimentul

cel mai însemnat, era sosirea diligenței, care, în spre înserat, năvălea, din depărtările prăfuite ale drumurilor, cu hurduhuri și pocnete de biciu. Tot ce venea din afară, — cobora din cutia aceia cu geamuri, cuiib îngeresc în care ne 'nchipuiam c'am fi putut trăi toată viața. Mireasma râncedă a uritului, a desgustului, a oroarei repetirii acelorași gesturi în aceleași locuri, ne era încă necunoscută, în noutatea crudă pe care o sorbiam, cu fiecare clipă.

Și tot dela fereastra aceia, am privit de atâtea ori, alaiul morților duși la groapă, cu bocete și muzica gardei naționale, — în mondire negre, bălțate cu lampasuri și benți verzi, — rămasă, mai apoi, belea pe socoteala comunei și botezată : muzica primăriei. Oamenii mai nevoiași, își plimbau morții cu lăutari, dar îngropăciune fără cântări și cu sicriul acoperit nu s'ar fi putut închipui. — Pe arșiță de foc, pe ninsoare, pe torente de ploaie, mortul trebuia să s'arate, din carosa lui de gală, așa cum îl pocise boala sau îl înfrumusețase suferința. De-acolo, dela observatorul primelor senzații, urmăream, cu ochi măriți, dusii de pe lume, cari treceau, înghețați de palidul mister al morții. Poate că, adâncă tristeță care a întovărășit toate manifestările vieții mele de mai târziu, își are obârșia și în acea nesfârșită procesiune de morți, — de morți urâți, de morți frumoși. Și muriau mulți, — mai ales primăvara și toamna, — de oftică. In amurgurile de leșie, cari apăsau, greu ca plumbul, peste liniștea tihnită a orașului, sub scuturătura stropilor de ploaie, cavalcada grotescă a morții, împăunată ca de sărbătoare, era de-o tristeță destrămătoare. Luminile dela felinarele înzăbrenite ale ciocilor călăreți de avantgardă, — desculți în șea, la înmormântările de clasa III-a, — păreau ochii licăritori ai altor tărâmurii. Scufundându-și roatele în băltoacele drumului, dricul trosnea din toate încheieturile, și la fiecare săltătură printre bolovanii caldarâmului, capul mortului se clătina ca ghiuleaua unui pendul, gest de tragică negație. Ploaia se cernea mărunță, — și morții treceau, — treceau în fiecare zi, — de mai multe cri pe zi.

In apusurile înflăcărare ale verii, se repeta zilnic, aceeași scenă : — schimbul de noapte al gardiștilor, venea să înlocuiască pe cel de zi. Pe vremea aceea, păzitorii ordinei, erau de obicei, niște bieți tătuci nevoiași cari, în uniformă ca vai de lume, dau noaptea țigane lungi iar ziua, pe zăpuh, se luptau cu somnul, moțând lipiți de garduri. Mai marii lcr, — comisari și ipistați, — împopoțonați cam cum sunt astăzi, generalii de intendență, — se recrutau din pleava clientelei politice, — agenți electorali, bătăuși, haimanale, — zestre păguboasă cu care venea la putere partidul și de gura cărora trebuia să aibă grijă.

Pe dată ce-și da postul în primire, vardistul eșit din serviciu, se lăsa vicios pe bancă, își răsucea o țigară din care trăgea cu nesățioasă poftă, apoi, cu domoale mișcări își scotea ciobotele. O sonată' pe motivul satisfacției depline, se 'nfiripa din gama degetelor libere. Apoi, ușurat, cu un pepene verde lipit de sân, cu tesaca pe umăr și cu ciubotele aninate pe tesacă, se 'ndrepta, a lene, în spre cocioaba lui din fund de mahala.

Amintindu-mi acuma, de toate acestea, îmi dau seama, câtă însemnătate a avut, în așezarea noastră socială, picioarele desculțe. In curs de veacuri, a fost un fel de protestare firească, sălbatecă și mută în murdăria ei, a robului și a țaranului. Astăzi, desculții s'au mai împuținat.

Piciorul desculț însă, față de pripita și superficiala noastră occidentalizare, a luat proporțiile unui covârșitor simbol : Jobenul, — cu treizeci de reflexe, — care ne acopere capul, nu ne-a dat mijlocul să statornicim temelii. Suntem tot desculți, orbeți în frac, cu picioarele goale, chinuite de degerături iarna și puturoase vara.

Să tot fi avut șase ani. Literale alfabetului, — majusculele de tipar, — le învățasem din cuburile cu fețele în culori, pe cari, — Matei și cu mine, — ajunsesem să le orânduim, cu ochi închiși, pentru fiecare poză. Pozele erau : fetița cu scufița roșie, Cei șapte corbi, Genoveva de Brabant și alfabetul.

— Matei, — când zici Joi, ce vezi?

— Nimic.

— Ba nu, — Joi, — e verde și Duminică e roșu și cântă...

— De ce cântă?
— Nu știu, — dar cântă...
— Tu ești un prost. Numai flașnetele și păsările și *fraulein* cântă, — și muzica, și pianul, — da' Duminica nu poate să cânte...

— Cântă, Matei, și atunci eu văd felinare aprinse și tot orașul parcă-i acoperit cu o ulcea mare, mare...

Matei râde, ca de-o mare gugumănie.

— Și când zici, seara, la icoană în pat : „Doamne, dă-mi minte...” tu îl vezi pe Dumnezeu?

— Il văd, — un moș bun, cu barba albă ca favorițele lui *Tata Măi*...

— Ei, nu se poate să fie așa... Ca *Tata Măi*, poate să fie *Moș Crăciun*.

— Da' tu cum îl vezi?

— Eu nu-l văd. Și-l chem, îl chem...

Un diavol hain începuse de-atunci să mă muncească. Copilăria mi-a fost otrăvită de tălmăcirile bizare cari dospiau în mine. De unde venia, cazna aceasta, care strâmba linia lucrurilor, dându-le colorit și mișcări nefirești?

Ani și ani — am purtat cu mine lustrul unui scrin vechi, ceața unei oglinzi, țipătul unui dulap. Imi simt nările încă pline de parfumul zambilelor, — cu nuanță unică, — cari acopereau epitaful mântuitorului în Vinerea mare, când treceam pe sub sfânta masă. De-atunci, aveam credința că, — așa, văd și simt numai eu. Matei a trăit todeauna cu prezentul, sorbind senin și cu deplină sănătate sufletească, bucuria clipei. Eu, am trăit cu trecutul. De ce? Doar eram gemeni. Poate că, în mine s'au trezit, s'au certat, au readormit pentru ca iarăși să se trezească, morții. Am fost mai mult al lor. Un blestem, sub a cărui osândă, miam firosit zadarnic, — cu aparență de învingător, — toată viața. O singură dată, trebuia să folosesc această povară : să sgudui toți strigcii, să-i silesc să omoare în mine orice rezistență și să fac aceia ce trebuia : *să-l scap*.

Dormiau adânc.

N'am avut eu glas îndeajuns, sau orânduile cu neputință de cercetat, hotărâseră așa?

Cum geme pădurea în bezna nopții și cum țipă lanțul fântânii sub biciul vântului. Un hohot clocote prin prăpăstiile pline de neguri :

— Cain, ce-ai făcut cu fratele tău?

O pretinsă aristocrație, — cu începuturi îndoelnice, — pusă la adăpostul unei siluete de boer scăpătat, prețuită prin două favorite, — impunător de albe, — o redingotă, un joben și un baston cu măciulia de ivoariu. Așa l'au cunoscut orașenii, pe Conu Manolache, bunicul meu, dinspre partea mamei. Noi îi ziceam : *Tata Mai*.

Se socotia român din Pind, pripășit prin Albania.

Dar, iubia mult pe greci, accentul, în românește îi era grecesc, și limba lor o vorbea cu ușurință și plăcere. Avea, un dispreț, — diluat cu o milă plină de desgust — pentru opincarul nostru prost și ghiftuit cu mămăligă.

În lungile seri ale iernii, — după ce-și plimba degetele prin mătasa blondă a bectemisului din chiseaua de lut smălțuit și-și răsucea o țigară, ne lua pe genunchi, și sub lumina anemică a lămpi cu abatjour portocaliu începea să ne povestească, evenimente, cari, după dânsul, eșiau din comun : înmormântarea lui Victor Hugo, asasinarea țarului Alexandru al II-lea, patriotismul lui Kolokotronis și Eteria. Să tot fi avut nouă ani. Pomenindu-i odată de Tudor Vladimirescu, mi-a spus răstit : „Un zurbagiu”, și cum, citiam, pe-atunci, pătimaș, haiducii, vorbindu-i de Iancu Jianu, s'a încrunat și-a exclamat răstit :

— Țe haiduți? Tâlhari, auzi, hoți cari furau dela toți... Lezende cari strică mintea la copii...

Boeria lui, se opria la el, — de oarece, nici chiar bunică-mea, n'a putut să-mi spună, mai târziu, nimic despre părinții lui, precum nici despre el, până la descălarea sa pe pământ românesc.

Ce meșteșug va fi învățat el, acolo, în scorburile munților, a rămas taină pentru noi. Dar, — fără tălmăcire temeinică, — privind-l sub înfățișarea în care l-am cunoscut, — am avut totdeauna viziunea unui bandit arnăuțesc. — care schimbase acum fustanela, în redingotă, șuşaneaua de pe umăr în baston și fesul în joben, — păzind calea diligențelor și-a oamenilor, siliți de treburi— să treacă prin locurile de pândă. La noi, — s'a înfățișat om frumos, — în deplină putere, — plin de bani. Cum îi făcuse știa numai Dumnezeu. Destul că, dela gurile Dunării până la Severin, se înșirau magazinele de grâu ale Conului Manolache, iar șlepurile sale mergeau până la Hamburg și Marsilia. Proprietăți la Brăila, proprietăți la Galați și în orașul nostru, casele de pe-o stradă întreagă. Așa, l'a cunoscut bunica.

Îi plăceau femeile și jocul în cărți.

Gospodării îmbelșugate, s'au statornicit, din dărnicia boerului furat de sclipirea atâtor ochi cu priviri drăcești și mulți saci cu galbeni s'au dus pe-o carte. Și — așa, — moleșit de trai bun, a lăsat treburile pe seama altora. L'au înșelat cât au putut misiții și oamenii lui de încredere, l'au sleit muerile, l-a stors jocul, și-a fost deajuns, într'un an, o scădere neașteptată, la prețul grâului, pentru ca ruina să s'abată. Avea 50 de ani. Toată energia lui, de om cu începuturi grele, s'a trezit. Inglobând și averea bunicăi, și-a plătit toate datoriile, firman de cinste, rar la un negustor mofluz. Cu ce bruma s'a ales din prăpăd, nu s'a dat bătut și-a încercat pe vremea aceea, un fel de trust. A luat patrusprezece moșii în arendă. Pe semne însă, păcatele Conului Manolache nu mai aveau iertare. Șapte ani de secetă în șir, l-au sfârșit. Ajuns calic, — așa cum va fi fost în începuturile tinereții lui, și-a alinat durerea în casele părintești ale bunicăi, singurul bun scăpat prăpădului, iar mândria lui de boier scăpătat a înfiripat-o, pe tot restul vieții, din reflexele jobenului, fluturarea de argint a favoritelor și-un fel impecabil în portul redingotei. Când am început să-mi dau seama de ce se petrece în juru-mi, Conu Manolache, trecut de 70 de ani, ducea greul întregii noastre familii.

Administra una din moșiile unui grec, prieten din copilărie, care ajuns putred de bogat, plătea, o veche datorie : Cu zeci de ani în urmă, sărac lipit pământului, l-au prins hoții în Grecia și-au trimis vorbă Conului Manolache, că-l căsăpesc, dacă nu primesc cinci saci de galbeni. Bunicul meu n'a stat o clipă la gânduri și-a vârsat banii.

Muncind trei părți din ani, casa era îmbelșugată. Tot prisosul venea dela dânsul. Cât a trăit bătrânul, s'au putut ține încă, doi cai la grajd, cupeul simbolic al risipei de odinioară, feciorul în livrea și jupânele cu șorț alb peste rochiile negre. Ocupa loc puțin, o odaie, — cu mobilă din vremea bună, — în care sta din Noembrie până 'n Februarie.

Acolo, ceasuri lungi de iarnă, le petrecea cu noi copiii, cetia gazetele sau făcea, la nesfârșit, pasențe, cu gândurile duse aiurea. Fum de tutun plutea în jurul cheliei de ivoriu a lui *Tata Măi*.

Și într'o dimineață, nu s'a mai sculat. L'au găsit, dormind de veci, cu capul afară din perine. O viață trăită în plin, ghiftuită de bucurii și sfârșită 'n dureri. Păcate nedovedite, plătite cu târzie scumpete. Aveam 16 ani. A fost primul meu contact cu moartea, înfricoșător și de-apururi neuitat, când sărutând mâna de ceară a bătrânului, am simțit pe buzele fragede răceala neființei, străbătând, cu îngheț, sufletul meu de mânz sburdalnic. Și-a fost, primul mort, în orașul nostru, cu sicriul acoperit.

În drumul spre cimitir, ochii mei, sub osânda unei chinuitoare obsesii, nu s'au putut deslipi de jobenul, bătut în cuie pe capacul sicriului, care revârșea, reflexele-i pline de neguri sclipitoare peste posomoreala umedă a zilei. Mai târziu, — de câteori m'am gândit la Conul Manolache am văzut sclipind aveau, oțelele unei șuşanele și roșu sângeriul al unui fes arnăuțesc.!

S I H L A

DE

GEORGE LESNEA

De-aici începe vremea cu schituri prin poeni,
Cu scorburi părăsite și șerpi pe subt bușteni.
De-aici începe taina cu sboruri de ierunci,
Cu ape speriante de clătinarea ierbii,
Cu eleștee 'n care trecutul ți-l arunci...
Pe-aici pândiți de lună iubesc în voe cerbii.
Pe-aici în orice noapte străvechiul basm învie ;
Sosesc călări voinicii să cate apă vie,
Căci Făt-Frumos, la coapsă cu limba de balaur,
Gonind din Miază-Noapte pe strămtele potici,
A lepădat pe urma-i un pieptene de aur
Și hăt de-atunci pădurea a răsărit aici.
De-atunci dau buzna anii prin deset să rămână,
Iar frunzele s'apucă cu stelele de mână ;
Și-i freamăt lung sau fata de împărat mai plânge
Că i-a 'nflorit năframa iubitului cu sânge...

Pe-aici prin râpi Gerilă își îndosește șuba.
Nu munți, ci vreme sură urcăm și scoborîm.
Pe-aici din întâmplare poți nimeri la hruba
Pe care umblă smei din celălalt tărâm.
Pe-aici cu sfântul Petru hălăduise Domnul,
Pe unde-au pus piciorul mesteacănii se sbat.
Ileana Cosinzeana își prelungeste somnul
In cine știe care subpământean palat...

Aici, țâșnind din besnă, pe umăr c'o năpărcă,
Piticul morții cântă pe scripca-i dintr'o hârcă
Și-un vrăjitor s'apleacă cu laba de strigoi
Să tulbure fântâna străbunilor din noi.

Iar sufletul scoboară cu umbra laolaltă,
Ca voevodul tânăr pe lumea ceaialaltă,
Să-și urmărească soarta prin miile de sorti...

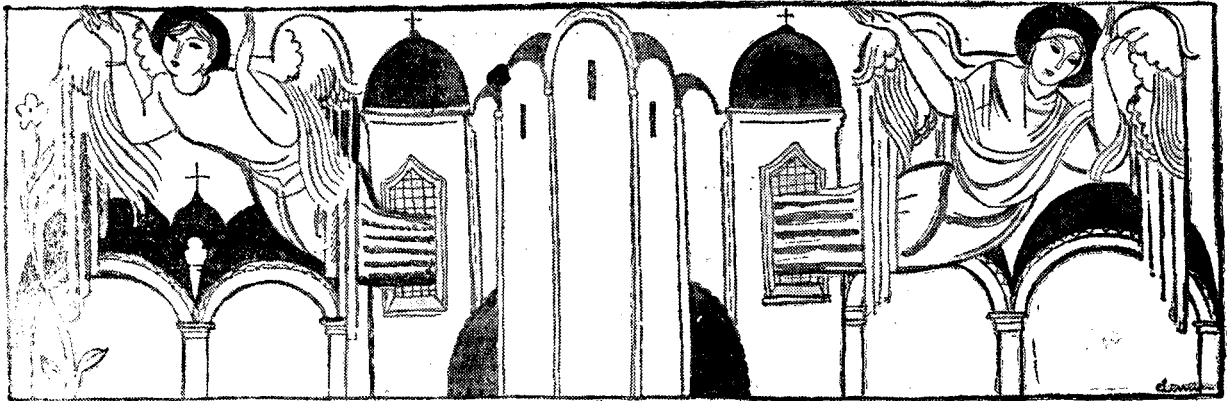
De-aici începe vremea cu basme și cu morți...

De stai s'ascuți mai bine, pe-aici, ca prin minune
Incepi să știi ce sihla în limba ei îți spune :
Cum stă cu ea de vorbă prin rădăcini, pământul,
Cum om într'o colibă sălășluește vântul,
Cum pe subt trunchiuri aspre și strâmbe de copaci,
Cu mânele pe bâte dorm duși ciobanii daci,
Vădindu-și din țărâna ce i-o cuprins în ghiare,
Mijlocurile strânse în negrele șerpăre.
Dar nu mai dorm pe sarici ca 'n alte dăți, cu frică,
Căci peste alte turme Cloșcuța se ridică,
Nestinsul foc de veghe se năzărește mic
Și pentru alții sună strungarii din tulnic...

Dar tot aceiași codri din creștete se mișcă,
Din șapte găuri cântă prin văi aceiași trișcă,
Aceleași oi pasc molcom, de-atunci, pe subt arțari,
Vestiții baci își mână cumișii lor măgari,
Mioarele, din mila Celui-de-sus sporesc,
Pe cer clipește-acelaș luceafăr ciobănesc,
Aceleași câni năprasnici, păzesc aceleași stâni...

De-aici începe vremea, ca 'n vorbe din bătrâni.

ȘCOALA REGELUI MIHAIU

DE
VASILE BĂNCILĂ
III

Copiii își fac datoria. Firește, datoria lor de copii. Școala regelui Mihai, odată găsită și corectată, să avem încredere în micii tovarăși ai micului rege. Deaceia problema practică cea mai grea e alta : să se găsească educatorul sau educatorii regelui. În adevăr, ce condiții trebuie să îndeplinească un astfel de educator? Căci, Doamne, e și aceasta o problemă! Știm că se vorbea de un inspector de curs primar, care a fost detașat pentru a face educația intelectuală a regelui. Tot atunci, se spunea că pentru educația fizică a fost hotărât un distins ofițer dela Institutul național de educație fizică, educația morală și religioasă rămânând pe seama Principesei Mame. N'avem nici un temei să ne îndoim de legitimitatea alegerii ofițerului. Dimpotrivă. Vrem însă să subliniem marele rol al Principesei Mame în formarea regelui Mihai. Mai întâiu, fiindcă Ea reprezintă, aproape singură în această împrejurare, contribuția educativă a familiei. Pe urmă, fiindcă e mamă. Au fost pedagogi, cari au sperat aproape totul dela mamă. Căci ea cunoaște intuitiv, în chipul cel mai adecuat, individualitatea copilului ; ea vine cu iubirea ei, intimă și maiestuoasă totodată, care va da omului rezerve vitale pe tot drumul vieții ; și tot ea e cea mai chemată să înlesnească trecerea copilului dela egoism la moralitate, să-l facă să vadă că există un non-eu moral. Legătura organică și iubirea dintre copil și mamă formează o punte de trecere a celui dintâiu dela perfectul și candidul egoism la simpatia morală. În privința aceasta, am putea compara rolul mamei cu rolul, pe care psihologia îl dădea, la un moment dat, simțului mușchular : de a ne duce la ideea spațiului și a non-eului. Rolul mamei în educație e atât de mare, încât orfanii sunt, din punct de vedere sufletec, cași copiii cari n'au supt : le lipsesc anume sucuri.

Și totuș rolul cel mai însemnat al Principesei Mame vine din raritatea cu adevărat regală a sufletului Său. De curând, principesa Bibescu I-a schițat un minunat portret : „Toți cei cărora le-a fost dat să cunoască pe fiica regelui Constantin și a reginei Sofia, nu pot să nu conceedă că de data aceasta frumusețea și farmecul s'au împreunat. Gropițele îi însuflețesc și îndulcesc clasica regularitate a chipului ei și-i dau un aer de copilărie, căruia nimeni nu-i în stare a i se împotrivi. Înălțimea ei, umerii mândri, demnitatea obiceiurilor, însumate la faptul că este fiică de rege și mamă de rege, ar putea mișca pe privitor până la copleșire, dacă nu s'ar găsi îndată în fața surâsului ei, care atrage și încălzește inima oricui se apropie. Acest surâs al Elenei de Grecia, l-am văzut

numai pe fețele tinerelor zeițe ale Acropolei din Atena, locul ei de naștere. Artistul antic, ce a făcut aceste statui, a dat Pallas Athenei, zeița înțelepciunii, înfățișarea unei fete surâzătoare. Principesa Elena și-a arătat înțelepciunea în lupta împotriva soartei și acolo îi este vitejia surâsului ei blând. Istoria vieții ei, scurtă cași anii pe cari îi are, este o întrecere de tragedii și numai prin cumpăna unei firi fără pereche a fost în stare să-și păstreze veselia hărăzită de natură”. Spre deosebire de ce era până acum, Principesa Mamă are aceeași credință cași poporul român. „Această fiică ortodoxă a bisericii grecești plăcea foarte tare mulțimii. Cu toții simțeau cum credința mamei se resfrângea, în chip firesc, asupra copilului și îi bucura gândul că pentru prima dată un viitor rege al României va fi învățat primele sale rugăciuni dela o mamă, care împărțea aceeași credință cu el”. Anul trecut s’a vorbit de sigura știință a Principesei în ceea ce privește serviciul religios. Desigur, cu regele Mihai nu se va întâmpla ceea ce s’a întâmplat odată cu altcineva, care nu putea nici să citească bine textul Crezului, parcă atunci l-ar fi văzut pentru întâia oară, într’o viață de peste treizeci de ani. Cât pentru realitatea etnică la Principesa Elena, mărturisesc aceste rânduri : „Își iubește țara de baștină cu toate cele întâmplate pentru a o despărți. Mi-amintesc că înainte de a pleca la Atena... am întrebat-o ce anume să salut în numele ei. Răspunsul fulgerător i-a fost : „fiecare piatră, fiecare ramură!”. Această destăinuire a marelui iubiri pentru Grecia mi-a plăcut mult. E o cheazăie că poate să iubească adânc și să rămână credincioasă, orice s’ar întâmpla. În ochii mei nici una nu putea să fie mai vrednică de a crește un bărbat în dragostea dreaptă a țării lui, ca femeia care a putut să dea un astfel de răspuns. Ea îl va învăța mai mult datorită regalității decât plăcerile ei, pentru că viața ei a îndurat mai multe întristări decât bucurii”. Frumusețe (și aceasta, când e de fond, are un rol în educație), tinerețe, religiozitate, experiența iubirii etnice și experiența durerii, echilibru de suflet și tărie de caracter, iubire comunicativă dar plină de reculegere, conștiința menirii Ei, răgazul deplin pe care împrejurările I L-au hărăzit să se poată ocupa de educație, felul Său nici „hautain”, care îndepărtează pe copil, nici cabotin, pe care copiii îl simt întotdeauna, aerul adânc neprefăcut și totuși prelucrat — alcătuiesc o constelație de auguste calități educative. Seriozitatea tânără și blândă unită cu puterea de insinuaire firească, aparțin pastei sufletești a educatorului de rassă ; iubirea și credința sunt cele două însușiri, pe cari Pestalozzi le cerea educatorului și le preconiza pentru copil. Principesa Mamă are toate acestea. Ea e norocul regelui Mihai și speranța noastră.

Cum rămâne însă cu cel de al treilea educator? E vorba de educația intelectuală. Să se observe că aceasta are o importanță mult mai mare și decât se poate crede într’o țară, unde lumea se închină magiei cărții ca atare. În primul rând, educațiile nu se pot separa comed ca feliile. E însă ceva mai însemnat : așa cum se concepe azi învățământul, cunoștințele plănuiuindu-se în primul rând ca motive pentru formarea sufletului în ansamblu, cine face educația intelectuală are în mână aproape toată educația, fiind guvernorul de fapt al educației copilului. Și atunci, lucrurile capătă imediat altă perspectivă de valorificare. Domnul inspector în chestiune este fără doar și poate un om de valoare. Dealtfel, nici nu-l cunoaștem, însă aceasta n’are nici o importanță, fiindcă noi luăm alternativa cea mai bună. Căci nu vi se pare că aici spiritul biurocratic românesc și-a arătat în chip ilustru rutina și neputința? Aceste lucruri se soluționează pe cale de simplă detașare mecanică a unei piese oficiale oricât de excelente? Un simplu profesionist virtuos nu e de ajuns, fie el chiar și profesor de universitate. Învățătorul regelui Mihai va fi, în fond, cel mai însemnat prim-ministru al țării, într’un sens sau altul, și dacă nu putem avea la îndemână un Aristotel, un Bossuet sau un Fénelon, să căutăm măcar o personalitate a culturii române, care să aibă și abilitate pedagogică precum și o anumită atitudine față de viață. E ușor de închipuit în ce va consta, în modul cel mai general, această atitudine : credință adâncă față de viața ca atare, atenție față de caracterul organic al acesteia, sentimentul luminat, demn și liber într’un fel al ierarhiei, perceperea efectivă a valorilor transcendente ce conduc și înalță viața.

Pe urmă, învățătorul regelui Mihaiu trebuie să fie un om tânăr. Când un om de temperament înnemerește o idee justă, ea își dublează parcă adevărul, ca rândurile următoare ale lui Rousseau : „Je remarquerai seulement, contre l'opinion commune, que le gouverneur d'un enfant doit être jeune, et même aussi jeune que peut l'être un homme sage. Je voudrais qu'il fût lui-même enfant, s'il était possible ; qu'il pût devenir le compagnon de son élève, et s'attirer sa confiance en partageant ses amusements. Il n'y a pas assez de choses communes entre l'enfance et l'âge mûr pour qu'il se forme jamais un attachement bien solide à cette distance. Les enfants flattent quelquefois les vieillards, mais ils ne les aiment jamais”. Dealtfel, pe ce se bazează pedagogia feminină dacă nu, în primul rând, pe puțința apropierei femeii de sufletul copilului, adică pe tinerețe? Americanii se pare că au înțeles acest lucru, când au instalat biblioteci de copii. „Fiecare din bibliotecile, pe cari le-am vizitat... au... adevărate săli de basm, cu rafturi mici, cu scaune și mese la fel, cu o parte din pereți plini cu tablouri de tot felul... și, ca o complectare a acestei lumi de povești, la o masă joasă într'un colț, o doamnă, de obicei tânără, înconjurată de băieți și fete, dornici de informații asupra cine știe cărui subiect, mulțumind pe fiecare din aceștia cu o vorbă mai mult decât amabilă”. (Virgil Bărbat). Și e firesc ca tinerețea să aibă acest rol în educație. Iată alte fapte : părinții tineri se ocupă, în general, mai mult de copiii lor ; ei au față de aceștia, în același timp, și intimitate și autoritate ; ei știu mai ușor să iubească fără să resfețe căci copiii nu sunt unica lor dragoste. Bătrânii sau se silnicesc sau răsfață — și la ei aceasta are semnificație tragică, în ambele cazuri. Nu dă dealtfel de gândit că fiii de părinți în vârstă sunt mai adesea nevolnici sau derbedei, și nu numai din cauze de ereditate, decât ceilalți? In sfârșit, copiii înșiși bănuiesc și se feresc de cei bătrâni, parc'ar ghici diferența de ritm de viață ; uneori simpla lor prezență îi deconcertează. Iată de ce, ideal vorbind, un educator n'are dreptul să îmbătrânească. El trebuie să reprezinte însăși tinerețea în slujba vieții. Când simte că vârsta începe să-i îmbătrânească sufletul, să se despartă de educație. Fericiți copiii cari au părinți în puterea vârstei! Aceștia le apar ca niște zei tineri și multă vreme reprezintă pentru ei summum de perfecțiune. Se știe de altfel că ei concep întâia oară pe Dumnezeu după modelul părinților lor. Artiștii înșiși au idealizat de atâtea ori pe mama tânără : madona. Nimic mai patetic decât o tânără și frumoasă mamă. Cele mai multe poezii închinat mamei sunt animate de suflul tânăr și duios al acesteia. Sentimentul copiilor pentru mamă, când aceasta e și tânără și frumoasă, se irizează în fațete multiple, răsărind din adâncimi de suflet, ca să izvodească model de umanitate feminină. Sub această formă mai ales, rămâne în suflet amintirea mamei, biruind ceea ce aduc anii, icoană ce crește și se idealizează retrospectiv până la a deveni simbol de iubire sanctă, dar și de frumusețe și tinerețe. Cine nu și-a cunoscut niciodată părinții tineri, e pe jumătate orfan. Tot așa, cine n'a avut educatori tineri, are impresia că lumea cea adevărată se naște odată cu el, ghiocel ce sarge frunzele uscate, și că trebuie să devasteze lumea mincinoasă de până atunci. E adevărat, era o vreme când se cerea ca educatorii să fie în vârstă. La Persani, nimeni nu putea fi învățător dacă nu împlinise cincizeci de ani și nu făcuse serviciul militar. Dar atunci numai timpul aducea închegarea sigură a dibăciilor, accelerarea formării personalității nu era produsă de cultură ca astăzi. Și apoi e întrebarea dacă un Persan de acum două mii de ani nu era tot atât de tânăr, trupește și sufletește, la cincizeci de ani, ca un tânăr de treizeci din zilele noastre.

Natural, nu ignorăm că cel mai important lucru în conceptul de tinerețe, din punct de vedere educativ, este tinerețea sufletească. Deosebirea, pe care pedagogia o face între vârsta reală și vârsta cronologică, ar putea avea aplicații interesante și aici. Tinerețea fizică, atunci când există, e un bun educativ ce se adaogă, dar, dacă lipsește, poate fi princiar compensat de tinerețea sufletească. Pestalozzi a profesat până la optzeci de ani și, pe lângă aceasta, mai era și urât de felul lui și totuș a rămas până azi însăși imaginea educației în acțiune. Copiii sunt mari creiatori : ei tind să vadă tinerețe și frumusețe acolo unde e suflet tânăr și frumos. Și mai ales bătrânii de odinioară au oferit asemenea realizări, acei de cari azi rar se mai vorbește, fiindcă aproape li s'a pustiit speța :

bunicii noștri. Altădată, în familia mai mult patriarhală, oamenii, când îmbătrâneau și aveau nepoți, deveneau oarecum din oficiu educatorii familiei. Copiii proprii erau dați pe la casele lor, ei nu mai puteau munci din greu și aveau astfel timp să vadă de nepoți, pe cari, de fapt, sufletește și-i înfiiau. Pe lângă aceasta, ei erau mai învățați, erau academiile vii ale familiei, într-o vreme când numai viața învăța, nu numai în sens moral și filozofic, fiindcă în această privință așa a fost și va fi întotdeauna, dar și în sens strict științific. Dar mai ales aveau multă tinerețe. Nu mai munceau muncă grea, însă se purtau ușor. Și în primul rând se dezinteresau pentru persoana lor și își iubeau urmașii. Se acceptau ca bătrâni și aveau un fel de naivitate înțeleaptă, ceea ce-i făcea mai tineri decât adulții de azi. Cu evlavia lor față de viață, cu dezinteresarea biologică și cu acea înclinare de evadare în metafizic, pe care o încearcă uneori bătrânețea, după ce o pierduse în maturitate și care era mai frecventă deși mai vagă la bătrâni de odinioară, ei căpătau o tulburătoare și o duioasă tinerețe de vis, ce proiecta ciudate și fermecătoare lumini protectoare asupra vieții copiilor, pe cari aceștia nu le înțelegeau, dar aveau să le priceapă mai târziu după ce sufletul lor se încălzise de ele. Cine n'are experiența personală a tinereții acestor bătrâni, să se gândească măcar la „bunicii” lui Delavrancea.

În adevăr, bunicii completează admirabil opera educativă a familiei. Ei sunt încărcăți de trecut ca albina de polen și prin ei acest trecut, cu întâmplările și produsele lui, cu drama lui estompată și umanizată, cu poveștile, limba și zicerile lui, cu filozofia și poezia cari-i aburesc imaginea, e transmis urmașilor nu în forma livrescă, indirectă, a documentelor, ci direct, cu palpitarea tainică a lucrurilor cari au fost și cari mai au încă spectatori. Bunicii actualizează o excitație, al cărei obiect a dispărut, dar pe care ei îl proiectează aievea. Prin aceasta, ei fac trecutul viu în prezent și se ridică la importanța unui factor social: leagă generațiile între ele. Ei au un rost în tradiționalismul societății. Pe urmă, ei strecoară în sufletul copiilor poezia specifică a ființei lor proiectată pe un fond de irealitate; înțelepciunea unei experiențe complexe; optimismul tolerant; înțelegerea pură în afară de subiect; trăirea îngândurată a religiozității; de multe ori chiar mila, fiindcă ei nu mai sunt animați de concurența între oameni; duioșia înțelegătoare și învăluitoare... În marea de subiectivitate a copilăriei, bunicii ridică ademenitor voalul de pe o lume amețitor de largă. Cine i-a avut, îi încorporează ca principiu de viață în personalitatea lui, deși figura și poezia lor devin cu vremea din ce în ce mai puțin consistente, ajungând să-și tremure și să-și piardă ciucurii ireali în confluența cu o lume transcendentă... Iată de ce educația actuală se resimte de lipsa bunicii. Dacă omul modern e așa de anarhic și de puțin stratificat, e și fiindcă ei ne lipsesc. Lupta între generații are și aici o cauză. Căci familia nu e complectă, cel puțin pentru educație, care e rolul esențial al familiei, decât cu bunici. Să nu ne amăgim: criza familiei e cu mult mai mare decât obișnuim să observăm. Pe lângă raritatea întemeierii de noi familii, pe lângă inexistența copiilor, pe lângă faptul că oamenii când se căsătoresc sunt, adesea, hârbuiți — mai lipsesc și bunicii. Familia azi, când există, are mai mult forma ori servește alte scopuri decât cele firești. Așteptând ca ea să dispară complect — dacă evoluția nu va fi fericit întoarsă la matcă — și părinții să rămână cu simplul rol de ciocitoare mecanică, deocamdată vedem soți concubini, părinți obosiți, ce nu mai sunt o bucurie pentru copii, și familii, cari au pierdut până și amintirea bunicii.

Dar oricât ar fi de adevărate lucrurile de mai sus, nu vom merge până la a nesocoti că tinerețea de suflet se întâlnește mai des la o vârstă puțin înaintată. Sunt bătrâni, foarte rari, cari reprezintă emoționant principiul tinereții spirituale, însă tânăr e în primul rând cine este tânăr deabinelea. E însă o considerație mai gravă, de ordin istoric: aceea că bătrâni de azi seamănă foarte puțin cu bătrâni de odinioară. Mai întâiu, trupește. E interesant să se compare bătrâni dela oraș și cei dela țară, aceștia din urmă reprezentând altă fază istorică, la aceeași vârstă. Cei dintâiu sunt de obicei neputincioși, nervoși, muzeu de racile cronice și de tabieturi, asimetrici, împregnați de var. Bătrâni de sat sunt adesea sprintari, supti, dorm și mănâncă pe apucate, fără putere multă dar învărtindu-se ca prâsnelul, până la o vârstă înaintată — pe care cei dela oraș n'o apucă — când ei devin în adevăr neputincioși și-și stupesc zilele. Deosebirile spirituale sunt însă mai însemnate

și ele ne privesc mai mult. Bătrânii de odinioară erau resemnați și-și trăiau vârsta. Prin aceasta, ei izbuteau să fie realmente mai tineri fiindcă, într'un fel, *tânăr mai înseamnă și a-ți realiza până la maximum vârsta, pe care o ai*. Cine-și valorifică maiestuos vârsta, rămâne statornic un fel de zeu al vieții. Dar aceasta nu o înțeleg bătrânii de azi. Bătrânii de acum zece ani au devenit azi „tineri”. Ei nu-și mai spun, ca altădată, „am trăit, e rândul altora”, ci „să trăiesc căci nu mai am când”, eventual chiar „să persecut pe cei tineri căci ei au timp să-și răzbune pe viață”. Nu mai înțeleg bătrânii, vorbind în general, că rolul lor cel mai de seamă e să aducă, în lumea noastră de luptă și zădărnicii, ecourile straniei și mulcomitoare ale altei lumi, iar prin aceasta să ne facă și pe noi mai reculeși și mai înțelepți. Căci aici e în adevăr funcția morală a bătrâneții. Dar noi riscăm să rămânem fără bătrâni, și din cauza aceasta incomplecți, căci ei ne plagiază pe noi. Și cum toate apar prin comparație, ei reușesc astfel numai bine să-și etaleze bătrânețea, uneori chiar ridicolul. Cum o să egaleze ei deci în educație pe bătrânii patriarhali, ei cari nici bunici nu vor să li se mai spună, fiindcă li se pare revoltător ori de un comic irezistibil și umilitor totodată? Trebuie să mergi la teatru ca să mai vezi bunici joviali. Iată de ce azi mai ales educatorii trebuie să fie oameni tineri, cari să aibă autoritate asupra copiilor, dar să se și zbânțuie cu ei la nevoie. În general, din punct de vedere practic, aceasta nu se poate realiza în chip ideal, dar cel puțin copiii născuți sub zodie singulară să se bucure din plin de acest privilegiu, din care va câștiga, de data aceasta, societatea. Regele Mihaiu are dreptul la un educator tânăr. Cât de tânăr? E ideală formula lui Rousseau : „aussi jeune que peut l'être un homme sage”.

Faptul educației are o țesătură complexă, accentuată când e vorba de educația prinților, fiindcă, în acest caz, se adaugă chestiuni de politică și chiar de filozofie a istoriei. Deaceea problema trebuie discutată mai ales de acum înainte. Noi n'am făcut decât să legăm gura pânzei și, de fapt, n'am considerat decât factorii educației regelui Mihaiu. Rămân însă două însemnate capitole : metoda și scopul educației Lui. În cece privește metoda, e adevărat, ea nu poate fi alta, în esență, decât aceea recomandată de pedagogia actuală pentru copii în genere. Nu se poate inventa acum o pedagogie nouă — și-ar fi periculos. Metoda trebuie însă aplicată la cazul de față. Adică trebuie individualizată după liniile sufletești ale copilului-rege. În privința aceasta, iarăș, nimic nou căci una din dogmele pedagogiei de azi e tocmai preconizarea acestei individualizări, care nu ia nimic din generalitatea principiilor educative, însă le dă localizări particulare, prin cari devin efective. E însă o individualizare a metodei de urmat față de regele Mihaiu, la care pedagogia trebuie să gândească acum ca la un lucru cu totul nou. Tipuri sufletești asemănătoare celui al regelui se mai găsesc printre copii, dar numai regele Mihaiu va conduce odată țara. Cum trebuie deci individualizată metoda pentru a da un rege ideal? Aici e aspectul ingenu al metodei. Rezolvarea ei implică nu numai resurse pedagogice și de largă și fină cultură generală, dar, cece de altfel se înțelege de la sine, și cunoașterea prealabilă și precisă a scopului de urmărit în toată amploarea și articulațiile lui. Care-i ideea cea mai proprie de rege în societatea modernă, iată marea chestiune! Marii educatori de prinți din trecut au avut o concepție despre regalitate — și aceasta se poate urmări. Bossuet și Fénelon, în primul rând, trebuie citați în acest sens. Dar, evident, nimeni nu-și poate lua singur răspunderea sub acest raport. E o chestiune cu caracter filozofic și ea trebuie discutată larg de toți câți pot să-i lămurască măcar una din nervuri. Iar acestea sunt numeroase : educația unui rege e ținută astăzi să realizeze cunoașterea de oameni ; cunoașterea neamului și a societății din cari face parte ; intuiția avizată și sigură a angrenajului societății moderne ; gimnastica gândirii politice și militare, mai ales politice ; dragostea de neam și umanitarismul critic cu vederea sigură a cadrului internațional al vieții moderne ; simțul istoric, cece înseamnă sentimentul organicității trecutului și progresului dar, când e vorba de un rege, mai ales acela al viitorului îndepărtat și al tainicilor direcții de devenire, cari se anunță ; conduita în societate ; exercițiul singurătății interioare căci un adevărat rege e singur ; atitudinea profund credincioasă față de viață cu înlăturarea complectă

a tendinței spre bagatelizare, dar cu tinerețe de spirit ; mai mult : sentiment religios ; simpatia morală, mila autentică și continuă pentru cei mulți, peste cari va domni, milă directă dar organizată și rațional ; voință tare, stăpânire de sine, fără lesnicioase plantări de sugestii nefericite din afară, însă deschisă oricând materialurilor ori ideilor proprii ce i s'ar oferi de către alții și pe cari trebuie să le ceară cu metodă severă ; cultul muncii și putere de muncă ; arta de a se supune și de a suferi ; arta de a comanda în adevăr regește, ceea ce înseamnă autonomie morală, înaltă și socială singurătate, prestanță plină de discreție și de fluiditate antrenantă ; arta de a atrage simpatia poporului, lucru absolut necesar în vremea noastră pentru un monarh, deși rațiunea lui nu e numai în această simpatie ; conștiința permanentă a destinului său ; ambiția de mare rege ; sentimentul și cultul vieții de familie ; simțul răspunderii și autoconceperea ca funcție socială și istorică ; oricât de sus l-ar pune poporul, regele trebuie să se considere pe el ca cea mai nobilă funcție a societății lui, având legături cu trecutul și prelungindu-se în viitor, urmând a da seamă în fața istoriei și a lui Dumnezeu. Va reieși de aici pentru el o obiectivă și demnă umilință și o grijă de legionar, într'un ordin sacru ai cărui membri se înșiră în timp, de a nu ieși din orbita, pe care lui i-a fixat-o istoria. Va înțelege astfel că nu-și aparține sie-și și că, orice s'ar întâmpla, asemenea unui arhiereu, n'are dreptul să renunțe la misiunea lui. Poate și pe noi ne obosește destinul uneori și am vrea să îngenunchem și să ne pierdem ca un fum. Inșă nici viața și, cu atât mai mult, nici domnia nu-s afaceri personale. Omul trebuie să se conceapă în slujba lui însuș, dar mai ales în aceea a vieții și a unei idei absolute, care conduce viața. În sfârșit, și aceasta interesează în primul rând, educația regelui trebuie să-i desvolte pasiunea severă a autoeducației, grija înaltă de a se forma continuu ca rege — cea mai mare datorie a lui. Marc-Aureliu, Carol-cel-Mare, Henric al IV-lea pot oferi pilde oportune în acest sens. Cel din urmă citea pe Plutarh, de care zice că a fost „conștiința lui”, urmărind autoeducația.

...Și tabloul de mai sus se poate continua, se poate mai ales corecta. El n'a fost scop în sine pentru noi, ci simplă enumerare, cu titlu de exemplu, pentru a sugera gravitatea faptului respectiv. Scopul educației regelui Mihaiu odată pus la punct, definit, analizat, pictat oarecum, se va putea purcede la individualizarea metodei pedagogice nu numai după firea elevului, dar și după ceea ce urmărește, având în vedere fiecare din însușirile preconizate și toate la un loc. Deasemenea, totodată, și la ceea ce poate fi individual în programul Său de studii. Regele trebuie crescut și el ca pentru o profesiune, pentru o meserie. Azi nu se mai concepe om, necum personalitate, în sine, în afară de ideea de muncă și de un anume fel de muncă. Iar munca și meseria regelui sunt cele mai grele. De aceea educația lui trebuie împregnată de acest nobil și unic profesionalism. Toate abilitățile pedagogice, principiul de concentrare a cunoștințelor, centrul încheșării personalității, trebuie să fie în legătură cu rolul lui viitor. Educația delfinului îndeplinită de Bossuet, trebuie meditată aici : „il ne perdit pas un instant de vue qu'il ne formait ni un homme de lettres ni un savant, mais un roi : il apprit au Dauphin tout ce qu'un roi doit savoir, il lui présenta toutes les connaissances par le côté qui pouvait l'aider à faire son métier de roi”. Azi pedagogia vorbește la toate răspântiile de aptitudini, profesiune, individualizare, școală pe potrivă, „pe măsură”, și nu vom ascunde aceasta tocmai când e vorba de copilul, care are cea mai individuală menire. Dar să ne înțelegem : aceasta nu înseamnă școală aparte, educație numai cu preceptori, înlăturarea colegilor de școală. Mai întâiu, modelarea formal profesională nu e în copilărie, ci în adolescență și tinerețe ; pe urmă, cele mai multe din însușirile enumerate mai sus convin și oricărui copil, deși în primul rând regelui ; dar, mai ales, regele are el nevoie înainte de toate să poseadă toate însușirile, pe cari le dă școala publică ; și, în sfârșit, pentru ceea ce trebuie să fie acordat numai regelui Mihaiu, revine educației familiei ori cu preceptori acasă, dar aceasta cu titlu de complectare deccamdată. În copilărie și un timp după aceea, școala publică e marea chestiune chiar și pentru un rege. Individualizarea însăș până la un timp, se poate face în școala publică — și așa se și recomandă astăzi — pe lângă ceea ce se poate adăoga în afară de școală, cum e în cazul de față. Cu timpul însă, natural, școala

publică va pierde din importanță în educația regelui Mihaiu. În acest sens, individual și colectiv totodată, căci aceste două realități, în ipostasă superioară, se implică, este a se înțelege individualizarea educației regelui Mihaiu. Numai acest înțeles mai poate fi acordat spuselor lui La Bruyère, prin cari continuă să măgulească familia Condé : „Les enfants des dieux, pour ainsi dire, se tirent des règles de la nature et en sont comme l'exception...”.

Problema educației prinților ar trebui de altfel discutată și utilizată chiar și pentru propriul folos al pedagogiei ca știință, care ar recolta astfel sugestii, puneri de probleme, verificări ori exemple excelente pentru ideile ei. Câteva indicații : posibilitatea educației e pusă într'o lumină crudă de experiențele ilustre, cari s'au făcut în istorie cu un prinț sau altul ; pe urmă, stadiul actual de progres al pedagogiei și-ar găsi o măsurare exactă în examenul, pe care l-ar da încercând tot ce poate pentru a forma un prinț. Nu e vorba de experiențe, dar sunt experiențe, pe cari le oferă natura ori nevoia istorică și pedagogia, ca orice știință, poate prinde prilejul să-și facă observații și pentru sine. Pedagogia modernă să-și pună la contribuție toate putințele, un prinț ce va domni justifică din plin aceasta. Și atunci se va vedea precis cât poate această disciplină, pusă de societatea contemporană pe primul plan al atențiilor ei. Educația prințului e deci o veritabilă piatră de încercare, de revizuire. Cu atât mai mult, cu cât această educație e silită să se facă în condiții mai grele decât la alți copii, ținând de mediul în care crește un prinț, prejudecăți, eredități psihice adesea dificile. Acestea din urmă mai ales ar pune probleme precise și subtile de procedare.

Dar, în afară de ce s'ar vedea acum, sunt o sumă de contribuții utile ale trecutului însuș. De exemplu, intimitatea și psihologismul educatorului față de elev sunt semnificative la Fénelon și Bossuet. Cel dintâiu avea o formă „fermecătoare și cochetă ca o femeie”, dar în fond ascundea o voință implacabilă perfect disimulată sub aparența de dezinteresare, candoare și sinuozitate liberă și grațioasă. Știa să pătrundă în sufletul elevului devenind principiul de viață al acestuia, conducându-l dinăuntru. Pe câtă vreme Bossuet era hieratic, de o gravă eleganță, zelos și transcendental, un complex personificat de mari principii în acțiune egală. Delfinul s'a prăbușit, firește din cauza lui însuș în primul rând, dar e sigur că un Fénelon, cu simțul său de a găsi punctele de osmoză, tot ar fi scos ceva. Căci, la urma urmei, există și o pedagogie a imbecilului. Dar Bossuet făcea educație cu Virgil și Terențiu... N'avea, se înțelege, libertate deplină de acțiune, însă nici nu bănuia până unde trebuie să se scoboare. Compararea acestor doi educatori — Bossuet ar fi fost admirabil pentru un copil cuminte dotat — arată în special cum știa Fénelon să plece dela interesele și forțele existente în elev, oricari ar fi ele. Astfel a transformat orgoliul și dezinvoltura ducelui de Burgundia în modestie și bunăvoință, schimbându-le direcția, făcându-le oarecum să curgă înăuntru ca un navigator, care, prin jocul pânzelor, face să meargă corabia contra vântului. Tot Fénelon ilustrează minunat principiul educației oportune : știa să utilizeze toate evenimentele din viața elevului său, pentru a le ridica la rangul de prilejuri educative. E interesant că înseși fabulele lui Fénelon sunt scrise pe măsură ce se desfășura educația ducelui, în legătură cu nevoile și întâmplările ei. Sunt fabule cărora li se poate preciza și incidentul, care le-a dat naștere ! Desigur, în toată istoria educației n'a fost nimeni, care să pună atâta talent în fructificarea educației oportune. Când e vorba însă de devotamentul dezinteresat pentru educație, de conștiința marilor scopuri, de propria pregătire pentru a fi la înălțimea chemării, de voința continuă într'o întreagă epocă din viață, trebuie citat întâiu Bossuet și el e un exemplu în acest sens pentru toți educatorii. Totodată, după cum am văzut, el a pus într'o stringentă semnificație principiul formației profesionale și al școlii pentru viață, care a devenit târziu conștient când e vorba de copii în general, însă era firesc să se impună mai poruncitor și mai de timpuriu când era vorba de un viitor rege. Principiul individualității dinamice a elevului se vede impresionant, prin sugestie contrară, la Fénelon. Pe cât de mare psiholog a fost acesta ca să se infiltreze în ființa elevului, pe atât de puțin a știut să-i respecte natura cât era nevoie ca să fie o persoană liberă, cu inițiativă, iar nu parcă hipnotizată. Insemnătatea învățământului istoriei e reliefată de toți educatorii de prinți ai acestui secol : Bossuet a scris „Dis-

cours sur l'histoire universelle"; Fénelon, „Dialogues des Morts”; iar La Bruyère dă precădere lecțiilor de istorie, după însăș recomandarea marelui Condé. Pentru prinți istoria, tratată și pitoresc și filozofic, e obiectul principal, dar cele de mai sus dau sugestia că ea e mai importantă, de cum se crede obișnuit, chiar și pentru copii în general. Cercetarea educației prinților ar merge până la a oferi învățăminte cu totul speciale. La Bruyère, de exemplu, încearcă o împărțire a obiectelor nu pe ore, ci pe zile, iar Bossuet insistă energic de a se da elevului opere întregi, nu fragmente alese. Dar ce nu s'ar putea scoate din studiul, atât istoric cât și în sine, al educației prinților, pentru copiii ca atare? Două considerații trebuie să ne dea de gândit : multe calități, cari altădată se cereau numai prinților, azi se cer oricărui om ; pe urmă, într'un fel, nu e orice copil un prinț?...

Dar e vremea să poposim definitiv pe meleagurile noastre. E un criteriu sigur de a judeca gradul de cultură a societăților : după cum se ocupă de educație. Societățile apusene tind să facă din educație o categorie de a gândi. E caracteristică că prima problemă, în afară de politică ori economie publică, pe care și-a pus-o Apusul după război, a fost dacă nu cumva prăbușirea morală se datorise și felului cum fusese organizată școala. De aici efervescența de reforme școlare, care durează încă, mai mulcomită, și care ne-a influențat și pe noi. Iar această problemă s'a pus nu numai în lumea intelectuală, ci și în burghezime și chiar în mediul lucrătorilor. Orice catastrofă socială, acolo, despuiază faptul educației lăsându-l în toată cruditătea lui. La noi a fost episodul prințului Carol. Și aceasta n'a fost o catastrofă? Capriciul și nenorocirea unui prinț ne-au schimbat istoria. Dar unde a fost înțelegerea pentru drama lui ca om și, mai ales, pentru formația lui sufletească? Ce prilej minunat de a discuta despre educația unui prinț! Și ce pregătire ar fi fost pentru cristalizarea concepției de educație referitoare la regele Mihaiu! Iar, într'o zi, surprinzând oarecum, s'a pus însăș problema școlii micului rege. Cine a pus-o și cine a discutat-o? Dacă s'a discutat, a fost cel mult în cerc restrâns, pe câtă vreme ea trebuia să fie o preocupare a oamenilor noștri de cultură și a pedagogilor noștri. Societatea românească trebuia să-și pună din proprie inițiativă această problemă, indiferent dacă ar fi fost sau nu întrebată, ca un prilej de a-și dovedi maturitatea de spirit. Era o chestiune de onoare și de interes pentru ea — este încă. Pedagogia noastră, de altfel plină de elan și cu realizări cari permit în chip serios, are nevoie de un spor de suplețe pentru a recepționa toată simfonia tânără de probleme, pe cari le pune jocul patetic, crud și neostoit al vieții imediate. Intre aceste probleme e și aceea a educației celei mai scumpe cdrasle a țării.

Căci societatea românească are grabnică nevoie de luminarea curagioasă și largă a acestui înalt capitel al vieții ei. Țara-i mare, populația variată și încă neașezată în rosturi definitive, pricinile multe, vii și încurcate. Greutatea problemelor social-politice la noi nu e o taină pentru nimeni. Treburile domniei sunt greu de purtat în România. Pentru aceasta trebuie să ne creștem din timp om întreg. Pe urmă, partidele și guvernul la noi nu fac aproape totul, ca în Anglia, din contră, mai fac și rău. Regele poate mult sau, cel puțin, ar trebui să poată mult. Nu suntem tocmai o monarhie constituțională. Se poate întâmpla ca, la un moment dat, regele singur să fie judecător și soarta țării să fie în mâinile Lui. Asemenea vremuri de mare cumpănă nu le dorește nimeni, dar cine nu e înfiorat de imaginea marilor virtuți și a singurătății de supra-om, pe cari monarhul trebuie să le realizeze în astfel de momente? E în adevăr grea misiunea educatorilor regali! Pe de altă parte, noi așteptăm dela regele Mihaiu, dela faza istorică în care va domni, un har de care nu ne-am învrednicit până acum. Am avut noroc de suverani buni. Când ne trebuia un pământean tenace și eroic, gata să-și pună persoana lui la mijloc și să fure apă vie de unde se bat munții în capete, l-am avut pe Cuza. Ne-a trebuit apoi organizatorul, voința calmă și morală de pastor încoronat, câștigătorul prestigiului exterior, l-am avut, întocmai cum cerea epoca, pe regele Carol. Era nevoie, după aceea, de generosul care să lase să vorbească instinctul țării și să servească epic țara, ne-a venit, la timp, regele Ferdinand. O serie de realizări istorice, cari și-au avut fiecare simbolul și, în parte, instrumentul lor. Ce ne trebuie acum? Un singur lucru, fiindcă apoi toate ni se vor da nouă :

să ne învingem pe noi înșine. O artă grea în epoca modernă, dar fără de care nu e scăpare. Trebuie să ne rezorbim metehnele istorice și să dăm României altă structură morală. Intrăm într'oa epocă, ce ne îmbie cu cea mai grea victorie, dar și cu cea mai înaltă. Fiecare fază istorică are rațiunea ei, care pentru noi, acum și în viitorul apropiat, e să ne revizuim obișnuințele morale, fiindcă la baza imperiilor stau reacțiunile morale ale supușilor. Regele acestei epoci trebuie să știe să-i patroneze sensul: un exemplar marc-aurelian, între altele. Un izbăvitor. Il vom avea? Depinde, în parte, și de educația pe care I-o vom da.

Educația regelui Mihai e cerută, în chip special la noi, și de ideea monarhică. Afară de faptul că în România, din motive sociale și politice, monarhia e mai necesară ca în alte părți, și nu e nevoie de dezvoltări în această direcție, dar ne gândim, întrucât ne privește, la o problemă de psihologie populară. Dela războiu, ne-am îngrijit, cât ne-a silit spiritul timpului, de situația materială și politică a țaranului nostru. Dar niciodată acest țaran nu a fost mai contrariat și mai obidit în credințele lui intime, ca în ultimii ani. Nici sub stăpâniri străine reprezentarea lui despre lume nu a fost mai vexată ca acum. Și noi nici nu ne dăm măcar seama, fiindcă necunoștința noastră despre sufletul intim al țaranului e completă și candidă. Dar iată că acum e vorba de o altă trăsătură a psihologiei populare: monarhismul. Poporul român nu concepe altă formă politică decât monarhia. Cel puțin această trăsătură să n'o contrariem și să facem ca prin regele Mihai, la timpul său, poporul să-și trăiască până la maximum voluptatea, liniștită și neștiută de el însuși, a structurii sale monarhice firești și netendențioase.

În adevăr, poporul român concepe țara prin ideea de Domn. El a dat dovada, în tot cursul istoriei, că are o tendință spontană, de un adânc legalism instinctiv, de a se organiza și de a pune în frunte un conducător ori de a-l accepta ca pe ceva în același timp necesar și dela sine înțeles. Conducătorul, monarhul, mai mare ori mai mic, nu era o persoană pentru poporul român, ci ceva obiectiv, expresia nevoii de organizare și simbolul stării normale, ceva cu necesitate de fenomen din natură și cu demnitate aproape cosmică. Când apoi monarhul a căpătat o putere mare, întinzându-și drepturile pe o țară întreagă sau pe un imperiu, poporul l-a sublimat până la a-i da un loc între cele mai înalte reprezentări despre lume și viață ale lui. Pentru poporul român monarhul nu are numai o simplă semnificație politică, ci una de supremă organizare a vieții. Iar aceste lucruri sunt adevărate despre poporul român din toate provinciile românești. Mai mult chiar: Austriacii au știut să exploateze cu rară perfidie și artă această înclinare. „Tăicuțu de împărat” al Românilor devenea un pretext august de exploatare. De dragul lui Românii au răbdător martirajul istoric, uneori chiar cu adâncă seninătate, dintr'un fel de simț defensiv al icoanelor sufletului. Căci, și aceasta e foarte interesant, poporul român de pretutindeni e înclinat să creadă, când sunt persecuții, că nu monarhul e de vină, ci interpușii săi fatali. „Până la Dumnezeu, te mănâncă sfinții” e un proverb cu sens grav. E curios cât de lesne e pentru popor să-și facă ideea că boierul îl trădează, dar că monarhul s'a jertfit pentru el! Poporul i-a văzut pe exploatare printre nobili, așa zicând; printre ciocoi, pe când, în asemenea cazuri, pe Domn sau rege l-a considerat prizonierul celor de sus. În timpuri de prigoană, poporul s'a considerat despărțit de suveranul său, de către cei cari au interes să fure și să batjocorească țara: sufletește l-a considerat pe Domn de partea sa. E la poporul român o importantă dualitate: de păcatele preșterilor și bisericii, el nu acuză religia; de fărâdelegile statului, nu acuză pe monarh. Fericită disociație, care a fost pavăza istorică a religiozității și monarhismului său. Ce ușor ar fi fost, altfel, să se prăbușească aceste două valori! Țăranul valorifică atât de mult ideea de monarh, încât el merge unecri până la a gândi un raport de opoziție între ideea de stat și ideea de țară. Simbolul țării e suveranul, dar statul e Moloch-ul financiar, administrativ, polițienesc: fuziunea între aceste două realități apare nefirească. Țăranul își trăiește deci monarhul ca pe un fel de înaltă afacere de conștiință. Ideea de tată și ideea de divinitate împrumută ceva intuiției lui de suveran. Când nu-l are, se crede orfan. Aici ne amintim, fiindcă luminează, cu tâlcul lor pitoresc, înduioșător și propriu, ceea ce vrem să spunem, vorbele

pe cari Aromânii din Albania, fără țară, fără rege, le-au spus lui Constandin Burileanu, pe vremea când exista patima peregrinării la frați : „Noi Rrmânii him gioni ; him oarfâni noi, n'avem tată ; să știm noi că bănează tata-l nostru, și-atunci să ne vedeți!”...

Monarhul e o idee scumpă poporului român de pretutindenii. Ce deosebire de levantinismul oriental, anarhic, sau de acel autonomism subiectiv al Slavilor răsăriteni, care face aproape pe orice individ din această categorie să se perceapă universal și complex în sine, neputând să admită monarhismul decât în sens asiatic prin impunerea din afară ori prin teroare religioasă, pe când la poporul român el e reionarea exterioară a unei bucurii lăuntrice! Acest monarhism, care încoronează simbolic, concret, legalismul său organic, e cea mai prețioasă moștenire romană și dovada că grecismul și slavismul nu-s copleșitoare în noi — cum poate suntem ispitiți să credem în unele cazuri — constituind cea mai întăritoare speranță. Monarhismul poporal românesc e așa de puternic, suveranul, după el, e o ipostasă atât de augustă și de existentă oarecum în sine, încât, și aceasta e curios cum de nu s'a observat, poporul român adevărat nu s'a revoltat niciodată fiindcă monarhul e străin din punct de vedere etnic. Oricărui monarh poporul român i-a acordat închinarea lui și nu silit, ci liber, ca dintr'o convingere cu izvoare aproape mistice. În trecut, aceasta se înțelegea mai ușor. Dar astăzi? Monarhul de origine străină e singura inovație radicală, ce a lăsat indiferent pe adevăratul țaran român, fără să se poată spune că aceste lucruri nu-l interesau căci Domnii au avut întotdeauna ecou în viața lui, un Cuza, de pildă, devenind repede popular. Iar lucrul ar putea mira cu atât mai mult, cu cât inovația venea prin înlăturarea unui Domn deosebit de iubit în popor. În fond nu e însă nici o mirare că a fost și este așa, aceasta fiind încă o confirmare a monarhismului poporal românesc. Pentru țaran monarhul nu e ceva istoric, ci un fel de existență în parte oarecum transcendentă, care există fiindcă există și trebuie să existe. Nici nu se pune problema naționalității lui. Mai mult : poporul român l-a acceptat chiar și de altă religie! E o dovadă mai stringentă a realității considerațiilor de mai sus? Poporul român, care azi e contrariat de simple socoteli de calendar, de contabilitate a timpului, și care a admis Domn străin și de religie străină! Dar numai cine nu-l înțelege deloc poate fi surprins de aceasta : monarhul e un principiu absolut, care nu chiamă ideia de etnic, pe când calendarul îi angajează intuiția lui cosmică și religioasă! Noi, intelectualii, cari nu dăm gravitate calendarului și am înțelege, psihologic vorbind, să se dea mai degrabă gravitate celeilalte chestiuni, dovedim numai cât de mult am pierdut continuitatea sufletească cu poporul, deși suntem și noi monarhici, dar cu altă structură. Faptele arătate sunt însă un motiv pentru a contempla altitudinea, la care poporul român a așezat simbolul monarhic.

Aceste realități psihologice arată și absurditatea, unită cu artificialitate, a unei mișcări monarhice în România, dacă e vorba ca monarhismul să se înțeleagă, cum deobicei se înțelege în alte țări, ca o revendicare. Nu avem ce revendica. Monarhismul românesc are însă un alt sens, care e și cel mai autentic, și numai astfel conceput ar putea, eventual, oferi temei pentru o școală : nu ca revendicare și ca agitare, ci în sens de *caracterizare* ori cel mult de idealizare. Monarhismul ne caracterizează psihologic vorbind și atâta tot : ne definește într'o privință, în înțelesul în care un sistem de filozofie definește pe autor. Iar când e vorba de idealizare, sensibilitatea monarhică românească are două căi. Pe deoparte, să utilizeze minoratul regelui Mihai ca pe un interval de complexă purificare și sublimare a ideii monarhice și în afară de popor. În adevăr, tot ce se face rău acum în țară, nu aparține regelui, fiindcă e copil, dar tot ce e bun e, istoricește, sub steaua Lui. Iresponsabilitatea regelui, care nu e niciodată a avea fiindcă se transformă cel puțin în responsabilitate istorică, e acum reală, unindu-se cu lipsa de răspundere a copilăriei. Deaceea aceasta poate fi pentru toată lumea o vreme de ridicare în înălțimi azurate a simbolului monarhic. Iar, pe de altă parte, devotamentul monarhic să facă așa ca regele Mihai, când va domni, să justifice cât mai integral forma monarhică. E adevărat că poporul e înclinat să-l pună pe rege în afară de istorie, cum am văzut. Dar nu e numai poporul și, pe urmă, nu trebuie să abuzăm de concepția acestuia, ci să-i dăm satisfacția sublinierii pozitive a credințelor lui. Pentru aceasta să ne adresăm educației.

Regele Mihaiu trebuie să soarbă din ea hrana cea mai aleasă pentru sufletul său regal. Țara e datoră să I-o dea, fiindcă țara Il vrea un rege mare. Și e greu azi să fii rege mare. E mai greu în România, e neînchipuit de greu să fii demn de viziunea, pe care poporul român o are despre rege. În sfârșit, țara se mai gândește la ceva când Il vrea un mare rege : poartă un nume cu tradiție în România. E cel dintâiu rege cu nume românesc — cu cel mai simbolic nume românesc. D. Iorga spunea de acest nume că l-a purtat cel mai eroic voevod român : Mihaiu Viteazu ; cel mai mare om politic român : Mihail Kogălniceanu ; cel mai mare poet român : Mihail Eminescu. E un nume de mari realizări și care-și așteaptă legitim un nou conținut istoric.

Iată de ce educația regelui Mihaiu trebuie să devină o preocupare generală. Această problemă e, într-o măsură, a fiecăruia dintre noi căci vom fi într-o zi cărmuiți de El. Avem, în acest sens, o înaltă și subtilă datorie cetățenească. Mai întâiu, intelectualii. Să gândească problema și s'o înlesnească practic. Regele are nevoie de cărți, de cărți de școală și în general pentru formarea sufletului. Cel mai nimerit dar, pe care I-l pot face intelectualii, scriitorii și cărturarii, e cartea bună pentru sufletul Lui. Autorii de manuale trebuie să fie atenți : poate că și Regele va învăța pe ele! Sau poate că, gândind la El, se vor face manuale anume. Și, cine știe, s'ar putea ca în acest fel să se rezolve o bună parte și din problema manualului de școală în România și va câștiga tot copilăretul țării, așa cum s'a întâmplat în Apus cu unele lucrări făcute pentru prinți ori copii din familii ilustre. Dacă nu putem face fabule ca Fénelon ori istorii, cari să înfrunte secolele, ca Bossuet, cel puțin să dăm regelui puțința să învețe pe un manual demn de El, demn de un copil.

Pe urmă, e datoria tuturora, chiar dacă nu-s intelectuali. În ce sens? Prin asigurarea unui mediu ideal de viață, în care să se desvolte micul rege. N'am vorbit de mediu, ca factor educativ deși e cel mai important, căci se înțelegea dela sine, dar aici e locul să-i ascultăm accentul grav : „Mais le monde, le monde, le monde, les plaisirs, les mauvais conseils, les mauvais exemples! Sauvez-nous, Seigneur...” exclamă Bossuet într'o scrisoare către mareșalul de Bellefonds, gândindu-se la toată lumea, ca la o mare de stihii adverse, care-i amenința opera educativă. Un mediu auster în fond, dar ademenind liber spre valori înalte, dă obsesii morale în fața ispitei pentru tot restul vieții, chiar unui suflet îndoielnic dotat ereditar. Atmosfera germană și protestantă, adică de două cri pedagogică, în care s'au format regele Carol și regele Ferdinand, a lăsat urme viguroase în conduita lor regală de mai apoi. Nu dă oare de gândit că întâiu prinț educat la noi, deși mediul său nu a fost integral românesc, a eșuat? Atmosfera arbitrarului și plăcerii, care aproape impregnează un anume strat al societății românești, nu putea sugera decât primatul capriciului personal. În parte, prințul acela e poate și victima noastră : educatorii pot fi oricât de exemplari, mediul pătrunde de pretutindeni și-și dictează perfid legile. Mai cu seamă pentru o fire sugestionabilă mediul e totul, în bine sau în rău. Toată lumea se transformă în educatorii fiecărui copil : oricine îl atinge, devine profesorul lui ocazional. Deci cei douăzeci de milioane de supuși ai României Mari sunt, în acest sens larg, educatorii regelui Mihaiu. Fiecare val dintr'un fluviu saltă corabia plutitoare pe unda lui. Vem face o viață publică ticăloasă? Unde ne vom ascunde copiii ca să nu se umple de răutate? Vem face atmosferă de fapte bune? Vor crește mândri și curați ca o brazdă de cirii și, printre ei, regele nostru însuș! Cetățeanul României-Mari nu mai are aceeaș libertate de până acum : el trebuie să-și supravegheze acțiunile ca să nu saboteze formarea regelui țării. Oricine trăiește în țara aceasta are cinstea de a fi, într'un fel, educatorul regelui Mihaiu și aceasta-i impune datoria de a nu uita, în conduita lui, că printre noi e un copil deosebit de scump, față de sufletul Căruia are răspundere, după cum o are și față de el însuș căci va fi mâine condus de acest copil. Forma cea mai aleasă a devotamentului monarhic acum la noi, e grija de educația regelui Mihaiu prin controlarea activității proprii. E nevoie de un fel de religie socială în acest sens. Societatea românească are acum un alt ideal, pentru care poate trăi : să crească un rege. În cursul istoriei au fost atâtea idealuri și simboluri, pentru cari oamenii au luptat ori și-au ordonat viața : unele grave, altele mondene. Intrucât

ne privește, am putea inaugura cavalerismul moral în onoarea unui copil. Imaginea inocenței Lui regale, actualizată continuu, ar deveni un principiu de sublimare pentru fiecare și ar schimba istoria. A dărui regelui chiar o istorie frumoasă, se poate izvedi ceva mai înalt?

Măria Sa e mic, cuminte, vioiu și isteț, atrăgător ca o ispită regală, odihnitor ca o pată de culoare primăvăratecă într'un peisagiu prea prelucrat și într'o dinastie încercată de istorie. Dar ne dăm seama că fericita și amăgitoare hârjoană a copilăriei trece repede și apar datoriile aspre de om, ca pământul mohorît de sub zăpada ce parcă nici n'a fost. Educația trebuie să se gândească la fericirea de acum — cea mai reală în viață — dar și la datoriile de mai târziu. Ne-am străduit, mai sus, să arătăm îndestulătoare temeieri în această privință. N'am spus unul fiindcă e mai înăuntru : pe regele Mihaiu Il iubim. În țara aceasta e iubit înainte de a fi domnit. Copiii îl iubesc ca pe unul de-al lor, cel mai bun. Tinerii, ca pe un frate mai mic. Oamenii mari, cu un sentiment părintesc. Imaginea Lui e pretutindeni, înflorind ca o îmbiere de primăvară, și fără nici o sugestie silnică de sus. În multe case El ține oarecum loc de copil. Niciun prinț n'a fost atât de mult învăluit cu iubire și cu gravitate. Il iubim pe regele Mihaiu fiindcă ne mângâiem viitorul în El, acest viitor anticipat într'un vestitor regal. Il iubim pentru marele mister al viitorului țării și pentru partea de taină, pe care o ascunde orice copil, cu orice fel de educație. Il iubim cu căldura și a speranțelor și a grijilor noastre. Dar, înainte de toate, Il iubim fiindcă e regele nostru. Și fiindcă e copil.

P O E Z I I

DE

ZAHARIA STANCU

PRIN MUNȚI DE BRAZI

Prin munți de brazi și piscuri, mi-ai fost alături ciută
 Și veveriță vie ; și-acolo cu vulturul
 Am măsurat adâncul, am încercat azurul
 Și-am ocolit poteca de cerbi în stei bătută.

Și 'n câmpurile roșii de maci și floare ncuă
 Mi-ai fost mireasmă, cântec și zumzet de albine,
 Intâia stea aprinsă și spic cu boabe pline,
 Și în amurguri mierlă, și 'n răsărituri rouă.

Iar astăzi în orașul de piatră și de fum
 Ești numai umbra albă ce-mi cade peste frunte
 Și-mi poartă amintirea cu inima prin munte,
 Prin stegurile 'nalte de ierburi și parfum.

ȘI DACA VREODATĂ..

Și dacă vreodată va fi să mai reviu
 Prin câmpul vast pe unde ai fost izvorul viu
 Care adapă boii și bivoli și iezi
 Când stelele cresc roade pe crengile livezii, --
 N'am să-ți mai caut urma prin ierburile nalte
 Prin care știu sub lună teți iepurii să salte
 Ca niște umbre sive din celălalt tarâm, --
 Ci în mireasma crudă de floare de salcâm,
 In stebila de garoafe din prispa casei mici,
 Și 'n cuibul de sub strașini, azi gol de rândunici...

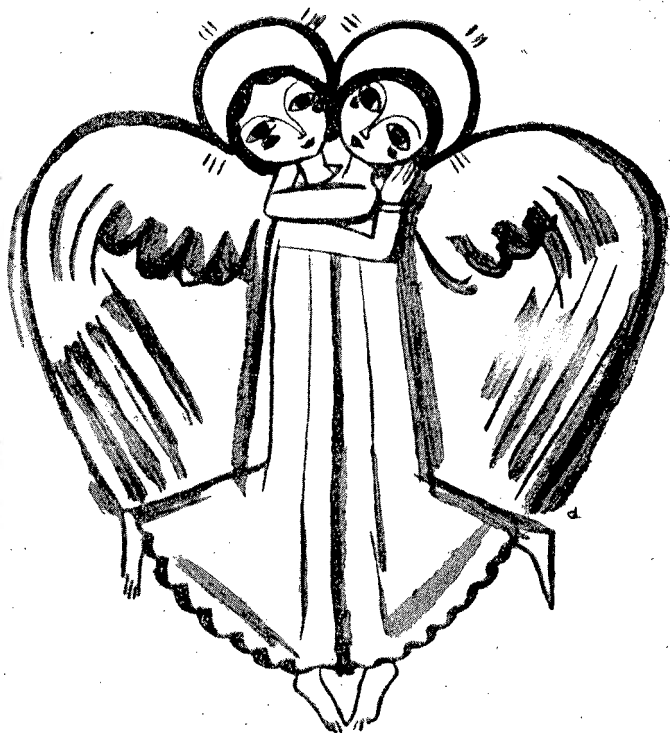
NU MAI CIOPLESC CU FULGERUL...

Nu mai cioplesc cu fulgerul în fier
Priveliștelor să le dau viață,
Și nu mai căut rcau 'n dimineață
Pe frunzele de mintă și de cer.

Cu jar subt tălpi și chinuit de clipe
Sânt ca un vultur zvelt care-a rămas
Să facă toată viața lui popas
Pe-un vârful de munte, sus, fără aripe.

Incovoiat de vifor la răspânte
Adun în brațe fulgii jucăuși
Și cerc să făuresc din ei păpuși,
Văpaia mea să aibă ce să cânte.

Apoi mă plec adânc peste izvoare
Le dărui umbra și le rog s'o ducă —
Iar eu, lipsit de neagra mea nălucă,
Să băjbăi orb prin negură, sub soare.

PENTRU ALONIE CUVIOSUL CEL CU STRAIE MÂNDRE SAU CUM CĂ ȘI INFĂȚIȘAREA CEA FĂLOASĂ SFINȚENIE POATE SĂ DOSEASCĂ

DE
SANDU TUDOR

S : spune pentru Avva Sava că a fost un mare părinte pustnicesc. În vremea când era călugăr traia în obștea mănăstirească era clopotar, împletitor în papură și doftor iară de venea cineva să-l ceară la orice fel de lucru, fără preget venea ; dară viața cea lăuntrică în multe petreceri aspre, posturi și rugăciuni își ducea. Iși alesese acest Avvă loc de odihnă și liniște în clopotnița de lemn peste poarta cea mare a mănăstirii. Acolo, deasupra clopotelor își bătuse în scânduri chilie și urca pe o scară mică așa că nimeni nu mai putea veni la el când o ridica.

Agonisea multe Avva Sava din pregetul muncilor lui, totdeauna însă era cel mai lipsit din tcată frățimea, dar nimenea nu pricepea de ce și de aceea era scotit drept foarte neștrângător. Noaptea nu se hodinea trudindu-se să împletească rogojini din papura moale și ziua călătorea până la douăzeci de leghe la târg unde vindea pe prețuri bune. Și taina lui era să cumpere leacuri și cele trebuincioase pentru căutarea și slujirea întru ascuns a bătrânilor din chilii cari, de greul anilor sau de boală, nu mai puteau nici să mai vadă, nici să mai pună în gură. Toate acestea le făcea cu multă fereală Avva Sava după cum e scris : „să nu știe mâna ta cea stângă ce face dreapta”. Și Avva Sava dela o vreme nu mai prididea. În țară era foamete mare, încât mulți oameni mureau din lipsă de hrană, și acum cinci bătrâni așteptau numai dela mâinile lui ajutorința după cum se legase. Deci s'a scotit Avva Sava ce să facă și, negăsind singur deslegare, s'a dus la igumenul mănăstirii cu o ulcea de untdelemn curat drept dar pentru candela Sfinției Sale și după cuviincioasa învățătură a zis lui : „Blagoslovește Cuvioase Starețe și mă ascultă în taină”. Și l-a binecuvântat Avva Isaac, igumenul mănăstirii și i-a ascultat tot păsul și i-a răspuns lui : „Avvo, cunosc un frate de curând venit din lume, dară destul de înțelept cu mintea, fără de preget cu trupul și cu adevărat plin de ascultare să se facă ție rob tăcut ca mormântul. Alonie este numele lui și este încă tânăr”.

Așa își luă sie-și ucenic, Avva Sava, pe acel nou frate, carele veni în clopotnița bătrânului să locuiască sub scara cea mare din tindă într'un chiup uriaș de lut, în care odinioară pe vremuri de secetă se păstra apă și care trebuia acum să-i fie drept chilie călugărească. Din ziua întâi s'a sculat în zori fratele Alonie și a așteptat în pragul scării pe bătrânul lui și- i-a pus înaintea lui

trei metanii cu mâna în pământ și i-a zis : „dă-mi porunca pe care s'o păstrez totdeauna". S'a mirat bătrânul și i-a zis în răspuns : „Fii om de taină și să nu întinzi mâna ta în aceeași strachină cu nelegiuitul sau cu muiera. Mai ales om de taină să fii, pentru că nu se cade să-și arate cineva viața și faptele bune înaintea oamenilor spre laudă. Așa vei ajunge chipul cel îngeresc și purtător de semne te vei face".

Apoi a învățat pre ucenicul lui dibăcia împletitului papurii, cum se trag trei clopote cu rost, fie la morți, fie în sărbători, și cum să vândă fără tocmeală și să se ferească de zarva lumii și a mânăstirii. Cu mâinile lucrau rogojini și cu mintea spuneau rugăciuni. Se nevoiau la toate îndemândoii și răzbeau și țineau taina faptelor bune pe care le săvârșiau. Și se mira Avva Sava că nici o ispită nu zădărise încă osârdia tânărului frate Alonie, carele se arăta tare săritor, priceput și mulțumit din puțin. Il vedea că-și ține după regulă tipicul și numai un colț de posmag pe care îl usca din pâinea obștească lua în gură seara și se arăta vârtos la trup și tăcut la suflet.

Trei ani trecură astfel repede în osârdia lor laolaltă. Fratele cel tânăr ajunsese călugăr desăvârșit. Intr'o zi în toi de iarnă — era o iarnă închicuiată sub ger de crăpatul pietrelor — trebuind Avva Sava să trimeată la târg pe fratele Alonie să vândă două rogojini noi și să cumpere obișnuitele leacuri pentru bătrânii din chilii, văzu că fratele nu e îmbrăcat îndestul pentru acel frig năprasnic fiindcă atât i se topise de vremuri hainele pe el, de nu mai avea decât o sdreanță în spate. Deci dară, Avva s'a suit din nou în chilia lui de peste clopote și a desfăcut lădoiul cel ruginit din ungher în care păstra pe fund hainele cele de îngropare ale lui. Se mai ținea încă în acea vreme, vechiul obicei al bătrânilor adus în mânăstirile noastre prin Bezanțul cel vechiu dela Sfinții părinți de odinioară, ce viețuiau în lăuntru pustiuului celui mare al Tebaidei. Și obiceiul acesta era : fiecare să păstreze până la moarte culionul cu zăbranic, haina cea neagră și cămașa care se numește leviton sub care omul lumesc e tuns și ia sfântul chip, când își face așezământul lui cu Dumnezeu în fața obștei. Cu dânsule era îndătinat să se și îngroape călugărul îmbrăcându-se cu ele numai în zilele Duminicii la Sfânta Impărtășanie și apoi îndată se desbrăca de ele strângându-le și ticluindu-le bine.

Așa Avva Sava și-a scos după fundul trenului cel vechiu acele straie de mult preț pentru sufletul lui și a scoborît cu ele și le-a pus naintea fratelui Alonie să se îmbrace în ele. Fratele s'a speriat și s'a smerit și a tăcut. Le-a luat și a intrat în chiupul cel mare de lut unde locuia și s'a îmbrăcat acolo în hainele cele mândre ale părintelui său duhovnicesc. Apoi a ieșit și bătând metanie smerită sărută lung mâna părintelui său ca să-i învedereze că a înțeles cinstea ce-i făcea și a plecat, cu cele două rogojini în spinare. Ajungând la târg tare greu stânjenit se simția călugărul nostru. Înțelegea după felul privirii oamenilor că nu șade bine unui om așa frumos îmbrăcat, cu zăbranic lung la culion, să poarte rogojini în spate. Toți îl priviau pieziș sau lung. Unii mirați, alții zâmbind. Nu se găsea bine deloc în straietele acelea străine care îi dădeau înfățișare prea aleasă. Vându mai repede ca oricând rogojinile și tot așa de grabnic făcu calea întoarsă, uitând și cumpărăturile ce trebuia să aducă bolnavilor. Pe drum, cum mergea cu pas rar și cu capul în piept, cineva îi strigă : „Cuvioase părinte, Cuvioase părinte!" Un drumeț, boier mare după straietele cu fireturi și după cuca cu pană rară, oprise careta cu patru telegari luminoși și îl poftea să urce. Nu se putu împotrivi îndeajuns și la sfârșit ajunse să primească. Dară care nu-i fu spaima când se trezi între pernele de piele ale caretei, singurel alături de o femeie în mătăsuri verzi și invoalte și plină de mirezme neașteptate și pătrunzătoare. Era femeia boierului aceleia. Fratele Alonie înțepeni locului încopând a se ruga cu desnădejde. Iși închipuia naintea lui cum ochiul marelui Dumnezeu privește pretutindenea lumea și îl vede și pe el. Totuși nu putu să nu audă strecurându-i-se în ureche ca o amintire șoaptele mlădioase și calde cu care îl lauda pentru portul și chipul lui cel frumos, acea femeie luminează. Simția fierbințeli în tot trupul și dogoreli de jar. Când s'a scoborît din caretă în dreptul mânăstirii, soarele venise de mult să apună jos după dungă și era seară de ger senin cu umbre lungi pe câmp. Călugărul a început să fugă, s'a împiedicat în straietele lui puțin cam lungi

și a căzut, iară careta a pornit din loc cu roate de praf geros și în hohotul ca un cântec al femeii aceleia numai ispitire. Când a intrat în chilie a trântit ușa și a tras ivorul de lemn ca urmărit. Nebun și-a schimbat straietele cele bune cu sdreanța de sub scară, a oftat ușurat și a rămas acolo multă vreme în întuneric și tăcere, fără să îndrăznească să se miște.

Nevăzând Avva Sava niciun semn că fratele s'a întors, a scobcrît cu o lumânărucă lipită în deget și cu umbre mari după el, jos, pe scărița dintre clopote. Fără a ști cum, a atins cu greșeală măciuca de limbă a unui clopot mai mic, care a sunat ciudat în besnă. Fratele Alonie ce sta năuc și furat aiurea, sub scară, a țipat trăsmit de spaimă și a dat să fugă. Bătrânul însă l-a strigat blând pe nume și ridicându-și lumina deasupra capului l-a deslușit prin jecul lumânării cum sta acolo tulburat și împușinat cu suflul, cu ochi mari. A înțeles totul repede ca un ales duhovnicesc ce era. A scos din pieptarul hainei o cruce de lemn care o purta totdeauna la inimă și i-a zis : „Sărută aicea crucea asta dela Sf. Munte. Liniștească-se suflul tău, frate!” Apoi l-a însemnat cu lemnul cald al crucii și i-a adăogat scurt : „Du-te de te culcă în chiupul tău”. Și fratele a făcut așa. A doua zi în loc să-l cheme după rânduiala la spovedanie, întâlnindu-l și văzându-l în straietele cele rupte și cu privirile în pământ, nu i-a spus decât aceasta : „Frate Alonie călugărul adevărat înțelege că e mai presus de om și că nu i se cade să fugă de ispită, ci s'o biruiască”. Fratele s'a sfiit și rușinat și căzând cu fața la pământ, i-a răspuns : „Părinte, dară nu se cade lui Alonie păcătosul să se învălească pe trupul lui cu portul de cinste și pentru moarte al Sfinției tale”. Avva Sava a clipit puțin și s'a gândit. Înțelegând însă că trebuie încercat fratele, a poruncit lui ca unui ucenic să îmbrace de sărg straietele cele bune. A luat apoi sdrențele cele murdare și le-a svârlit să nu se mai afle.

Mult a mai plâns fratele nostru întru ascuns pentru acele petice vechi. Stătea la rugăciune ceasuri neîntrerupte având mare frică de vrăjmașul care poate aduce căderea omului în tot chipul și în tot locul. Dară în războiul și sila dinlăuntru, gândia că acum îi vremea de cercare a lui și foarte ținea nevoița și nu se da biruit. Dela o vreme însă ispitirile se împânziau tot mai tare în preajma lui și peripețiile din pricina straietelor lui curgeau neașteptat. Uneori îi venia să-și murdărească și să sfâșie în silă hainele, dară se opria fiindcă își amintea ce fel de straiete erau și atunci și mai vârtos le grijia și el mai mândru ca un Vlădică arăta. Toată lumea din târg și din mânăstire îi cunoștea acum numai după tăietura anterului și încă multă mulțime de drumeți s'au minunat de fața cea curată și felul cel ales cu care-și ducea portul tânărul călugăr. Iară unii dintre frați au început dela o vreme, mai din ciudă, mai din glumă, a-l numi Alonie cel mândru. Iar Alonie auzia și nu voia să audă fiindcă simția cum îl mușcă de inimă șarpele mândriei. Fugia de vorbă și se închidea în singurătate bine aleasă și în tăcere, maica prea înțeleptelor gânduri și se păzia în tot felul fiindcă înțelesese că aceasta era slăbiciunea lui, ispita mândriei, păcatul ingerului căzut. Așa ajunsese dela un răstimp să fie singur și mut, numai cu sine, chiar de se afla în plin norod la târg sau în plinul cinului mânăstiresc. Se zăbovia mai mult ca niciodată și decât toți tovarășii din obște cetind și cântând la strană să-și ție datoria și cărturărind sfintele scripturi, patericele, și viețile sfinților părinți să hrăniască și să-și întărească suflul. Dară cu cât se nevoia mai mult, cu atât aducea mai multe pricini și felurite chipuri ca să-l arate unora mândru și chiar trufaș, iar altora vrednic de laudă și cinste. Așa faima lui creștea lumește nespus și se purta departe cu aripi de laudă. Intr'o zi cum simția că se umple măsura îndurării lui, fratele se duse anume în biserică după vecernie și bătu fruntea și sărută icoanele cu lacrimi fierbinți, mai ales la Prea Curata, Prea binecuvântata Fecioara Maria și Maica Dumnezeului nostru. Apoi a urcat în vârful clopotniței și a ciocănit la ușa chiliei unde se afla duhovnicescul lui bătrân. Avva Sava era gata să-și facă rugăciunea după tipic și fratele a aflat prilej potrivit, făcându-i stăruitoare rugămintea să-l pomenească și pe el în deosebi la rugăciune în fața bunătății Dumnezeiești. După aceea a coborât și a curățat straietele după obicei și a pornit la târg cu un vâlătuc mare de rogojini în cârcă. Cum mergea îngândurat, trecând pe o potecă marginea de pădure care îi scurta drumul târgului, s'a trezit decdată înfășurat și în-

tepenit locului de o funie groasă de laț. Trei tâlhari îi stau înaintea. L'au desbrăcat cu totul și nu i-au lăsat decât o rogojină sub care să-și ascundă goliciunea. Când s'a desmeticit cuviosul a înțeles întâmplarea aceea ca un semn ceresc și s'a aruncat pre sine cu fața la pământ, mulțămînd Domnului. S'a rugat încă îndelung acolo în pădure în locul unde îl prădaseră tâlharii, cerând cu plângere multă să fie izbăvit de o altă ispitire ca aceea cu care îl însărcinase duhovnicul său. Cu rogojina învălit s'a întors pe ascuns în clopotniță. Plin de rușine a intrat în chiupul cel de lut de sub scară și a început să strige pre părintele său. Afară însă bătea vânt și scârția poarta de sub clopotniță, iară sus Avva Sava, părintele lui, sta încă cufundat în rugăciune cu scara ridicată.

Cum sta și asculta din tăcere și besnă scârțâitul clopotniței în vântul care mișca plângător porțile, sufletul lui fu încins de teamă mare și începu să se roage și el. Pe când se ruga, somn de răpire îl cuprinse dulce. Se vedea într'o pădure singur și îmbrăcat numai în frunze, purtat de un tânăr luminos care îl călăuzia tăcut.

A doua zi în dimineață, pe când era încă întuneric, coborînd Avva Sava a văzut deasupra gurii chiupului cel de lut jucând un inel de aur viu asemenea nimburilor ce sunt zugrăvite pe icoane în jurul capului la sfinți. Când a privit înăuntru a aflat pe fratele Alonie gol care încă dormia adânc somnul lui de răpire, cu mâinile împreunate pe piept, în rugă. A făcut semnul crucii și înfricoșat de semnul minunii, a urcat scara și a prins să tragă toate trei clopotele de s'au trezit din somn și s'au adunat desculți toți călugării din mănăstire. Și a ieșit în fața lor Avva Sava și le-a spus semnul care dăinuiește încă pe deasupra chiupului de lut în care dormia adânc fratele lor. Câțiva se mai cumpăneau încă neîncrezători, dintre cei cari clevetiseră mai mult pe prea fericitul călugăr și au dat ușa clopotniței de perete și se uitau cu toții de afară. Inelul de aur viu se legăna încă limpede în ungherul de besnă ca un rotund fir de apă în gura chiupului. Mirați și cuprinși de teama minunii, au intrat în biserica cea mare și au făcut slujbă și cântare de mulțămită și de proslăvire marelui și milostivului Dumnezeu, care învrednicește pe călugăr cu semnele sfințeniei.

Când au ieșit, fratele Alonie nu s'a mai aflat nicăieri. Unii dau cu gândul că trezindu-se și fiind gol, lucru prea rușinos chipului cel monahicesc, ar fi plecat în sihăstrie prin păduri ascunse. Alții că ar fi fost luat de îngerul Domnului.

Nici până azi nu se știe ce s'a întâmplat cu sfârșitul aceluia cuvios Alonie. Nu i-au găsit nici una din sfintele lui urme și nici oasele, dacă cumva s'a pristăvit în sihăstrie.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

O M A G I U

OBSERVATORUL atent asupra mișcării noastre literare contemporane a putut sublinia un fenomen interesant și concludent: aproape regulat, la interval de un deceniu, se ridică dintre scriitorii în versuri câte un poet care e declarat poetul așteptat, poetul în care sufletul vremii se cristalizează simbolic, pentru a face din el o sinteză reprezentativă. Ieri un nume, azi alt nume, fiecare deceniu cu poetul său consacrat. E ceva analog cu un fenomen ce se petrecea în religia politeistă a Indiei celei vechi: din epocă în epocă creștea din mulțimea zeilor, zeul dominator, care era totdeauna altul și se bucura de întâietate în evlavia credincioșilor.

Admiratorii poezilor noștri, consacrați la fiecare deceniu, au păstrat însă o măsură în care și-au limitat entuziasmul literar și anume: niciunul din poezii consacrații rând pe rând n'a fost ridicat mai presus de Mihail Eminescu. A fost cel mult comparat cu el și orânduie în scara gloriei imediat după el. Astfel, entuziasmul, oricât de justificat în sine, n'a îndrăznit niciodată să desprindă aureola din jurul frunții care a conceput *Lucașărul*, ca s'o așeze pe altă frunte, oricât de meritoasă. Peste gloriile ultimilor patruzeci de ani, care sunt totuși mândrii ale scrisului românesc, Eminescu a continuat să troneze în adorația noastră, ca poetul fără egal. El e măsura, unanim recunoscută, la care raportăm valorile noastre literare, dinainte de dânsul și de după dânsul.

Care este explicația acestei regalități permanente nu e, de sigur, greu de ghicit. Sentimentele și ideile cântate de Eminescu le-au cântat, firește, și alții. Dar ceea ce îl diferențiază pe el și-l așează, indiscutabil, deasupra tuturor e arta lui: cea mai înaltă cucerire

a graiului românesc de până acum. Ca melodiile lui Mozart, arta lui Eminescu are în ea tinerețea ce niciodată nu se veștejește; ca acordurile lui Bach ea are vasta solemnitate ce ne impune; ca simfoniile lui Beethoven, ea are adâncimea ce niciodată nu se epuizează.

Eminescu ne stăpânește prin arta lui. Dacă el e veșnic actual, e fiindcă niciun alt artist al graiului românesc n'a creat o ordine de frumuseți verbale și, implicit, interioare, care să dărâme ordinea magnifică a frumuseții eminesciene.

Înapoia acestei arte cu rotunzimi de marmură grecească și cu focuri de cristal, stă o trudă titanică. Niciodată nu vom înțelege această trudă creatoare mai bine decât comparând poeziile dela începuturile sale literare cu cele scrise în epoca de maturitate a genului său. Explicația acestei diferențe stă în influențele didactice pe care le-a suferit Eminescu. El avusese profesor pe Arune Pumnul care reprezenta școala filologiei latinisite, după care limba românească trebuia să se refacă în cabinet, potrivit rețetelor savante, iar nu legilor vie ale realității. Poeziile dela început înfățișează o epocă de artificiu și de incertitudini când poetul nu-și găsisese încă fâgașul natural al dezvoltării sale artistice.

Acest fâgaș avea să i-l dea poporul cu graiul lui viu, adunat în creația folklorică, — altceva decât moartele erori ale filologiei latiniste. Eliberarea lui Eminescu, prin noile frumuseți descoperite în popor, aduce cu sine apogeul artei sale. Cele câteva poezii în fel popular: *Codrule, codruțule, Ce te legeni codrule, Doina*, și alte câteva cântece, în care geniul poetului fuzionează până la identificare cu geniul poporului, sunt dovezile noii orientări: un nou poet se naște din

«ufundarea în oceanul regenerator al sufletului popular și acest poet nu mai are nicio asemănare cu imaginea incertă dela început : *iambii suitori, troheii, săltărețele dactile* își găsesc în Eminescu făurarul fără egal.

Sculptorul trăiește în piatră, pictorul trăiește în culori, poetul trăiește în cuvinte. Un bloc de stâncă, pentru Michel Angelo nu era un bloc de stâncă. Pentru marele artist blocul opac devenea străveziu, iar el vedea fulgerător în miezul lui statuia pe care o căuta și care parcă dormia acolo de veacuri, ca acele forme de ființe pietrificate în straturile geologice. În stâncă trăia viziunea genială a sculptorului, iar lucrul lui cu dalta nu era decât o eliberare a propriului său suflet îngropat în miezul blocului.

Pentru un poet cuvântul nu e un material mort, ci un fragment de suflet. În vocalele și conșonanțele, care alcătuiesc sonoritatea cuvântului, poetul și trăiește feluritele nuanțe ale sufletului său. Există o aderență instinctivă între stările lui sufletești și sonoritățile cuvintelor. Altfel nu ne-am explica de ce poetul *cantă* cuvântul și nu ne-am lămurii bucuria lui când exclamă : acesta e cuvântul ! Bucuria acelei clipe stă în coincidența fericită dintre starea sufletească și valoarea sonoră a cuvântului. Cuvântul e, prin urmare, parte integrantă din sufletul poetului. Nimeni dintre scriitorii noștri nu și-a amestecat mai adânc viața proprie cu viața cuvintelor, ca Mihail Eminescu.

Iată-l închipuindu-se cu iubita în mijlocul codrului. Singurătate adâncă, arbori seculari și gravi ca legendele bătrâne. Sufletul codrului e contemplativ, umbra lui e grea de gânduri vaste și nelămurite, ritmul respirației e lent și odihnitor. Farmecul lui te absoarbe în contopire cu tot ce te înconjoară. Și în această topeală, mirosul teilor pătrunzător și greu, auzul codrului, continuu, creind o armonie de a prelungit, de o prelungit, de u prelungit. Cuvintele se adună ca dela sine să întrupeze momentul sufletească al singurătății pădurețe și contemplative :

Adormind de armonia
Codrului bătut de gânduri...
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rânduri-rânduri.

În armonia gravă, misterioasă, a acestei prea cunoscută strofe, nu e condensată întreaga atmosferă a codrului și nu e contopit cu ea sufletul poetului din acel moment de singuratică și solemnă contemplație ? Dispoziția vocalelor redă în același timp sonoritatea vastă și vagă a codrului și tonalitatea sufletească a poetului, până la acel final *rânduri-rânduri* care estompează sunetele într'un descrescendo coborât până în pragul admirației...

Deaceia, în poezia lui Eminescu, cuvintele nu sunt

simple noțiuni așezate cu forța unele lângă altele, pentru a le putea stoarce un sens. Ele sunt funcțiuni sufletești și, numai în această calitate, se valorifică poetic unele printr'altele. Sunt poeți cari scriu versuri de o tehnică perfectă, așează imagini strălucitoare ca becurile electrice și încleștează strofele în rime sonore și impresionant de rare. Asemenea poeți compun utilizând numai mijloacele tehnicii poetice și organizând cuvintele după disciplina exterioară dată. Cuvintele rezistă unul altuia, nu comunică între ele, deși stau orânduite în linii impecabile. O poezie confecționată astfel, seamănă cu o unitate militară alcătuită din soldați de diferite naționalități, cari vorbesc fiecare în limba lui și fiecare nu e legat în rânduri decât prin disciplina din afară a comandantului.

Poet trăind aprofundat în structura interioară a cuvintelor, Eminescu e vrăjitorul care le adună cu semnul magic, iar ele vin hipnotizate de puterea lui misterioasă și se predau pentru a fi închinată *organic* în complexul unei poezii. Fiecare cedează pentru a primi un element întregitor dela cellalt. Sensurile lor parțiale se împletesc în sensul general, sonoritățile lor se acordă cu sonoritățile înrudite dela cuvânt la cuvânt, toate se contopesc, ca acordurile într'o simfonie, în fluidul unitar al unui sentiment.

Cuvintele lui comunică, astfel, între ele și fuzionează miraculos, prin afinitățile sufletești ale poetului, care trăiește dintr'odată în fiecare din ele, cum soarele străbate fiecare strop de apă din pulberea plutitoare a curcubeului.

Patru decenii au trecut, alte decenii vor mai trece.

De departe, din adânc, sună acelaș corn al marelui erou al cuvântului, care a adunat luceferii cerului și mările pământului în alchimia versului său :

Peste vârfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.

Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi nemângăiet
Indulcind cu dor de moarte.

Dece taci când, fermecată,
Inima-mi spre tine 'ntorn ?
Mai suna-vei, dulce corn
Pentru mine vre-odată ?

Melancolică e întrebarea marelui singuratic, dar pioasa aniversare românească e un puternic ecou ce se ridică, asemeni unei mângâieri postume, în infinit.

RAȚIONALISTIȘI ȘI MISTICA STATULUI

D-L MIHAI D. RALEA nu se împacă în niciun chip cu generația nouă. De câte ori are prilej, o ceartă, o dăscălește și ține să se știe că este în desacord cu ea! Incurcătura aceasta neplăcută i-se trage dela articolul „Misiunea unei generații” apărut anul trecut în *Viața Românească*. Menit să fie semnalul de strângere a rândurilor unei generații, curând d-sa a constatat decepționat că chemarea a sunat în pustiu. În vreme ce generația și-a rostit crezul prin manifestul Crinului Alb și prin alte confesiuni, d-l Ralea s'a văzut condamnat la tovărășia unor intelectuali care aparțin generației vechi. Deaceea nu iartă tineretului și a devenit foarte intratabil. După ieșirea vehementă contra manifestului Crinului alb, atacurile d-sale s'au ținut lanț la adresa acelor care n'au vrut să-l urmeze.

Astăzi, șef de generație fără adepți, d-l Ralea se prevalează după necesitate de toate titlurile ce deține, și dacă i se pare că cel de scriitor cu nenumărate volume și în diverse materii nu impune îndestul, agită pe cel de profesor care într'adevăr trebuie să dezarmeze tineretul. Numai în acest fel, ne putem explica de ce reluând acum, nu știm pentru a cătea oară, campania contra misticei Statului, d-sa scrie: „Să fim profesori până la sfârșit”. Am recomanda d-lui Ralea, în interesul viitorului său literar, mai puțină oficializare a scrisului, căci continuând în felul acesta, s'ar putea întâmpla să alunece din literatură în spre corpul didactic, unde să se găsească desagregabil în compania critică a d-lor Mihail Dragomirescu și Ramiro Ortiz.

Totuși, ca să nu nesocotim onestitatea publicistică, vom urmări ce scrie d-sa ca profesor, exercitându-și competența în filosofia Statului, care dealtfel era să rămână inedită, dacă nu-l atrăgea în polemică d-l Petre Marcu-Balș.

* * *

Cum putea să-și arate competența, acest profesor, decât contestând-o pe a celor citați de d-l Petre Marcu-Balș și care la d-l Ralea se înșirue astfel: „Pârvan, Regele Carol, d-l N. Iorga, Ion Creangă, d-l R. Dragnea,” etc. În schimb, aflăm pentru întâia oară că d-l C. Stere e un kantian autentic. De ce, și cum? „D. C. Stere s'a declarat în nenumărate rânduri kantian”, — așa cum cineva se declară pentru sau contra unei opinii oarecare. D-l Stere a cetit „Critica rațiunii pure” printre ghețurile polare ale exilului său siberian”, — probabil în vre-o adaptare rusească, pentru că anarhiștii și socialiștii ruși, care au confundat cultura cu lectura, au fost neîntrepuși vulgarizatori ai autorilor europeni.

Dar să admitem că d-l Stere a găsit la Arhanghelsk o ediție din „Critica rațiunii pure” în original, că a cetit-o până la sațietate și că, venind la Iași, a dat și de unele comentarii clasice, ca „Istoria materialis-

mului” a lui Lange (pe atunci încă nu apăruse *Kant* al lui Bruno Bauch). Fac numai acestea pe cineva kantian? Este mare lucru în Germania și aiurea să se spună cuiva așa ceva: kantian! Este ceartă mare între istoricii filosofiei dacă să decearnă acest titlu unor autori și profesori care din kantism și-au făcut un studiu pe toată viața. La noi, unde judecățile se emit *à peu près*, poți deveni orice, numai să te declari ca atare. Ne pare rău că încurajarea la nerespectul clasificărilor riguroase vine dela un tânăr profesor de filosofie, în care noi totuși nădăduim să găsim un cenzor al adevărilor științifice. În orice caz, din lista kantienilor români, întocmită de d-l I. Petrovici, care dealtfel s'a orientat după d-l G. Bogdan-Duică, d-l Stere lipsește. I-a adus d-l Ralea corectarea cuvenită la vreme? Trebuia mai întâiu să se verifice titlurile între profesori, și apoi să fi ajuns d-l C. Stere kantian în coloanele *Vieței românești*. Dar se vede că la d-l Ralea profesorul cedează pasul publicistului, omul de știință membrului unei grupări intelectuale. Dacă d-l Ralea nu aparține grupului dela *Viața românească*, ne place să credem că, cu știința și inteligența d-sale, nu l-ar fi declarat pe d-l C. Stere, — kantian!

* * *

Să vedem de ce după d-l Ralea sunt contestabili autorii citați de d-l Marcu-Balș în favoarea misticei Statului.

În coloanele revistei noastre d-l Petre Marcu-Balș a scris un admirabil și temeinic studiu: *Pârvan și filosofia Statului*, care a convins pe toți oamenii de bună credință că marele mort național avea o astfel de filosofie. Și era și firesc ca personalitatea covârșitoare a lui Pârvan să reveleze unui spirit înțelegător aceste cute inedite. Un uriaș al istoriografiei antice, trăind în înitmitatea a trei mari civilizații: iliro-tracă, grecească și romană nu putea să nu facă din mărețul zeu Statul o preocupare de căpetenie a minții lui ispitite de tainele care fac măreția popoarelor. Mai mult: de formație științifică germană, Pârvan urma exemplul istoricilor germani (Ranke, Mommsen, etc.), când se adâncea în studiul Statului. D-l Ralea însă, care îngăduie d-lui C. Stere să fie kantian din „ghețurile polare ale exilului său siberian”, nu acordă lui Pârvan o filosofie a Statului, fiindcă n'a avut studii juridice. După d-sa un Jean Jaques Rousseau sau Maurras este introdus de contrabandă în istoria acestei filosofii, cași atâția alți mulți cugetători străini; iar la noi Eminescu ca teoretician politic, Ion Brătianu și Ion I. C. Brătianu ca înfăptuitori al Statului modern, nu pot fi clasați sub o rubrică rezervată exclusiv d-lui C. Stere, care până acum, fie zis în treacăt, nu și-a tradus ideologia în nicio lege organică, ci s'a condamnat să fie un document de concepere raționalistă a Statului, aceea denunțată de d-l Petre Marcu-Balș.

Dar d-l N. Iorga? Nici d-sa nu întrunește calitățile cerute cu severitate de d-l Ralea, care, singur, le întrunește pe toate, dela cele literare-filosofice până la cele politico-practice. D-l Iorga nu este jurist, iată judecata sentențioasă a acestui personaj care-și pregătește complexitatea numai pentru sine. Aici însă lucrurile se încurcă puțin.

Spre marea noastră mirare, aflăm dela d-l Ralea că cei dela *Viața românească* pleacă înainte de toate „dela dezvoltarea istorică a Societății. D-l Stere și noi cei mai tineri ne luăm isvoarele investigației noastre sociale din etnografie și istorie”. Deși până acum n’am văzut nici-o lucrare de-acolo care să adeverească aceste afirmații, făcute în focul polemicii, nici chiar dela d-l Ralea, totuși să admitem că așa este. Cei dela *Viața românească* sunt adânc cunoscători ai istoriei, iar d-l Ralea și-a format un concept al Statului român din istorie. Dar de unde a putut să plece, dacă nu dela studiile d-lui N. Iorga, singurul din care se poate reconstitui un astfel de concept corespunzător realităților noastre naționale? Adică dela rezultatele studiilor istorice ale d-sale, căci nu știm până acum niciun sociolog român care să descifreze singur documentele, sau cum zice d-l Ralea, isvoarele, necum vre-unul care să fi fost istoric. Și poate deaceia, reluând ideea d-lui N. Iorga că sociologul se va naște numai atunci când va fi dublat de un mare istoric, noi nici nu avem propriu zis o sociologie românească. N’avem niciun sociolog cu aplicație la noi, ci simpli colportori de știință socială europeană în România.

Și atunci, una din două : sau d-l Ralea are o concepție istoricistă și organicistă a Statului român, și în acest caz este un învățăcel modest al autorilor citați de d-l Petre Marcu-Balș, fiind în primul rând tributari d-lui N. Iorga ; sau trece peste ei, nu vrea să știe nici de d-l N. Iorga, își croește d-sa raționalist o concepție de Stat, fără rădăcini în cel istoric, și în acest caz este dintre raționaliștii denunțați de d-l Petre Marcu-Balș. Deoarece, ca d-l Ralea să fie și cu doctrina istorică-organicistă și totdeodată să și ignoreze pe doctrinari ei, să nu le fie debitor cu nimic, este de neînchipuit, în afară de ipoteza că d-sa este un istoric, nu ca Pârvan sau d-l Iorga, dar măcar cu aplicație restrânsă la o epocă, de pildă aceia a lui Kogălniceanu.

Este drept că d-l Ralea pune glumeț pe Ion Creangă între acei doctrinari și scoate pe Kogălniceanu dela d-l Petre Marcu-Balș. De ce ironia cu Creangă și persecutarea lui Kogălniceanu? D-l Petre Marcu-Balș se referise la monografia d-lui Radu Dragnea, *Mihail Kogălniceanu*, în care pentru întâia oară se tratează *Intemeierea Statului român modern*. Nici Xenopol în marea monografie a lui Cuza-Vodă și nici alt istoric nu studiase opera lui Kogălniceanu prin prisma Statului, care luminează definitiv toate faptele politice ale lui Cuza Vodă și ale sfetnicului său. Era dela sine înțeles ca d-l Petre Marcu-Balș să articuleze doctrina pe această epocă. Este cu totul edificator când d-l

Ralea se ferește ca măcar să-i pomenească numele lui Kogălniceanu, înlocuit cu al lui Creangă.

Intr’adevăr Kogălniceanu cade deacurmezișul raționalismului și ideilor conducătoare ale revistei ieșene, și înțelegem de ce d-l Ralea a fost nevoit să recurgă și la o improbitate, nu tocmai în avantajul investiturii profesionale cu care descinsese în arenă. Cu dela sine putere, face să cadă influența lui Savigny tocmai la junimiști, după 1860, de unde toată lumea știe că el a fost dascălul lui Kogălniceanu. Respectul adevărului, l-ar fi constrâns pe d-l Ralea să pomenească numele lui Kogălniceanu, dela care datează acea influență, iar d-sa avea interesul să-l treacă sub tăcere. Trebuie să credem că nu fără regret face un intelectual moldovean o modificare așa de dureroasă. Dar cauza de grup și consecvența logică a apărătorului său advocătesc primează.

Situația d-lui Ralea este de altfel a întregului grup moldovenesc dela *Viața românească*. Nu numai odată această revistă regionalistă a fost adusă în postura ingrată de a se desolidariza de tradiția culturală a Moldovei. Ideile ei nu s’au potrivit totdeauna cu ale marilor cărturari moldoveni. Poporaniștii reprezintă un „ateism național”, dar mai caută și să se identifice cu Moldova, care ar fi raționalistă și opusă Munteniei, de unde s’au lansat curentele obscurantiste sămănătorist și ortodox. Oricâteori am înregistrat aceste considerații, ne-am întrebat : de care Moldova este vorba?

Martore sunt coloanele revistei *Gândirea*, că atunci când s’a formulat tradiția noastră ortodoxă, am scos-o în primul rând dela intelectualii Moldovei : A. Russo, D. Cantemir, Alexandru Stourdza, Petru Movilă, Mihail Kogălniceanu, etc. Atât de des a revenit numele lor în *Gândirea* și atât de înverșunate atacuri am primit dela *Viața românească*, pentru orientarea noastră tradiționalistă, încât s’ar putea zice că Moldova s’a mutat la București.

* * *

Odată cu izbucnirea d-lui Ralea, ni se trimite în fruntea revistei clujene *Societatea de mâine*, un articol în continuare : *Ardealul și mistica Statului*. Vrea să fie un răspuns la articolul d-lui Radu Dragnea, *Ardealul și generația nouă*, publicat în ziarul *Curentul*, dar nu isbutește decât să ia contact cu unele idei. Până când se va da răspunsul năzuit, luăm act că tinerimea ardeleană primește discuția principală, și, dacă ea va merge pe acest drum, poate să fie o generație nouă, spre deosebire de cea veche, care a fost intolerabilă și insensibilă la idee.

Nu prea înțelegem ce vor să zică cele „două grupe”, formate dintre tinerii ardeleni ca să răspundă la articolul d-lui Dragnea, când declară că ar primi „această doctrină”, adică mistica Statului, „dacă n’ar isvorî numai din străduința laudabilă a unor literați eminenți de a forma cu orice preț o generație inovatoare” (subli-

nierea este în text). Cum, ideea de Stat, continuitatea și stabilitatea celui românesc sunt invențiuni ale noastre, inovații de literați, fie ei chiar și eminenți? Așa se pare că înțeleg cele două grupe, căci altfel nu ar da pe față o sinceritate ce lipsește d-lui Ralea care, la cuvintele „Statul istoric” se întreabă în paranteză: „(Sunt oare și altfel de State?)”.

Tinerii ardeleni mai puțin abili, mai candidi, cum ar zice d-l Ralea, se întreabă deadreptul: „ce a mai rămas din vechiul Stat istoric?”

Dacă din trecut nu ar fi rămas decât monarhia și ortodoxia, și Statul istoric românesc este în ființă. Cine nu crede în realitatea lor, ba crede dimpotrivă că una nu există, alta se poate schimba; cine nu năzuește la restabilirea raportului normal dintre ortodoxie și monarhie, acela oricât s'ar declara istoricist, organicist, cu specificul național și alte formule placate, se clasează între raționaliști. Iar între ei și mistica Statului războiul rămâne deschis.

C R O N I C A L I T E R A R Ă

C A R T E A Ș I B I B L I O T E C A

ÎN preajma unor discuții de caracter mai practic decât de obicei, care se anunță în legătură cu cartea și biblioteca, e potrivit poate să li se cunoască regimul actual dela noi, atât de legislație cât și de fapt. Peste un asemenea lucru elementar se trece totdeauna, și atunci părerile și propunerile își iau zborul în voe. Cu o mărginire necesară a atmosferei, închipuirea se va găsi nici vorbă stingherită. Închipuirea își are însă domeniul propriu, și e destul că problema va câștiga. Aci numai ea interesează

În domeniul cărții întâia cerință a unei stări organizate este existența unui birou de înregistrare, și prin urmare de statistică a noilor tipărituri. Câte cărți se tipăresc în fiecare an și din ce domeniu? În aceasta stă posibilitatea unei vederi de întreg asupra problemei și a oricărei intervenții de regularizare sau chiar de sprijin.

Oficiul acesta de stare civilă a cărții există la noi. Academia română îl îndeplinește încă din 1885, în puterea unei legi, căreia noi ne-am obișnuit să-i zicem a depozitului legal, dar a cărei titulatură oficială sună: Lege pentru obligațiunile atelierelor de arte grafice față de Biblioteca Academiei Române, de Fundațiunea universitară Carol I din București și de Biblioteca Centrală din Iași.

Că e vorba de o lege a depozitului se vede din articolul I: „Proprietarul oricărui atelier de arte grafice: tipografie, litografie sau orice procedeu de arte grafice, este obligat să trimită din orice carte, broșură sau ziar, note muzicale, hartă geografică, planuri, stampe, portrete tablouri, foaie volante și orice altă reproducere, câte două exemplare Academiei române din București; câte două exemplare Bibliotecii centrale din Iași și câte un exemplar Fundațiunii universitare Carol I din București; iar aceste biblioteci sunt obligate să le primească și să le păstreze în depozitele lor”.

Legea s'a modificat cea din urmă oară în Decembrie 1922 prin mărirea listei bibliotecilor care aveau dreptul la exemplarele legale. Primesc și astăzi, potrivit ei,

câte două exemplare din fiecare tipăritură: bibliotecile: Academiei române, universităților din Iași, Cluj și Cernăuți, a Ateneului român din București, a orașului Chișinău, și câte un exemplar bibliotecile Fundației universitare Carol I, Asociației Astra dela Sibiu, Fundației Prințipele Carol (Tipografii, nelămuriri sau comenzi, trimet și aici tot 2!).

Adică un total de 10 exemplare, ceea ce descoperă însă două lucruri: întâiu, că legea depozitului își depășește scopul, și al doilea, că în loc să fie de ajutor cărții începe să-i fie piedică.

Într'adevăr, care este înțelesul depozitului legal? În orice țară să existe un așezământ unde să se depună și să se păstreze câte un exemplar din tot ce se publică, pentruca această formă a culturii naționale și avere spirituală să nu se piardă. Obligația exemplarului legal pentru tipograf este în acest înțeles o obligație de bine public, dela sine înțeleasă și fără murmur acceptată. Ea se întâlnește astăzi, într'o formă sau alta, în toate țările culte. Una din aceste „alte forme” se întâlnește tocmai în Germania, pământul tiparului și al cărții. Obligația e numai jena de bunăvoință, luată de majoritatea covârșitoare a editorilor strănsi în uniune, cari au înființat în acest scop vestita bibliotecă dela Lipsca, una din cele mai moderne, ca arhitectură, și mai științifice, ca organizare, din câte am văzut. E singurul așezământ german unde vine acel exemplar, care aiurea se chiamă legal. Producția pușinilor editori rămași pe dinafară se urmărește și se procură de pe piață, de servicii speciale ale bibliotecii. Voiu arăta de ce interes imediat al editorilor e legată însă existența acolo, numai-decât după apariție, a oricărei cărți tipărite de ei.

La noi înțelesul exemplarului legal a fost depășit. Dovadă, lista din ce în ce mai bogată a bibliotecilor care au dreptul la exemplarul, și de atâtea ori la exemplarele obligatorii. Și sunt deocamdată atâtea, dar nu există niciun motiv ca numărul lor să nu fie sporit. El a și fost sporit printr'o simplă circulară, în folosul Min. Sănătății pentru toate tipăriturile de caracter medical.

Bibliotecile beneficiare sunt toate foarte respectabile, dar se bucură de un avantaj care în drept are cuvenita consfințire legală, fiind altminteri un abuz. Dacă ar fi vorba să se ajute câteva biblioteci cu cărți și li s'ar impune, pe o cale foarte originală și la noi născocită, tipografilor această sarcină, iar ei n'ar avea nimic de zis, nu văd de ce alții s'ar amestecă. E vorba însă mereu de depozit legal, legea spune limpede că : „aceste biblioteci sunt obligate să primească tipăriturile și să le păstreze în depozitele lor”. Am fi întâia țară din lume care, pentru ca furii să nu le fure și rugina să nu le strice, am crea în toate cele patru zări nu unul, nu două, ci nouă depozite legale. E absurd.

Dar mai e ceva. Dacă tipografiile sunt urmărite cu legea în mână pentru obligațiile lor, pe care, de bine, de rău, și veți vedea de ce de rău, și le împlinesc, pe instituțiile beneficiare, cu obligații tot așa de precis trecute în aceeași lege, nu le urmărește nimeni. Acele instituții, afară de Academia Română, adevărata depozitară și în folosul căreia singură ar trebui să funcționeze legea, nu păstrează din tipăriturile trimise decât ce le vine la socoteală. Restul îl aruncă sau îl vând cu kilogramul, ca hârtie maculatură. Și pentru aceasta, tipografiile sunt date în judecată, poșta se află zilnic în treabă, biurourile întregi, de expediție, de primire și de control, lucrează, o lume se mișcă și bani se cheltuiesc! Pentru că în această formă, legea începe să fie grea, cât un mare impozit în natură asupra cărții. 16 exemplare din orice fel de tipăritură, când producția tiparului românesc ajunge la 5 până la 6.000 de unități, și e într-o firească creștere, adică vre-o 100.000 de exemplare trimise fără plată depozitelor legate, înseamnă și așa o sumă destul de mare, chiar dacă am cifra-o numai la un milion. Ea e mult mai mare și jertfa mai dureroasă, pentru cărțile grele sau de artă, lucrate de obicei în aceleași două, trei tipografii, când douăzeci asemenea lucrări într'un an ar putea să coste ele singure pe aceiași puțini patroni 4, 5.000.000 de lei! Nu e de mirare că tipografiile privesc legea ca o sarcină și o ascultă numai de silă. Tipăriturile pornesc, atunci când pornesc de bunăvoie, fără amestecul procurorului, spre cele nouă biblioteci, la răstimpuri destul de rare. Se întâmplă ca destule cărți tipărite anul acesta să ajungă în biblioteci peste un an sau mai târziu.

De-aici rezultă un alt rău.

Am vorbit despre legea depozitului în legătură cu statistica tiparului. România n'are încă o Bibliografie românească, publicație periodică repertoriu, al tiparului curent. „Bibliografiei românești vechi” atât de prețuită nu numai la noi, cu toate că epuizată și ea, nu-i corespunde o „Bibliografie românească nouă”. Publicația creșterilor Academiei Române înseamnă altceva. Ea e un buletin de bibliotecă, în care se pot urmări „intrările” unui an la Academie, fie că sunt tipărituri din țară ale aceluiaș an la Academie, fie că sunt tipărituri din țară ale aceluiaș an sau ale altor

ani, fie că sunt tipărituri din străinătate și cumpărături de tot felul. Biblioteca Academiei Române este singura în stare și chemată să ne dea Bibliografia românească. Piedicile sunt de ordin financiar, dar prea neînsemnate alături de foloase, ca să nu poată fi înlăturate; și sunt de ordin tehnic. Trebuie găsit adică mijlocul ca toate tipăriturile unui an să sosească bibliotecii în acelaș an sau numai cu asemenea depășiri ale lui 31 Decembrie încât să intre fără greutate în fascicula de bibliografie imediat următoare, care ar ieși la sfârșitul lunii. Astăzi, suntem în nenorocita stare, pentru noi și față de străinătate, să n'avem nicio publicație în care să se găsească noile tipărituri românești. Cataloagele de editură, tocmai pentru că din pricina împrejurărilor editoriale dela noi, sunt foarte puține, nu ajută și n'ar putea nici altfel înlocui o bibliografie completă. Câteva încercări făcute de întreprinderi sau de publiciști nu s'au putut menține și trebuiau să fie, prin origine, parțiale sau chiar părtinitoare. Indrănesc să spun că cea mai vrednică de interes a fost „Buletinul cărții”, îndrănesc deși am avut atâta parte în apariția lui.

Ca să vă faceți o părere de greul lipsei unei bibliografii românești, care ne arată într'o stare de neorganizare, ca să nu fie de dezorganizare a pieței cărții îngrijitoare, dați-mi voie să vă citez o scrisoare trimisă de curând de American Library din Paris. Ceruse informație bibliografică și i se pusese la îndemână ce aveam: Buletinul Cărții, oprit însă de acum trei ani! Iată răspunsul: „Vă mulțumim pentru scrisoarea dela... și pentru buletinul dela 15 Ianuarie 1923, pe care ați avut bunăvoința să ni-l trimiteți. Ne-a părut foarte rău auzind că bibliografia nu mai apare dela 1924. Binevoiți să ne informați dacă nu există o altă bibliografie periodică, și care să-i ție locul, sau cum poate să se ție cineva la curent asupra cărților oficiale care se tipăresc în România? V'am fi foarte recunoscători dacă ne-ați da toate informațiile cu puțință în materie"... Am fi și noi foarte recunoscători aceluia care ni le-ar putea da. Ce putem răspunde? Ca în România pe care o știm, cu patru universități, cu nenumărate biblioteci, cu sute de tipografii și cu atâtea mari case de editură, o publicație bibliografică nu există.

La biblioteca dela Lipsca a editorilor germani, despre care vă aminteam, fiecare carte venită e înregistrată și trecută în fișe în aceeași zi. Tot atunci, titlul ei, cu toate datele bibliografice obișnuite, e trimis la tipografia proprie din acelaș local și apare în buletinul uniunii, vestitul Börsenkurier, săptămânal. Așa că după cel mult opt zile toți bibliografii și toate bibliotecile iau cunoștință de publicație, pot să tae din foaia, care pentru instituții e anume tipărită, cu contrapagina albă, fâșia cu titlul, s'o lipească pe carton și s'o pue în circulație. Germania are astfel puțința ca la zece zile dela apariție să aibă în toate bibliotecile ei publice o carte, cu toate operațiile tehnice, care se cer, împli-

nite. E un record și un mare serviciu nu numai publicului, dar și producătorilor. De aceea buletinul bibliografic german, acesta, unul din cele multe ale tiparului din țările germane, neajutat de nicio lege a depozitului, e totdeauna la curent și cerut. Servirea acestui interes și la noi, singură, ar putea înlătura greutățile tehnice, de care vorbeam, ale realizării bibliografiei românești prin Academie: trimiterea târzie și fără nicio ordine cronologică a tipăriturilor din partea tipografilor.

Producția cărții, așa cum până aici am urmărit-o la bioururile de înregistrare ale depozitului legal, se mișcă în două regimuri deosebite. Unul e acela al producției libere, editoriale sau personale, supus numai condițiilor obișnuite contractuale sau legile cererii și ofertei și în care e angajat numai capital, spirit întreprinzător și risc particular. Și al doilea, regimul producției cărții reglementate, editate sau sprijinite de Stat. Dacă e vorba de o politică a cărții în România, ea n'ar putea fi realizată și prin urmare studiată mai bine, decât într-o asemenea acțiune directă a oficialității. S'o cercetăm mai de aproape.

Cartea reglementată de Stat e cea didactică. Manualele se aprobă pe un număr de ani de Ministerul Instrucției și numai așa pot pătrunde în școli. Sistemul monopolului încercat sub Haret a dat greș. Cartea-tip de fiecare obiect, una singură pe toată țara, care putea duce la o înfrumusețare de factură și la o ieftinire de preț, a făcut loc sistemului de concurență, sau să-i zicem de întrecere, de astăzi. Despre valoarea didactică sau despre metodele de plasare folosite de autori de cei primari, totdeauna mai mulți și asociați după niște combinații pe lângă care acelea ale himiei organice rămân jocuri simple și oarbe, nu e nevoie să vorbesc aici. Despre realizarea tehnică, fiecare trebuie să-și aibă experiențele proprii. Cred că avem pentru vârsta fragedă, aceea în care ar trebui născută iubirea cărții ca a unei țări de încântare și de refugiu, cea mai urâtă și mai proastă punere la un loc de hârtie de lemn, de cerneală ieftină și de cleiu rău mirositor.

Dați-mi voie să vă aduc dovezi, ca să nu pară că fac aprecieri sentimentale curente. Și dovezi de cifre.

Pentru școlăria să nu plătească prețuri prea mari, cărțile didactice se tipăresc în condiții speciale. Costul de execuție al unei coli e fixat uniform de minister, pe categorii. A fost adică fixat înainte de războiu și acum s'a acordat o majorare de 20 de ori atâta. Tiparul s'a scumpit însă față de 1915 cu de 40 de ori. Editorul caută să se despăgubească de undeva. Tirajul, mai mare azi, decât înainte, îi e de ajutor, dar el n'ajunge. Singurul material, din care se poate scoate din pagubă e hârtia. Așa se explică de ce cărțile de școală, mai ales cele primare, sunt așa de groaznice. Aprobarea de întrebuintare se dă pe cinci ani, iar hârtia de lemn se descompune și se putrezește în patru. N'aș fi crezut-o dacă nu mi-ar fi mărturisit-o unul din cei mai de seamă fabricanți de cărți și specialist titrat în ra-

mura lui. După 4 ani cartea se prăfuește în degetele școlarului!

În schimb, cartea aceasta didactică înseamnă asigurarea în sezonul mort a cel puțin trei luni de lucru intens, pentru cele mai mari tipografii din București și din țară, și întreținerea în tot acest timp a cel puțin două mii de lucrători.

Pentru comerțul de librărie, înseamnă o lună și jumătate de exclusiv negoț de cărți, într'o îngrămădire de cereri care nu se mai întâlnește tot anul; cărțile de școală dau cel puțin 50 % din deverul librărilor. Unele nici nu trăsesc, sau nu se refac, ceea ce e același lucru, decât din desfacerea acestei mărfi a tinereții.

Părinții plătesc un bir, care se poate urmări din încasările de 5 % asupra cărților didactice. Aceste încasări au fost în 1926 de 7.920.170 lei și în 1927, de 9.414.160. Că ele reprezintă cărți, care se desfac în doi sau în trei ani, nu schimbă valoarea lor absolută anuală, pentru că aceste încasări rămân aceleași și cu procentul obișnuit de spor. Sumele de mai sus reprezintă cărți cumpărate de părinți în 1926 de 158.403.404 lei, iar în 1927, de 188.283.200. Să ne gândim că într'un an se desfac numai abecedare 250.000 de exemplare!

Dreptul de autor asupra acestor lucrări de școală alcătuiește un venit, care în unele cazuri ajunge formidabil. Singurii scriitori într'adevăr răsplătiți în țara românească, să zicem cu echivalentul muncii lor, sunt autorii de cărți didactice, așa că dacă mai îndurăm rușinea ca literatul român oricât de înzestrat, să nu se fi născut ca profesionist, care să trăiască numai din darul unui condeiu fără pereche, vine compensarea, și strălucită, din domeniul de dincolo! Autori de cărți didactice, ca profesie, cresc din ce în ce mai mulți și ca profesie din cele mai bogat răsplătite. Valorile pe care le crează ei înseamnă doar anual aproape 200.000.000.

Ca ultimă constatare nu trebuie uitat că aceia cari dau prilej la cea mai mare producție de cărți și la cea mai puternică mișcare de valori, cari țin atâtea tipografii și edituri și ajută menținerea comerțului de librărie, sunt copiii. Fără manualul de școală, politica și problema cărții în general și-ar pierde aproape obiectul. Și trei sferturi din ele cad astfel asupra Ministerului Instrucției, care este la noi și Ministerul Cărții. În alte țări, adulții, cu alte trebuințe de citire, trag hotărât cumpăna de partea lor și cultura, întrupată în carte, stă pe alți umeri decât ai copiilor și autorilor de manuale didactice.

Cartea ca editură de Stat e o preocupare și o atribuție legală a Casei Școalelor. Ea ar trebui să împlinească două lipsuri.

Întâia. Într'o editură liberă, cum am văzut-o, slabă și avizată la cartea de școală, nu-și poate găsi realizare un întreg program cultural de tipărituri. În atâtea ramuri de cunoștințe, în care cititorii sunt nesiguri, sau trebuie de-acum încolo crescuți, deși acele ramuri sunt

de o neasemănată însemnătate pentru munca și îndreptarea practică națională editurile nu îndrănesc să riște. Puținele manuscrise prezentate așteaptă zadarnic și autorii cu vremea se răresc și pier. De-aceia ne lipsesc, de pildă, o bibliotecă a științelor aplicate, a diferitelor tehnice și descoperiri, colecțiile de cunoștințe generale, micile enciclopedii, cu alt caracter decât cel veșnic elementar și de popularizare. La fel cu operele de știință și cu lucrările de artă costisitoare, sau cu traducerile din limbi străine. Amintesc, în afară de îndatorirea noastră față de cărțile clasice ale marilor literaturi, care ar trebui scoase, în serie, de opera scriitorilor mai de seamă minoritari. Am câștiga două lucruri punând-o în românește: am afla care le sunt tendințele și visurile și am începe să le înțelegem poporul prin ce are el mai ales; și ni i-am apropia apoi, chiar deadreptul, printr'un interes, sincer arătat practic. Același lucru și pentru scopuri asemănătoare ar trebui făcut cu opera scriitorilor noștri reprezentativi, care ar trebui tradusă programatic în limbile maghiară și germană. De unde vrem să ne cunoască și să învețe poate a ne prețui locuitorii de altă limbă ai României fără aceste punți de creație artistică întinse între noi? Editurile libere, chiar dacă ar face-o, ar face-o sporadic și pe sprânceană. Iar aici e nevoie de continuitate, în aplicare de criterii și în întrebuițare de fonduri. Casa Școalelor era tocmai nimerită pentru o asemenea activitate.

A doua lipsă pe care trebuie să o împlinescă editura de Stat. Să nu apară lângă celelalte edituri, numai ca o colegă egală sau chiar ca o concurentă, cu mai multe mijloace, scoase însă din bugetul general al țării, ci să-și ia o parte, cum și-a luat din programul cultural, din propaganda cărții asupra ei. O regularitate de apariție, o îngrijire tehnică deosebită, un preț conform, cataloage, prospecte afixe, desfacere ușoară fără forme birocratice, organizări de expoziții în țară și inițiativă de participare la cele internaționale, ar fi câteva căi. Mai sunt și altele. Alcătuirea, între altele, a unui film al cărții, care să realizeze în același timp și deșteptarea interesului pentru literatură și scriitorii noștri, ca și pentru carte ca unealtă de cultură. Punerea la cale de șezători literare în legătură cu Societatea Scriitorilor Români, sau științifice, în legătură cu reviste sau societăți de oameni de știință. Să nu se uită că, în afară că publicul român cult cheltuiește încă prea puțin pe cărți, din bugetul lui, cea mai mare parte din aceste cheltuieli merge pe produsele tiparului străin. În cea mai mare și românească librărie din București, cărțile românești se vând într'o proporție de 40 %, față de cărțile străine, de 60 %. Intre acestea, 69 % sunt franceze, 24 % germane, 3 % engleze, tot 3 % italiene, și 1 % diferite. Sunt alte librării, fără chiar să vorbim de cele exclusiv de cărți franceze, unde această proporție e mai urcată, în paguba noastră. Ceeace reprezenta cartea didactică pentru comerțul general de librărie, reprezintă cartea străină, și mai

ales cea franceză și germană, pentru comerțul nostru mare de librărie. După cum cel dintâi nu s'ar putea închipui fără marfa lui de existență, deopotrivă cestă-lalt. Cartea străină ne vine, în afară de procentul normal și vrednic de cea mai bună primire, cu un plus de exorescență, care ține pe loc și uneori dă îndărăt cartea românească. Iată pentru încă o activitate, pe Casa Școalelor binevenită între producătorii de cărți.

Bugetul de tipărituri al Casei Școalelor se ridică în 1928 la 12.600.000, din care 3.406.000 pentru manuale didactice și cursuri universitare, iar 9.200.000 pentru editura propriu zisă, literară științifică și de popularizare, șase comisii consultative, cu membrii specialiști, funcționând după prevederile a două regulamente, ajută instituția în sarcina editorială: una pentru cercetarea operelor filozofice, pedagogice și juridice, cu o alocare bugetară din fondul general de 9.000.000, de 1.000.000; una pentru cercetarea operelor istorice și alta pentru cercetarea operelor filologice, cu o alocare de 1.000.000; una pentru cercetarea operelor științifice, cu o alocare de 1.000.000; una pentru cercetarea operelor literare, cu o alocare de 2.200.000; și alta a bibliotecilor, pentru operele de popularizare cu 2.000.000, și pentru copii, tineri și adulți, cu alte 2.000.000. E un fond respectabil, pe care trebuie să-l pizmuiască, prin regularitatea lui anuală, orice mare editură românească. Editura noastră de Stat, bine inspirată și administrată, poate să-și împlinescă foarte rodnic cele două sarcini ale ei, de întregire și de îndrumare în producția și în piața cărții.

După reglementare și editare, Statul ajută și deadreptul cartea. Las deoparte bugetul fiecărui minister din care sute de mii de lei se cheltuiesc anual pentru cumpărare de cărți sau abonamente de reviste, mai mult sau mai puțin, și mai ales mai puțin, în legătură cu atribuțiile stricte ale aceluși minister. Lăsând aceste multe sute de mii și cele câteva milioane din bugetul Ministerului Instrucției și Cultelor pentru biblioteci, dar care se întrebuițează de către acestea și intră oarecum la alt capitol, iată iară Casa Școalelor cu numai puțin de alte 9.000.000, pentru cumpărături de cărți de tot felul cu care se înzestreză biblioteci sau se dăruiesc școlarii meritoși sau săraci, la premii sau la cursuri. Instituția aceasta avea astfel un buget al cărții, editură și cumpăratură la un loc, de 21 milioane și jumătate. Aceasta în fiecare an (până la reducerea din urmă), ceea ce ar însemna mult mai mult decât cea mai puternică întreprindere de editură dela noi, care are 50.000.000 capital odată pentru totdeauna și grija dividendelor! Dincoace chiar salariile au rubrici aparte, din alte fonduri. Dacă s'ar scoate din câmpul cărții cei vre-o 150.000.000 cât reprezintă anual cartea didactică și cele vre-o 40, 50.000.000 cât reprezintă alocațiile pentru editură, tipar și cumpărare de cărți, din bugetul diferitelor ministere, nu știu cu ce-ar rămâne de cealaltă parte, toată editura liberă. Cu supravegherea sau chiar plasarea directă în industria cărții

a 200.000.000 de lei anual Statul acaparează aproape toate posibilitățile pieții și ar putea fi un regulator și duce o politică a tiparului, pe care azi abia o schițează.

O lege națională, lărgită de aderarea la o convenție internațională face să apară, sub această masă de producție și de capital, scriitorul cu drepturile lui. E vorba de Legea asupra proprietății literare și artistice dela 28 Iunie 1923, și de aderarea României la Convenția dela Berna, din Martie 1926, cu putere de aplicare dela 1 Ianuarie 1927. Toate prevederile sunt înșirate pentruca între hotare și afară, un scriitor de-al nostru sau străin, să tragă toate foloasele materiale și ideale, în formă de venituri bănești și de reproducere neciuntită, ale operei lui. În textul convenției se află înglobate și articolele care reglementează Biourul Uniunii internaționale pentru ocrotirea operelor literare și artistice, cu care iese la iveală din nou problema informațiilor mai ales bibliografice. Biourul publică statisticile internaționale ale producției cărții, pentru toate țările pe care le reprezintă și firește, care i le trimet. Noi am lipsit până acum și, dacă nu ne vom mișca, vom lipsi mereu. Pentru o țară, care nu și-a numărat de 15 ani cei mai bogați în schimbări, nici cetățenii, nici celelalte bunuri de natură economică, această lipsă a numărătorii cărții va apărea drept ceva nevrednic să fie în loc. E păcat însă că nu toată lumea judecă la fel, și ea, necunoscându-ne, osândește.

Pentru obiectul legii proprietății artistice și al Convenției dela Berna, trebuia să se adune o conferință internațională în toamna lui 1927 la Roma. Auzisem de acest lucru la Bruxelles, vara, la congresul internațional al Societății scriitorilor P. E. N.-Club. D-l Jules Destrée, membru al secției belgiene, fost Ministru și membru al Comisiei de Cooperație intelectuală, atrăgea atenția scriitorilor asupra evenimentului și-i invita să stăruie întorși acasă pe lângă guvernele lor, ca să numească și un scriitor între delegații pe cari i-ar trimete. Era doar vorba de o chestie care-i privea exclusiv și nu trebuia să fie lăsată să se rezolve de alții, diplomați sau juriști, străini de breaslă, și fără colaborarea ei. De Destrée și-arăta de-atunci îndoiiala dacă această intervenție putea să mai aibă vreo urmare, pentrucă toate Statele, până la acea dată, probabil că-și numiseră delegații. Au fost câteva proteste în sală, că lucrul s'ar fi putut întâmpla, în ce privea pe reprezentanții unor țări, dar nu știam că ele se potriveau atât de bine cu țara mea. Aici nu numai că nu se numiseră delegații, dar nici nu se prinsese de veste de acea conferință. Noroc poate că ea s'a amânat pentru primăvara trecută, dar nu cred să se fi făcut la noi mai mult de cât atunci. Și sunt la mijloc două probleme destul de grave: să se unifice pentru toate țările durata proprietății artistice; și al doilea, aceasta să fie de 50 de ani. Editorii, cu toată artificialitatea dovedită a industriei lor, se vaetă că chiar 30 de ani, la cât a ridicat o lege din 1923, e o povară. Cercetări anume nu s'au făcut. Dar trebuie să ne facem o părere, cel puțin pentrucă

ni se cere să avem una și pentrucă angajăm viitorul, pe care în acelaș timp, lucrăm cu toții, să-l facem mai bun.

Cu începere din 1924, România a aderat la Convenția Internațională încheiată la Bruxelles în 1886 privitoare la schimbul documentelor oficiale și publicațiilor științifice și literare precum și la Convenția încheiată la aceeaș dată, privitoare la schimbul Monitorului oficial și al Analelor și Documentelor parlamentare. Un biou s'a înființat în acest scop la Institutul Meteorologic central, care și-a făcut pe cât a putut datoria, dar se pare că prea a fost crezut de cei datori să-l întreție că poate trăi cu aer. Am auzit că uneori ar fi întârzieri de expediție din lipsa mijloacelor, destul de neînsemnate ale acoperirii cheltuelilor de transport. 44 de țări primesc publicațiile Academiei, Direcției Statisticii, Institutelor meteorologic, geologic, Camerei, Societății de geografie și altor Societăți savante, de pildă, în 1927, în 7 lăzi, 231 pachete mai mici, de 1062 kilograme greutate. E încă o cale pe care publicațiile românești pătrund în străinătate și solidaritatea de cultură între toate țările se manifestă. Dată în seama Institutului care cercetează starea atmosferei, și înseamnă toanele Soarelui, ea a luat și un înțeles simbolic. Trebuie călcată cât mai adesea.

Cartea poate pe lângă rostul ei cunoscut în țară și pentru cei ce o citesc, să străbată în străinătate, la expozițiile internaționale și să vorbească acolo în numele culturii noastre. Pentru unele limbi, știute pentru convorbire sau studii, peste hotarele propriului popor, asemenea întâlniri înseamnă și o publicitate a propriei edituri: așa e cel puțin cu cartea germană, engleză, franceză, care se duc singure în lume să-și caute cumpărători. Pentru celelalte folosul e de alt ordin: întâiu că industria internă găsește un îndemn de îmbunătățire a facturii ca să poată apărea cu cinste lângă industriile din alte părți; și al doilea, că Statul însuș, care e membru al unei comunități cu multe interese, dă dovada grijii pentru cultură și se descopere în această înfățișare, bună de câștigat stima și simpatiile.

Un Stat care folosește cu deosebire acest mijloc față de Europa, a cărei desființare cu toate acestea o vrea, e Rusia sovietică. A zis acea Europă că bolșevismul a fost un distrugător de cultură; el a avut nevoie și a vrut să dea dovada de contrariu. Orice prilej de expoziție a cărții a fost folosit. Una din secțiile cele mai frumoase la expoziția dela Lipsca de acum doi ani și mai ales la Colonia anul trecut, era aceea a cărții copilului rus, minunat ilustrată de ilustratori artiști, în culorile vii, mai ales albastrul de smalt și roșul aprins de bluză căzăcească sau acum și de steag al Statului, pe un format și o hârtie alese de artiști grafici. La Bruxelles, în palatul mondial al culturii, era altă expoziție rusească a cărții, aceasta cu caracter ambulant. Ea avea și o ramură a cărților pentru popoarele de altă limbă ale Rusiei, cu alfabetele lor ciudate, arab, armenesc, ovreesc, latin, alături de alfabetul slav. Era

acolo și un maldăr de cărți moldovenești! Veți zice : la urma urmei, cu ce folos? Un răspuns, și mă tem că din cele mai mici, ar fi și faptul că vorbim aici, astăzi, la atâta depărtare de eveniment, despre el.

E țara care urmărește cu mijloacele drastice și totale ale unui regim de dictatură și de concentrare a tuturor activităților, cea mai îndrăzneală politică de Stat a cărții. A început cu hotărârea comitetului de educație populară, prezidat de Nadejda Krupscăia, văduva lui Lenin, care a înlăturat printr'o circulară din biblioteci 94 de autori și 134 de opere, printre care erau Kant, Plato, Schopenhauer, Spencer, Mach, Nietzsche, și alți corifei ai otrăveii idealiste. A continuat printr'un program propriu de tipărituri. În 1912 se tipăreau în Rusia 34.630 cărți, iar în 1925, numai în Rusia 36.416 cu un tiraj de 242.035.801 exemplare față de 133.561.886 dinainte. Repartiția e aceasta : publicațiile administrative 44,9 % ; de Stat 15,3 % ; ale partidului comunist 12,8 % ; profesionale 7,8 % ; cooperatie 5,3 % ; mixte 5,6 % ; ale editorilor particulari 8,3 %. În toată Federația republicilor sovietice editura de Stat reprezintă 60 %. Științele sociale se înscriu cu 45,2 % ; cele aplicate cu 21,2 ; cele exacte cu 6,3 % ; literatură cu 11,2 % ; altele cu 16,1 %. La 1 Ianuarie 1925 editura de Stat avea un deficit de 904.000 de ruble ; iar la 1 Ianuarie 1926, un beneficiu, de 4.240.000. Cartea trebuie în același timp să facă și propaganda de câștigarea simpatiiilor intelectualilor și proletarilor din străinătate pentru regim.

Noi am lipsit dela expoziția internațională dela Lipsca și am lipsit dela Colonia, deși era foarte ușor să fim față. Pagubele de ordin moral sunt totdeauna mari pentru că au răsunete depărtate : Am luat parte la expoziția trienală dela Florența unde am apărut pentru a treia oară, dovadă că puteam fi și în Germania acum un an.

Pentru trecerea hotarelor cu traduceri care să nu fie întâmplătoare, ca alegere și răstimpuri de apariție, ci programatice și continui, lucrează acum, în formă deocamdată de convorbiri în Franța, S. S. R.. Lucrează deopotrivă secția românească a P. E. N. Clubului care a primit însărcinarea de reprezentant în România, pentru chestia traducerilor, al Comisiei de cooperare intelectuală. Ea a pus mai de mult traducerile din diferite limbi în programul de lucru și foarte curând are să treacă la realizări. La noi ele au să se împlinească, cel puțin în formă de informație bibliografică, aflare de traducători potriviți, legături cu editorii prin P. E. N. Club.

După toată această muncă de creație, de producție și de răspândire a cărții, ea se concentrează în biblioteci, de studiu sau populare. Bibliotecile nu sunt astfel decât încă o înfățișare a problemei cărții, cu toate că funcția lor științifică și socială le-a dus la forme și organizări, care le dau o existență aparte și un capitol special în programul cultural al unui Stat. Buletinul bruxelez a calculat că dela descoperirea tiparului până la 1908

s'au tipărit 11.638.000 de cărți, iar până la 1912, 12.000.000. Funk-Brentano a găsit producția anuală la 1895 de 200.000 de cărți și 10.000 de reviste cu 360.000 de articole. Pentru înmagazinarea materială a unei asemenea cantități și pentru stăpânirea ei ideală e nevoie de instituții și de o tehnică anume. Biblioteconomia se învață în toate țările, la rând cu celelalte științe. În vremea din urmă s'au rostit și cuvinte mai înalte, ca Bibliosofia. Trăim în veacul civilizației cărții și forma ei socială, instituțională, e biblioteca.

Biblioteca e reprezentată la noi în toate ramurile. Cercetând-o mai în amănunt vom putea descoperi dacă există o înțelegere și o tratare unitară în acest domeniu, fie în partea pe care și-a luat-o Statul, fie în aceea lăsată în seama publică.

Lucrul nu e ușor, pentru că n'avem organizații centralizatoare, de niciun fel, ale activității bibliotecare românești. Nu e niciăeri un oficiu nici pe lângă un minister, al Instrucției Publice, de pildă, unde i-ar fi locul, nici pe lângă vreuna din marile noastre biblioteci, unde să se facă o statistică, fie și cât de sumară, a acestei tot mai însemnate activități culturale naționale. Alături de școală, alături de programele ei și de certificatele pe care le dă, dar și de obligativitatea frecvenței și a unor anumite cursuri, biblioteca apare din ce în ce mai mult ca un așezământ de cercetare liberă, la îndemână, deschis oricărei dorințe și tendințe de studiu sau de petrecere intelectuală. În aceeași zi într'un mare oraș sunt mai mulți cititori în toate bibliotecile lui sau în legătură cu cele prin împrumut acasă de cărți, decât școlari sau auditori în școli. O statistică a activității culturale organizate, care redă stereotip numai starea învățământului, e astăzi ceva vetust. Alături de ea și covârșind-o, cu tot interesul pe care-l are societatea în acțiune față de societatea în devenire, apare statistica educației adulților. La noi din nenorocite împrăjări, sub al căror jug mai gemem, educația adulților, ca termen, s'a împământat în înțelesul de învățământ al analfabeților, pe când ea însemna, acolo de unde ne vine și pe unde analfabetul e o raritate, dacă n'a dispărut, toate mijloacele de informare și de îndrumare a acelor oameni cari nu mai urmează la școală, dar vor să fie mereu la curent cu rezultatul științelor pozitive sau sociale, educația cetățenească prin excelență. Pe lângă universități populare și instituții de alt fel, bibliotecile stau aici, în centrul preocupărilor. O statistică a lor, cu număr și distribuție, cu număr de cărți și de cititori, pe grupe de ramuri de cunoștințe și de îndeletniciri, vârstă și sex, deschide de obicei o privire largă în această lume tăcută și tainică. Aceleași necesități există, din alt punct de vedere, pentru bibliotecile de specialitate și de studiu, menite unui public mai restrâns, care vine în ele ca lucrători de știință, să adune material de clădiri teoretice viitoare.

Un asemenea oficiu central ne lipsește. Nu știm precis nici câte biblioteci mari avem, nici câte, populare

și mărunte. Se înțelege atunci cum nu putem ști nici câte și mai ales ce cărți și documente cuprind, nici cum le-ar putea folosi cineva fără să plece din locul unde se găsește. Aceasta nu înseamnă că bibliotecile nu și-ar avea cataloagele și inventarele lor, dar ele nu rămân mai puțin pe înălțimi și izolate. Cititorul trebuie, ca un cavaler medieval să se înarmeze din creștet până în tălpi și să pornească în căutare singur, cu nădejdea în Dumnezeu. Timpul pentru Români, popor tânăr, n'are nici măsurătoare nici preț. Câți dintre noi știm, pentru că am vorbit de lipsa de informație chiar în ce privește marile biblioteci, ce ne-a adus Ardealul, cu orașele lui pline de palate culturale, de fundații de tot felul, bisericesti și laice, unele zăvorite și astăzi, oricârei curiozități? S'a auzit poate de Telekana dela Târgu Mureș, cu miile și miile lor de documente și cu cele 40.000 de volume alese, de Bathaianum dela Alba Iulie, de Brukental dela Sibiu. Ele n'au ajuns pentru noi valori vii, nici în înțelesul static, de înglobare prin luare de cunoștință publică în inventarul general bibliotecar al țării, și cu atât mai puțin în cel dinamic, de circulație și de folosință curentă.

De aceea, când Comisia de cooperare intelectuală a hotărât să înceapă o acțiune de coordonare a bibliotecilor și în întâiul rând, în acest scop, de înființare de centre naționale în țările care au o bibliotecă națională sau centrală, noi ne-am făcut mici ca niște elevi în clasă, când nu știu lecția, ca să nu fie văzuți. Aceste centre sunt mai ales niște oficii centrale de informare asupra bibliotecilor. Ele ar trebui prevăzute cu toate mijloacele de lucru necesare, ca să poată da lucrătorilor intelectuali toate indicațiile menite să-i orienteze asupra bibliotecilor depozitelor, oficiilor speciale unde pot fi siguri că află documentarea de care au nevoie, ceea ce înseamnă: colecție de cataloage imprimate, bibliografii, repertorii de depozite speciale. Adică tocmai ceea ce noi n'avem și rămâne să ne facem cu greu. De aceea asemenea centre s'au alcătuit sau sunt pe cale în Germania, Austria, Statele Unite, Franța, Anglia, Ungaria, Olanda, Suedia, Elveția și Polonia, și nu e nici vorba să se înființeze la noi. Întâia lucrare în acest spirit, pe care o cunosc este la noi Bibliografia revistelor de știință din instituturile universitare ale Clujului, publicată sub conducerea d-lui Emil Racoviță, care e de altminteri membru corespondent al Comisiei de Cooperare și a vrut poate să răspundă în acest fel strălucit unuia din punctele de program, Indicele bibliografic și coordonarea bibliografiilor științifice din planul ei de lucru.

Dacă o să lucrăm pentru crearea unui asemenea centru e sigur că el trebuie să se rezeme tot pe Biblioteca Academiei Române. Ea nu e o bibliotecă de Stat și e cu toate acestea Biblioteca noastră Națională și Centrală. Ceea ce Statul a avut ca Bibliotecă publică în București, tocmai cu acest nume, Biblioteca Centrală, i-a trecut prin lege în 1901, împreună cu aproape 50.000 de volume, o colecție de atlase, stampe, hărți,

albume, bucăți muzicale, și o subvenție de 25.000 de lei. Aceasta a fost ridicată, cu același titlu bugetar, la de trei ori după războiu.

Biblioteca Academiei nu e o bibliotecă generală, ci mai ales una de limbă și de istorie română. Ea are de scop să adăpostească tot ce s'a publicat de vreun Român și, despre România, azi și în toate vremurile, la noi sau în altă parte, în limba strămoșilor sau în limbile lumii. Ea numără vreo 300.000 de volume, cu peste 8000 de periodice, 7053 de volume de manuscrise și 48.900 de bucăți de documente. Nu e propriu zis o bibliotecă publică, pentru că nu dă posibilități de lectură decât pentru 40 de cititori odată. Incercările ca să-și clădească un local vrednic de rosturile ei s'au oprit pe drum, la întâia literă a planului arhitectural. Statul n'a putut sau n'a vrut să-i fie de ajutor. I-a fost mai ușor să-i exproprieze bunuri, care aduceau un venit de 23 de milioane și să-i lase numai 3, decât să-i întindă azi o mână. Mâna ar întinde-o însă spre depozitarea celor mai scumpe bunuri pe care le avem și ar da din ce a luat.

Bugetul bibliotecii rămâne precar și închide cât va rămâne la fel, orice nădejde de îndreptare. El s'a soldat în anul 1927 cu un deficit de 1.725.339,60, iar în 1928 deficitul e calculat la 2.276.994. Față de un buget general de 3.526.994,60 cheltuielile numai de personal, plătit foarte puțin, sunt de 2.776.994,60, iar cele pentru cumpărare de cărți și bugetul lor, 600.000. Statul dă subvenția pentru Biblioteca centrală de 75.000 lei, 425.000 prin buget și un milion dela subvenții. Rezultatul, stagnare, și primejdie de închidere a bibliotecii și de licențiere a personalului.

Cea mai puternică bibliotecă din România e până azi o bibliotecă universitară, aceea a Clujului. E și așezată într'un local clădit după toate cerințele științei bibliotecare. Ea avea la luarea pe seama noastră în Maiu 1919, 369.343 de volume și 143.179 diferite imprimate și a sporit de-atunci cu 119.984 volume și 32.702 imprimate. Are acum 489.327 volume, 4000 volume manuscrise și o arhivă cu 500.000 de documente. După ea urmează numai decât Cernăuțul cu vreo 300.000 de volume și abia departe în urmă Fundația universitară Regele Carol cu vreo 100.000 și care ar merita cel puțin o dublare de capacitate și transformare în bibliotecă universitară a Bucureștilor, prin întinderea peste terenul vecin neclădit și înzestrare corespunzătoare din mijloace ale Statului.

Aceasta este starea, în fugă, și tendințele marilor biblioteci naționale și de Stat. Lângă ele se dezvoltă bibliotecile de specialitate, nenumărate, fie universitare, pe lângă fiecare seminar, institut sau clinică, prevăzute cu o puzderie de sume între 15 și 20.000 lei anual în bugetul Ministerului Instrucției; fie pe lângă diferitele Ministere, dintre care cea mai însemnată rămâne aceea dela Ministerul de Agricultură, păstrată astăzi mai mult ca un muzeu, ocolită de interesul care o ținea la curent pe vremuri; fie bibliotecile Asocia-

țiilor de studiu, cum ar fi aceea a Institutului Social Român, a Institutului economic românesc și altele, Se plănuise și o mare bibliotecă a Parlamentului, mai ales de științe social politice și economice. Una din cele mai îngrijite pe care o cunosc e aceea dela Praga, cu unul din cei mai de seamă bibliotecari nu numai ai Cehoslovachiei, de Tobolka. La noi începutul de reorganizare a fost pus sub chee, iar bibliotecarul, de altminteri numaidacă licențiat, în primejdie să aibă și alte nemulțumiri, pentrucă făcuse, între altele — unde, la noi? — și comenzi de cărți engleze!

În fața acestor monumente bibliotecare mai mult ale științei și oamenilor de carte se întinde tot belșugul năvalnic al bibliotecilor populare, care trebuie să mulțumească trebuința de citit în creștere, a mulțimii. Orașele, societățile culturale, sindicatele muncitorești, simplii particulari sau Statul s'au întrecut să le înființeze, în centre urbane sau în cele mai pierdute cătune. Sunt o puzderie de care nimeni nu-și dă decât parțial seama, din experiență personală, cu o înzestrare de cele mai multe ori la întâmplare și cu organizarea și funcționarea cea mai felurită și fantezistă cu putință. Niciun organ regulator central nu există. E o desvoltare în stare de natură, de vegetație culturală în toată tinerețea nepăsătoare dintâi.

Conștiința unei trebuințe de organizare unitară n'a lipsit. Avem un regulament pentru funcționarea bibliotecilor populare, din 1898, care n'are decât un defect și mă tem că n'a funcționat niciodată. Acele biblioteci populare nu existau, decât în intenție. Erau biblioteci școlare, cu cărți, care nu erau pentru școlari, dar nu se împrumutau nici afară. Regulamentul trebuie să fi fost și el inventariat și închis în dulap, unde trebuie să se găsească și astăzi ca și cărțile netăiat.

Zice regulamentul: Pe lângă școlalele primare urbane și rurale se vor înființa treptat biblioteci populare, care vor fi puse la dispoziția publicului.

Fondul de cărți se va forma din cărți procurate de Stat, județ sau comună; din donații particulare; din cărțile care erau deja proprietatea școlalei, în momentul înființării bibliotecii; din fonduri proprii.

Când o bibliotecă populară ajunge să cuprindă mai mult de 190 de opuri (De ce tocmai 190 de „opuri”?) atunci se întocmește un al doilea catalog pe materii, în care toate opurile din bibliotecă se trec după legătura logică dintre ele: 1. Religie, filosofie (psihologie, logică, etică etc.), pedagogie și didactică; 2. Economie politică; legislație, administrație; 3. Istorie și hopefie; 4. Geografie și călătorii; 5. Literatură: poezie, teatru, nuvele, romane; 6. Științele matematice; 7. Științele fizico-naturale; 8. Limbistica; 9. Agricultură, industrie, comerț, meșteșug; 10. Diverse.

În intenție, într'adevăr biblioteca populară era realizată, însă fără local, fără conducător și fără fonduri speciale.

În Iulie 1919 se făcea un decret lege pentru crearea asociațiunii bibliotecilor publice cu caracter de Stat,

care aduce cel puțin două idei fericite. Nu mai vorbesc de cea de-a treia, aceea a rezolva bibliotecă publică? Regulamentul dinainte vorbea de biblioteci populare. Ce se întâmplase cu ele? Intrau și ele? Numai că, precum am văzut, erau populare, fără să fie publice, prin alcătuire și neîntrebuințare. În tot cazul nu se fixa înțelesul bibliotecilor care se asociau.

„Bibliotecile care depind de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii se unesc într'o asociație a bibliotecilor publice cu caracter de Stat”.

Întâia idee nouă, care luase înaintea aceleia a Institutului Social Român, deși aceasta a stârnit atâtea nedumeriri, dovadă de puținele cunoștințe în istoria propriei legislații, este ideea străngerii într'un tot a bibliotecilor dela toate ministerele.

„Din această asociație pot face parte, cu învoirea ministerelor respective, și bibliotecile care depind de alte ministere”.

Îată și modalități practice, care arată că legiuitorul se gândea într'adevăr la realizare.

„Fiecare instituție păstrează dreptul ei de proprietate asupra fondului său de cărți, cu dreptul de a face schimb, potrivit cu nevoile localităților”.

N'ar fi vorba decât să se pue în faptă ceea ce s'a uitat de atunci, dar de rândul acesta cu garanția de realizare științifică și practică a Institutului Social Român.

A doua idee nouă era aceea că bibliotecile au oricum trebuință și de un bibliotecar. Această apariție neașteptată, nebănuită înainte, a rămas după acea scurtă sclipire, necunoscută până azi. Sună paradoxal, dar cred că în materie de bibliotecă la început a fost bibliotecarul, și nu cartea. Cu cărți, cu zeci, cu sute de mii, se poate realiza ceea ce avem acum, colecții sub supravegherea mai atentă sau mai nepăsătoare a cuiva, dar nu biblioteci. Cu câțiva bibliotecari de meserie și de inimă am fi avut de mult și cu mult mai mici cheltuieli, organizația care ne lipsește și cititorii după cari alergăm fără să înțelegem de ce nu-i întâlnim. Se înființează și astăzi, zilnic, biblioteci populare sau altele, și nimeni nu se gândește la datoria elementară de înființare numaidacă a unei școli de bibliotecari. Biblioteca e un mic laborator, o mică uzină, dar fără laborantul sau mecanicul pregătit.

Când Cehoslovacia și-a făcut după liberare legea bibliotecilor comunale, printr'o dare pe cap de locuitor, sau când Bulgaria, anul trecut și-a lărgit legea mai veche a cabinetelor de lectură, cu venituri speciale și localuri în afară de școală în fiecare sat, întâia lor grijă a fost crearea de școli, în țara mai bogată dela nord, sau cel puțin de cursuri regulate anuale de bibliotecari.

Noi avem o asociație a bibliotecarilor. Ca secretar al ei, când a fost să definesc noțiunea, de care se lega o întregă activitate de apărare profesională, mi-a fost cu neputință și Asociația nu s'a mai adunat de trei ani. Ce e un bibliotecar în România, dacă lăsăm la o parte

bibliotecile mari? In cele mai multe cazuri, o persoană pe care o găsești conducând o bibliotecă, și la fel cu personalul bibliotecar, care îl ajută. De o calificare obiectivă, de o școală specială urmată, de o practică în anumite instituții cu certificate de adeverire, rare ori dacă poate fi vorba.

Întâia datorie față de bibliotecile populare, și nu numai de ele, o cere toată lumea cu pricepere și o cere mai cu seamă Asociația Bibliotecarilor din România, e școala de bibliotecari.

Toată legislația sau literatura de regulamente în legătură cu bibliotecile populare a căzut în sarcina Casei Școalelor. Ea a izbutit numai în ultimii patru ani să înființeze 7.436 de biblioteci cu 1.304.506 volume. Aceasta numai până la sfârșitul anului 1927. Deși, aceste biblioteci sunt deschise la școli, ca să se simtă saltul, e destul să amintesc că în Cehoslovacia cu entuziasmul cultural unic al întregului popor și cu una din cele mai prielnice legi, bine privite și de minorități, care spun că e cea mai bună lege dela întemeierea Re-

publicii în timp de zece ani abia dacă s'a făcut ceva mai mult. Aceasta mai cu seamă trebuie să ne dea de gândit. La noi bibliotecile au cam câte 170 de volume; în Cehoslovacia, la sate, cele mai multe, au numai între 50 și 100. Parcă și aici am sta mai bine decât alții.

Dacă ne aducem aminte de tot ce am spus, încheierea, fără să fie de neîncredere, nu poate fi decât aceasta:

Toate formele problemei cărții și bibliotecii există între noi, ca începuturi și încercări de deslegare. Întâia perioadă a tinereții, de creație nesupravegheată și entuziastă, fără legătură una dela alta, a trecut. E nevoie astăzi de acea organizare, care grupează și intensifică, înlătură tot ce e efemer și neeconomic și cu sforțări mai mici ajunge rezultate mai statornice. E vorba de toată comoara de adevăr și de frumos a omenirii, pusă în formele tiparului, și pe care Românii din cele patru unghiuri așteaptă la porțile legiuitorilor și specialiștilor, să le fie înfățișat pusă la îndemână.

EMANOIL BUCUȚA

C R O N I C A P L A S T I C Ă

ARTIȘTII ROMĂNI DIN PARIS

LA DUHUL APELOR ADÂNCI (Brâncuși)

AI aceiași impresie pe care o încearcă scafandrul pentru întâia oară coborât în inima apelor. Din oceanul aerului, atelierul lui Brâncuși—imens clopot de sticlă— a prins în mreje cristaline obiecte și vietăți ale unei lumi nebănuite. Brâncuși, duh marin, zeu al adâncurilor, poseidon al văzduhului în părul căruia alge aeriene se prind dându-i sărutări șegalnice, lucrător al străfundurilor cerului.

Cufundat în aer ca peștele în apă, ca pasărea în azur, Brâncuși nu mai e decât un simplu agent natural, o forță a firii, ca apa, aerul, lumina și căldura.

Deaceea pune el atâta accent pe netezitul pietrei și pe poleitul metalului, iar obiectele ce-i ies din mâini au asemănarea pietrelor ciudate, născând din băerile apelor, netezite și lustruite de valuri, sau pe care le găsești uneori pe vârful munților, cioplite și rotunjite de vânturi și de ploii.

Tot ceea ce concepe Brâncuși este, după dorința-i expresă, destinat să fie așezat nu înlăuntru, în palate întunecoase sau în săli de muzee, ci afară, în aer liber, pe vârful unei coline.

Preocuparea lui de căpetenie, pe care și-o mărturiște de îndată, este de a încerca rezistența materialelor în aer liber și de a netezi în ele forma care e ascunsă. Formă care nu cată să închipue, după Brâncuși, om sau animal, ci forma proprie acelei bucăți de piatră sau de metal.

În acest fel dăm peste cheia tainei acestui ciudat

între ciudați. Arta lui abstractă este opera directă a naturii. Prin mâinile lui Brâncuși lucrează apa mărilor și a ploii, puterea zefirului și a uraganului, căldura zilei și frigul nopții.

Spiritul geometric este înnăscut lui Brâncuși, precum sunt conținute în taina undelor formele de cristal perfect geometrice ale sărurilor.

Toată arta lui Brâncuși constă în a prinde clipa în care cristalul în devenire se realizează, în care duritatea pietrei informe se schimbă în cămașa lustruită a formei.

Și aceasta nu e nimic altceva decât tendința geometrizantă a artei românești populare. Acelaș spirit pe care ni-l desvăluie corvoarele vechi. Formele create de Brâncuși sunt aidoma în abstracția lor celor țesute în păienjenișul scoarțelor autentice naționale.

După ce m'am desmeticit de nouitatea copleșitoare a acestei lumi, stăpânul ei sau, în chiar termenii lui Brâncuși, „zeul, împăratul și sclavul” ei, în picioare cu saboți, îmbrăcat ca lucrător zidar, cu barba buruienii, cu mâini pline de făină de piatră îmi arată pe rând, cu simplitate de nedescris, vietățile pe care le-a găsit. E atât de firesc în toate, încât se miră sincer atunci când ai lipsa de tact să-i admiri opera: „După cum cismarul face ghete și butarulul pâine, astfel și eu lucrez aceste obiecte. Nu înțeleg ce înseamnă a fi deosebit de ceilalți oameni”.

Și se perindă prin fața mea forme pe care numai Firea-cea-fără-de-chip și le poate închipui.

Privirea ți-e atrasă mai întâiu de „Pasărea măiastră” care își înalță în sbor vertical — drept înspre soare,— auriul lucitor profilat pe negrul unei perdele.

Când au făurit-o, mâinile lui Brâncuși, erau un arc. Pasărea măiastră nu e decât o săgeată ușor modelată în chip de pasăre. Tendință pură spre azur.

Iar, paradox, sculptorul îți spune că n'a avut, în primul rând, decât de rezolvit o problemă de statică. Pasărea subțire, sprijinită în coadă, în așa fel încât să învingă gravitația, supunându-i-se.

Vezi apoi *Sărutul*. Două blocuri de piatră din care au născut buze și mâini abia schițate pentru a indica îmbrățișarea.

Nu sărut uman a voit sculptorul să închipuie, ci pur și simplu sărutul pietrei. Dacă ar fi avut de a face cu public mai înțelegător, desigur că ar fi suprimit Brâncuși schițarea buzelor și a brațelor. Sărutul pietrelor ar fi fost perfect, curățit de orice antropomorfism.

Și privirile îți sunt furate de alte și alte năzdrăvăanii. Un ou argintiu cu două tăieturi savante în el, așezat pe o tișie lucie tot de argint.

Pe acesta Brâncuși îl vede enorm, aerolit, așezat pe vârful unei colini.

E desigur oul fermecat al pasărei măiastre.

Te întrebi, însă, după ce te smulgi minunat din adâncul aerului în care plonjează Brâncuși și opera sa, dacă nu a trecut de marginile sculpturii acest mag, ale cărei mâini nu mai lucrează omenește, ci ca forțele naturii.

Părăsirea trupului omului și animalului, abstractizarea aceasta excesivă sunt, toate acestea, îngăduite în sculptură?

Brâncuși nu înțelege sbaterea cărnii în mâinile lui

Michel-Angelo. Statuile care imită „beafsteckul”, după propria-i expresie, sunt de o dezolantă sărăcie sculpturală.

Desigur că aceasta nu e numai o butadă la Brâncuși. În acest dispreț pentru carne este linia hieratică bizantină care își reclamă stăpânirea. Însă nu merge Brâncuși prea departe în disprețul său pentru trup?

Stilizare hieratică și fugă deplină de trup sunt oare unul și același lucru?

Cere oare ortodoxia disoluția trupului sau transfigurare?

Nu cumva, cu tot geniul său isteț și greu de prins, Brâncuși a apucat pe un drum greșit iremediabil care-l duce într-o înfundătură? Cum va ieși el din impasul în care s'a așezat?

Nu stă în esența sculpturii, făurirea în piatră, metal, lemn, argilă a trupurilor vii?

Abstractizarea excesivă, în așa fel încât uită cu dinadinsul orice urmă de asemănare cu animalul, nu este moartea sculpturii în înțelesul ei monumental?

Problemele geometrice care-l frământă pe Brâncuși nu sunt mai curând probleme arhitecturale decât sculpturale? Nu e Brâncuși un arhitect? Căci, ce altă ieșire îi rămâne lui Brâncuși, ignorând trupul, decât să aleagă între Bibelou și Cupolă?

În orice caz, arătându-ne admirația și uimirea în fața minunățiilor create de duhul apelor adânci, cred că nu putem considera opera acestuia de până acum, cu excluderea Pasării măiastre, singura sculptură propriu zisă a lui Brâncuși, decât ca o serie de exerciții prealabile, de game extraordinare, de experiențe uimitoare care pregătesc realizarea marilor opere sculpturale pe care e în stare să le înfăptuiască Brâncuși când își va pune „problema trupului”.

UN PRIETEN AL OMULUI

(Mac Constantinescu)

UN sufler de o prietenie nesfârșită. Iubit de pietre, iubit de oameni. Care prin căldura inimii — pulsându-i toată în priviri — preschimbă lutul și pietrele în chipuri vii.

Acesta e secretul lui. Pe care puțini îl posedă. Simpatie neșarmurită pentru om, pentru animal.

Iar materia îi răspunde cu aceiaș dragoste. Materia îl iubește pe Mac Constantinescu și i se dă fără ezitare, în întregime, învinsă de mai înaintea de privirile calde, nespuse de calde ale ochilor lui negri și iscoditori.

La apropierea lui materia simte fiorul creatorului care-i va da forma. Ea presimte duhul care se apleacă asupra-i și care îi poruncește durerea din care ea însăși va naște însuflețită, desghiocată de noroi, purificată prin duh, senină ca slăvile cerului.

Astfel se și explică ușurința cu care lucrează Mac Constantinescu, care uimește pe oricine îl vede în atelierul său, dând târcoale lutului, lemnului sau pietrei

pe care le transfigurează, punând tușa precisă sau dând lovitura de daltă a celui ce știe să vrea și să poruncească materialului.

Ajutat în răbdare de îngeri, în poruncă de arhangheli, în vedere de serafimi, Mac Constantinescu a isbutit să scoată din teracotă și din bronz nu mai puțin de zece portrete uimitoare, peste care plutește aceiaș seninătate, fiecare având însă pecetia lui caracteristică. Portretele care pot să-i facă de pe acum faimă pentru totdeauna.

La acestea se adaugă machetele de monument, statuetele în teracotă și bismit de Sèvres, icoanele și sculpturile în lemn, și câte altele.

Cunoscând la perfecție atât secretele lutului cât și pe cele ale pietrei, ale bronzului și ale lemnului, ale teracotei și ale marmurei, Mac Constantinescu poate cu ușurință înfăptui în chipul cel mai divers și mai potrivit bogata-i inspirație.

Dela portret la monument, dela vase până la sta-

tuete, dela baso-relief-icoană la compoziția în lemn, tânărul sculptor excelează.

Cunoscând fiecare material el știe ceace se potrivește grăuntelui fiecăruia, nefiind ispitit de a truca, de a reduce totul la patima artificială, sau de a confunda genurile.

La Salon des Artistes Français (Salonul Oficial francez) la Salon d'hiver, Salon d'Automne, Salon des Tuileries, la Indépendants, înfăptuirile lui Mac Constantinescu sunt remarcate de zece ani de zile.

Iată Icoana în lemn, bună numai de așezat la Iconostas. Maica Domnului și porumbielul. O replică a fost achiziționată de Muzeul Maria Hill din Washington în 1925. Liniște a inspirației, lucrătură savantă a lemnului, linie pură a formei, hieratic bizantin trecut prin prisma românească, aplecarea capului, făcând tot desenul să urmărească o linie elipsoidă în spirală.

Și acest mic monument în abanos! Sculptorul ne spune că a urmărit indicațiile trunchiului lemnului. În total, de jur împrejur, citești un Basm. Cu sabia ridicată, Făt Frumos străpunge balaurul. Pe fața cealaltă e Fecioara de Impărat, pe care o mântuie Făt Frumos. Nu știi ce să admiri mai întâi: bogăția inspirației autentic românească, ori lucrătura întortochiată a lemnului, în care, totuș, unitatea liniei nu se pierde.

La Paris de atâția ani stabilit, adoptat de francezi, care-l consideră drept „artiste français”, totuș, sculptorul nostru nu și-a pierdut o clipă legătura cu solul natal din care-și trage seva bogată a inspirației.

Este, după cunoștința mea, singurul artist român care, trăind în streinătate, nu se căsnește să imite pe streini ci, profitând numai de emulația mediului artistic și de condițiile prielnice de studiu de acolo, rămâne din vârful măiestrelor mâini până în măduva oaselor român.

Astfel se adaogă Basmului și Icoanei Maicii Domnului, și lui Statu-Palmă, icoană laică, asemeni în lemn tăiată, — toate la Paris lucrate, — Țăranca venind dela Fântână, Tătăroaica din Balcic, Turcoaica la cișmea.

Aceste din urmă trei bucăți — biscuite — sunt editate la manufactura națională Sèvres, unde sculptorul nostru lucrează pentru a cunoaște în deaproape tainele ceramicii și unde învață pe artiștii francezi să se minuneze de geniul sculptural român și de inspirația locală atât de originală.

Schițele monumentului lui Vlad Țepeș, acele ale Plăieșului, și atâtea altele, completează unitatea românească a inspirației lui.

Calea pe care a deschis-o Mac Constantinescu în streinătate trebuie urmată de aci înainte de toți artiștii români cari pleacă din țară. Este pilda pe care artiștii ruși și japonezi de atâta vreme o dau la Paris.

Nu aservirea la curentele mondiale și deslipire de mediul autohton, ci solie a însăș țăranei din care te-ai

născut: iată ce trebuie să fie preocuparea formării oricărui artist român în streinătate.

Cumințenia bine cumpănită a stilului românesc se vedește în opera lui Mac Constantinescu. Stilul lui fuge atât de rigiditate, cât și de dulcegărie. Materia în mâna lui nu e numai grea, ci și însuflețită.

Tot atât de departe de extravaganța exagerărilor de care sunt ispitiți tinerii vremilor noi, cât și de migala mioapă în care se menține școala oficială, el lasă altora cele două prăpăstii ale unei deopotrivă lipse de gust.

Dela cei doi mari sculptori pe care i-a urmărit, stând la Paris, în deosebi — Brâncuși și Bourdelle —, Mac Constantinescu a învățat să se ferească de exagerările lor, prinzându-le însă tehnica pe care aceștia, la rândul lor, o luaseră dela marii maștri.

Mac Constantinescu, admirând opera lui Bourdelle, s'a păzit să-i ia linia dură și înțepenită, frământarea cărnii care se arcuește întinsă până la exasperare în bronz. Pateticul strident nu s'a legat de suflul lui Mac Constantinescu, care iubește, înaintea de toate, sobrietatea formei și liniștea materiei însuflețite.

El însă nu a căzut în exagerarea contrarie, abstracțizarea excesivă a trupului, în așa fel încât nimic din acesta să nu mai rămână.

Cele două tendințe extreme ale sculpturii moderne, reprezentate de cei doi mari sculptori mai sus pomeniți, s'au neutralizat în chip fericit în Mac Constantinescu, dând o sinteză originală și vie, purtând pecetea artei autohtone.

Pentru Mac Constantinescu sculptura este o problemă de volume, care tind să se ordoneze într'un stil, a cărei unitate nu cată să fie geometrică, exterioară, ci interioară-structurală.

Linia nu este înfrântă de greutatea materiei și nici materia nu este volatilizată de formă.

Ne dăm astfel seama și de taina monumentului, pe care-l realizează Mac Constantinescu în toate operele lui, fie și cele mai mărunte.

O savantă știință de a îmbina planurile și volumele, de a împerechia liniile ne arată nu numai „Arcașă”, „la Femme à l'arc”, ci toate înfăptuirile lui.

Iată de ce, după ce m'am despărțit de minunatul sculptor, portretele lui nespuse de vii mă urmăresc încă.

Portretul pictorului Cochet, — cap masiv, împodobit de o cunună de păr în vălvătăi, Portretul dansatoarei Floria Capsali — soția artistului — plină de lumină, ca fruntea îndiamantată a căprioarei din basmele lui Creangă, Portretul Margaretei Sterian, atât de sobru și de cald în acelaș timp, ca portretele egiptiene, și toate celelalte țin așintite privirea asupra-mi, mărturisindu-mi neconținut că grupul minunaților sculptori români cari sunt Paciurea, Han, Jalea s'a îmbogățit cu încă un autentic și desăvârșit artist.

PAUL STERIAN

D R A M A Ș I T E A T R U

N O T E

ARTA unui neam se asemuește, în organizarea ei, cu o minunată față de templu : în întindere, în trepte, în cuprins vor intra felurimi de puteri ; va trebui însă una care să încheie frontoul. Această cheie este o puternică personalitate, care ține subț ea, armonizate, îmbinate fără asprimi și marile formule ce circulă prin câștigurile comune omenesți, și nouile și svâcnitoarele sale merite, dar și izvorul acela neștiut și totuș pe neștiute revărsat în scris, în cântec sau culoare, pornit din sufletul unui neam întreg, când neamul acela doarme, ca puteri, în sufletul unui mare creator. Strădania câteodată mai mult națională și politică decât artistică și culturală a multor nume, cu evlavie păstrate de noi, din începuturile de acum o sută și mai bine de ani, a revărsat, a tăiat, a însemănțat, firește. Harta râvnelor noastre sufletești a fost cu încetul scrisă. Mai lipsea însă lumina ei, încheierea tâmplei de care vorbeam. Am avut-o și pe aceea și s'a numit Eminescu. Socot că subț acest semn al lui Eminescu trăim și astăzi — și pentru alții, și pentru noi, deși stăpânirea lui s'a mutat poate dintr'un ținut în altul. Câștigând astfel, bucată cu bucată, stăpânirea lui spirituală, Eminescu va fi sigur pentru toți într'o zi, ceea ce e de mult pentru puțini, nu numai numele din fruntea artei românești, dar semnul luminos din înaltul culturii noastre naționale.

E larg cuprinsul acesta și, inegale încă în alcătuirea lui și înflorirea lor, părțile ce se unesc pentru a-l scrie. Una dintre cele mai întârziate în a primi sarcini și valori culturale, în ochii unei societăți ce și din firea de departe moștenită și din anii grei de răspunderi și de prefaceri nu s'a ostenit decât în urmă să-i dea rolul ce i se cădea, e teatrul. Abia în înțelegerea lui de după rășboi și în puterea ce singur și-o dovedește, se poate desluși nu numai o netăgăduită însemnătate, dar și un proces de formație ce-i aparține pe de-antregul.

Dacă Eminescu este numele ce prezidă la marele edificiu al culturii noastre, Caragiale este acela în jurul căruia se strâng toate undele purtătoare de semințele vieții, pentru teatrul nostru românesc.

Caragiale din acest punct de vedere are o însemnătate care trece cu mult peste opera sa. El reprezintă o putere a unei provincii-muntenești în cazul de față —, a unui oraș — Bucureștii, cărora le revine pe de-antregul cinstea creării unui teatru românesc, în înțelesul unui complex, ca cel de azi.

Dintr'un teatru, și tribună și școală, în ochii celor ce-l încercau la început — și în Moldova și în Muntenia și în Oltenia — trebuia să se aleagă cu vremea teatrul cel adevărat, care să cuprindă toate acestea la un loc, ca pretutindenii și întotdeauna, dar care în primul rând să fie altceva : o ramură de artă inde-

pendentă de celelalte cu un mare prestigiu social, vânturând comod și la îndemâna oricui gândurile celor mari de peste tot, în forma lor adevărată și strălucitoare. În fermentul din ce în ce mai puternic al anilor ce treceau, atât la Iași cât și la București și la Craiova, teatrul a ajuns a înaltă instituție națională de cultură. Ba ceva mai mult : au dat atât Iașii cât și Craiova actori mari. Dar toți au fost absorbiți de București, unde veneau să sporească în vremuri de formație viața adevărată teatrală, ce numai aci avea să se formeze. Dacă n'ar fi existat Caragiale ea poate ar fi întârziat numai. În niciun caz însă argumentul, numai pe jumătate valabil, al alcătuirii nouă sociale și politice, care a făcut din București Capitala țării, ce absoarbe în mod firesc toate forțele, nu se poate opune acestui fenomen de netăgăduit care stă deopotrivă pe literatura noastră dramatică, și pe istoria teatrului nostru.

Din acest focar care a fost Caragiale cu opera lui, au crescut jerbele luminoase ale marilor noastre glorii de scenă. Ați remarcat că toți marii creatori ai pieselor lui Caragiale au fost, dacă nu bucureșteni, cel puțin munteni? Iancu Petrescu, Iancu Brezeanu, Catopol, Maria Ciucurescu, Aristide Demetriade, Eugenia Ciucurescu, Iancu Niculescu — toate aceste nume cu care se confundă astăzi nu numai personagiile lui Caragiale, dar însăși marea și reala strălucire a teatrului nostru național din București, sunt de origine muntenească. Niciunul din marii provinciali actori n'a putut atunci, să se împletească în aceste interpretări cari, de subț ochii autorului, au luat o formă definitivă. Abia acum în urmă, Ion Morțun a intrat cu aceiaș valoare, ca interpret al lui Caragiale.

Analiza poate merge însă și mai departe. De pe urma acestui mare animator și sever artist, nu s'a strâns încă tot materialul documentar și necesar. Și timpul grăbește! În curând izvoarele cele mai însemnate vor fi dispărut. Dar, în ziua în care vom dispune de tot acest material biografic, mai ales, vom putea vedea clar că într'o țară încă nouă, el este creatorul și al unei boeme jurnalistică, actoricească și scriitoricească, în care iarăș a fost ajutat de mulți dintre interpreții săi pentru crearea unui bucureștenism al anecdotei, câteodată tăios, vulgar, sarcastic ; incontestabil însă.

Caragiale cu viața și cu opera sa realizează mai multe genuri, nedistincte încă la epoca lui.

Teatrul, revista și Cabaretul-artistic (spre a înțelegi cuvintele de azi pentru nelămurite încă și mai vechi conținuturi) se cuprind toate în numele acesta, și toate după tiparul unei anumite societăți, cu defectele și cu calitățile ei.

ION MARIN SADOVEANU

C R O N I C A M A R U N T A

CIUDATE sunt năbădăile câtorva juni, nerăbdători să orienteze cu orice preț spiritualitatea românească. Nu-i întreabă nimeni, nu-i pofteste nimeni, nu-i ascultă nimeni, nu-i citește nimeni, totuși cu gravitatea copiilor care, jucându-se de-a împăratul și curtea, se cred la un moment dat chiar împărați și curteni — împart brevete de genialitate și de noblețe literară, subscriu uzazuri, proclamă războaie și dau porunci de surghiun. Competenți în orice domeniu, universali și enciclopedici din fașă, sunt gata să-și spună cuvântul în orice problemă până când din suficiența plină de fumuri se poticnesc în ridicol.

Dar ridicolul nu-i desarmează. Se ridică de jos, își șterg genunchii și nasul, pornind mai departe la războiul lor cu săbii de lemn și cu goarne de tinichea. După ce-au distrus chipurile tot, curățind terenul să-l facă îndestul de încăpător ambițioaselor planuri de cucerire, descopăr că pământul a rămas totuși prea strâmt pentru vastele lor personalități. Și pornesc atunci la crâncenă luptă de exterminare, între foștii tovarăși combatanți de eri.

Am devenit astfel, fără voia noastră, de-o lună de zile martorii unui asemenea înfricoșat carnagiu. Bătălia s'a iscat, dela o nimica toată. De la o chestiune de cronometraj literar.

Unul socotea că, el, cel dintâi, la ora 7 și 25 a semnalat calitățile minunatului roman al d-lui Mateiu Ion Caragiale „*Craii de Curtea-Veche*”, publicat anii trecuți în *Gândirea*. Celălalt, cu ceasul în mână și cu martori, dovedește că dimpotrivă, el s'a pronunțat primul, la ora 7 fără cinci. În lipsă de alte argumente, invectiva spumegoasă a ajuns la țipete de copii nevrigoși: „Ba eu! Ba eu! Te spun la Domnul! Iți scot ochii cu pe-nița!...”.

Ce însemnătate va fi având pentru istoricul literar această aprinsă controversă ne este greu să prevedem depe acum. Pentru spectator, e totuși de-un interes. Ne edifică asupra beției de grandoare la care pot cădea „șefii de generație” fără generație la spate, ca acei generali negri din armata cubană, desculți și încărcăți cu decorații poleite de carton, toți comandanți și toți răsboindu-se cu dușmani imaginari pentru mai închi-puite litigii.

Cine-a semnalat întâi romanul? La ce oră? Cu ce cuvinte de laudă?

S'ar părea că de acest amănunt depinde acum soarta cărții d-lui Mateiu Ion Caragiale, care, ciudat, și-a făcut drum singură. Pentru optica deformantă a combatanților suprasaturați de sine, notița lor de câteva rânduri, indiferent de cine semnată și indiferent la ce oră tipărită, depășește meritul autorului prin care opera a luat ființă și meritul mult mai modest al revistei, în care întâia dată romanul a văzut lumina. E ceiace într'adevăr, redactorul acestei reviste de acum câțiva ani și autorul acestei cronici n'a știut să pre-

vedă, când împreună cu Al. O. Teodoreanu, au asistat la prima lectură în manuscris a „*Crailor de Curtea-Veche*” și când de acasă, dela Mateiu Ion Caragiale, au pornit cu sulul manuscrisului subsuoară spre tipografia *Gândirei*, cu emoția căutătorilor de comori care-au descoperit înaintea tuturilor, floarea nevăzută a feregei.

Războiul poate continua fără primejdie: dacă nuucid săbiile de șindrilă, ucid ridicolul.

INTRE scriitorii tinerei generații franceze de după războiu, Marcel Arland ține un loc de frunte. Mai puțin poate prin calitatea și viabilitatea literară a celor câteva romane și volume de romane (*Maternité, Monique, Etienne, Les Ames en peine*), cât prin semnificația documentară a *eseurilor* sale, care constituiesc cea mai sinceră confesiune a unui copil al veacului.

Cu asemenea confesiuni ne-am deprins. Ele au ajuns la o vreme să invadeze perfid toate genurile literare, într'o dorință rea de a desveli în public toate rănile ulcerate ale spiritului, toate nerăbdările trepidante și toate crizele vârstei și ale epocii, confundate, într'o lipsă de pudoare, care vrea să fie curaj și nu e decât trufie. Adolescența și tinerețea, sunt prin predestinație neliniștite. Dar altădată aceste crize se lichidau interior, cum în întuneric se petrece misteriosul proces care transformă sub coaja crisalidei, omida mucilaginoasă în fluture cu aripi de azur. Epoca de după războiu, cu încurajarea revistelor și a editorilor, a strămutat acest proces la lumină, sub sticlă transparentă. Iar supralicitarea sincerităților ultime, a fost împinsă uneori până la cinism. De aci o anumită literatură autobiografică, lipsită de construcție, de axă vertebrală și de măsură: suveniruri din anii de liceu, spovedanii de viții ascunse, ambițioase desfideri aruncate universului, svârcolirile unor copii teribili și nefericiți în narcisismul steril al autocontemplării, autoanalizării, autoportretizării și autoslăvirei. Fiecare s'a socotit buricul pământului și exponentul generației. Și fiecare s'a întrecut să atragă numai asupra sa, atenția veacului care trece, dezvelind răni cât mai patetice ori hidoase, ca ciungii de la ușa bisericilor exhibând bonturile necicatrizate și degetele chircit răsucite din naștere.

Lectura acestor confesiuni nu e întăritoare. Și nici nu are măcar valoare strictă de document, fiindcă tocmai preocuparea excesului de sinceritate a izgonit sinceritatea. Când te privești prea mult în oglindă, te familiarizezi atât cu infirmitățile figurei încât începi a te descoperi armonios zidit și mai fotogenic decât un star de film american.

Essurile lui Marcel Arland (*La route obscure, Etapes*,

Ou le cœur se partage) s'au bucurat de altfel de prestigiu. Fiindcă exprimau criza unei altfel de conștiințe.

Mai întâi autorul și-a temperat încă dela debut — acum 7 sau 8 ani — romantismul vârstei, cu o diversă cultură filosofică și socială. Cazul său nu-l mai interesea singuratic, ci încadrat în epocă și deschizând perspective spre o sinteză a spiritualității tinere europene, așa cum a purces să se cristalizeze dela ultima lovitură de tun a armistițiului, încoace. Prin acuitatea lucidității și prin erudiție, Marcel Arland se anunța vrednic urmaș al moralistilor francezi din veacul cel mare. Și îl vedeam realizându-se cu incomparabil mai mult succes, pe acest tărâm, decât în literatura pură.

Noul roman *L'Ordre*, abia apărut și construit în ciclul larg, după exemplul lui Roger Martin du Gard cu al său „*Les Tibaud*” și al lui Jules Romains cu „*Lucienne, Le Dieu des Corps și Quand le navire...*”, întărește în această părere, aducând în cele trei volume un minuțios document omenesc, dar mai puțin o operă literară viabilă. A analiza tenebrele unui suflet e una și a construi oameni vii, e alta.

Eroul romanului, Gilbert Villars, însumează într'o singură faptură toate cusururile și toate dramele unei generații: orgoliu, neastâmpăr, oroare de sentimentalism, contrastul dintre intenție și realizare, spirit ostil societății organizate, până la desnodământul cel mai puțin obișnuit, care e o sinucidere lentă în loc de capitularea cotidiană — dar toate acestea nu ajung pentru a face să circule sânge arterial într'o operă vie. Există pe lângă inteligență, pe lângă subtilitate psihologică și pe lângă cea mai netăgăduită valoare documentară, un imponderabil fără de care opera se situează în afara literaturii epice. E cea ce s'a întâmplat cu toate cărțile lui André Gide, chiar când și le-a intitulat „cel dintâi roman” ca *Les Faux Monna-yeurs* și care încă nu erau, cu toate acestea, autentic romane.

L'Ordre e un document de desordine postbelice, un rar și sguđuitor document, dar nu un roman.

Căci pentru a scrie un roman, e nevoie adesea mai puțin de idei și mai mult de darul de a anima personajii diferențiate, în carne și oase: un Vautrin, un Rastignac, un Bel-Ami, un Delobelle, o Natașa, un Andrei Bolconscki, o Sonia, un Dimitri Karamazov.

SUCCESUL romanelor de războiu nu s'a epuizat, împotriva tuturor prevederilor critice care, încă odată, a dat greș. A dovedit-o cartea debutantului german Erich-Maria Remarque „*Im Westen nichts Neues*”, de curând apărut în tălmăcire franceză, după ce tirajul originalului depășise 600.000 exemplare.

Este adevărat că, zece ani după valul memoriilor, romanelor și carnetelor de campanie demult prăfuite în rafturile bibliotecilor, cititorul nu mai caută și nici nu se mai mulțumește cu o actualitate vremelnică. Mărturia documentară a războiului interesează mai

puțin. Oroarea nu mai impresionează direct, într'o sensibilitate care s'a răcit treptat și treptat a uitat. Lectorul e, deopotrivă refractar, accentelor patriotarde cași retorice pacifiste. Ceiace caută, e faptul sublimat, curățit de sgura elocvenței, e jurnalul soldatului necunoscut, deopotrivă de brav și martir fie că a căzut în tranșea germană sau franceză, engleză sau austriacă. Acum zece ani, o carte de front germană tradusă în limba franceză ar fi apărut o imposibilitate morală. Chiar dacă autorul își lepădase casca să se înfățișeze cu ramura pacifică de finic. Drumul l-a făcut încet, romanul de revoluție al lui Kellermann și *Verdun*, romanul lui Fritz von Unruh; replici la cărțile lui Barbusse și Duhamel. Dar toți zugrăveau martiriul unei generații formate, care voise și în orice caz acceptase războiul. Unii împinși de înflăcărare patriotică, (revanșă ori apărare), ceilalți de convingerea că acest ultim războiu, va răscumpăra pentru totdeauna o dreptate socială și o primenire morală a omenirii. Pentru toți, războiul apărea ca o fatalitate odioasă, dar inevitabilă și poate necesară. Era sacrificarea prezentului întru izbăvirea viitorului.

Ceiace a fost neglijat cu desăvârșire în toată literatura, fie exaltat națională fie umanitarist - pacifistă, era destinul copiilor aruncați direct în măcel, înainte de a-și fi trăit viața și a fi meditat asupra ei. Recruții de 19—20 ani, îmbrăcați în uniforme prea largi și expediați să umple golurile frontului, cu prețul unei vieți pentru totdeauna pierdute. Căci supraviețuitorii, nu s'au mai întors oameni întregi. Au rămas desaxați, mutilați morali, strigoii războiului mereu prezenți printre noi, incapabili să-și mai găsească echilibrul interior și să se mai încadreze în societate. Cartea lui Erich-Maria Remarque zugrăvește destinul acestei generații:

„Mă ridic, sunt liniștit cu desăvârșire. Lunile și anii pot veni. Nu pot să-mi mai ia nimic. Sunt atât de sigur și atât de golit de orice speranțe încât pot să-i primesc fără teamă.

Viața care m'a purtat dealungul acestor ani e încă prezentă în mâinele mele și în ochii mei. I-am fost eu stăpânul? n'o știu. Dar câtă vreme viața e aici, își va căuta drumul, cu sau fără consimțământul acestei puteri care este în mine, și care spune *Eu*”.

Ce avea să mai facă un asemenea om, în viața cea de dincoace de front, după ce-și va lepăda uniforma muiată în tot noroiul șanțurilor, arma de ucis, masca de gaze? Erich Maria Remarque îl scutește de supliciu supraviețuirii, deschizându-i singurul drum de conciliere: moartea.

REVISTA de informație politică, economică și literară, tipărită la Paris prin grija tânărului confrate Vintilă Russu Șirianu și intitulată, poate prea sec și comercial: „*Bulletin Franco-Roumain*, e pe cale să aducă literaturii și artei românești servicii de preț.

Nu cu iluzia că ar stărni cine știe ce aprins interes în publicul mare francez, ci prin prezența la dată fixă, pe birourile diferitelor redacții de ziare și reviste pariziene. Până acum, chiar să fi vrut, cronicarul francez n'avea de unde spicui informații despre o carte românească, un autor ori o expoziție de pictură, care a făcut vâlvă, la noi acasă. Eram pierduți undeva, la capătul lumii. Se pomenea despre noi, doar când deraia un tren, fugea un casier ori când un om politic, rostea un discurs anost și găunos de cugetare. Publicația franco-română, abia la al treilea număr de apariție, a isbutit să alcătuiască o foarte copioasă cronică a evenimentelor culturale, artistice și literare românești, punând la îndemâna recenzentului strein, o arhivă lunară mereu înprospătată, de unde să afle că toată activitatea valahilor nu se reduce numai la somnolente discursuri parlamentare în fața băncilor goale, la crackuri financiare și la milogeli, cu mâna întinsă, după împrumuturi de oriunde și cu orice dobânzi de camătă.

Absentă ca întotdeauna, oficialitatea n'a știut să folosească arta și literatura românească, pentru o propagandă care să trezească interesul streinilor și să ne cucerească simpatii. Tot ce s'a înfăptuit pe alocuri, s'a săvârșit peste capul oficialității. Așa a apărut, prin simpla stăruință a unei modeste traducătoare, tălmăcirea „Ciulendrei”, romanul lui Liviu Rebreanu. Așa apare acest buletin de orientare. Birourile de propagandă, întreținute cu bani grei, cel mult înregistrează asemenea evenimente. Dacă le-o fi înregistrând.

ȘI FIINDCĂ e vorba de Buletinul franco-român, din ultimul număr nu putem trece cu vederea o fugară dar substanțială caracterizare a prozei românești dinainte și de după războiu, mai obiectivă și mai lucidă decât ne servesc îndeobște, cronicarii, recenzentii și foiletoniștii noștri, de aci, de acasă. E poate util să o consemnăm, dacă nu pentru altcineva, pentru aceștia, reproducând un singur pasagiu din cele vreo șase pagini dense ale articolului :

„Pentru România — spune cronicarul — faimoasa lovitură de tun a armistițiului pe care o găsim în toată retorica de după războiu, n'a fost numai semnalul unei schimbări, ci încă a unei eliberări : libertatea spirituală. Adică ruinarea tuturor obiectivelor care au fascinat generațiile trecute.

„Cititorul francez va înțelege mai ușor, prin analogie. Pentru marea Franță, Alsacia și Lorena au fost aproape o jumătate de veac, răni necicatrizate. Tot ce se realiza în politică, în gândire, în artă, era subteran inspirat de această dureroasă prezență.

„Cei mai sceptici chiar, cei mai fataliști, cei care păreau că au renunțat la revanșă, erau în creația lor, ca și actele mărunte ale vieții, crispați de aspra amintire.

„Gândiți acum la România.

„Acolo, era vorba de mai bine de jumătate de țară, iar faptul dura de veacuri!

„Fatal, literatura românească s'a format și s'a dezvoltat sub dominația acestei nedreptăți istorice și cu speranța eliberării.

„Era o literatură cu tendințe naționale, care avea adesea minunate și sublime accente, dar care prin chiar aceste obiective locale, se situa în afară de ritmul universalității. Era prea legată de temporal și de local.

„Poezii și prozatorii români 'dinainte de 1914 nu puteau să se desprindă de două idei care au stăpânit generațiile intelectuale moldo-valahe, încă din timpul marelui prietenii a lui Michelet și Edgar Quinet.

„Justiția istorică : libertatea Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei. Justiția socială : pământul țăranilor care-l lucau, dar nu-l stăpâneau.

„Trebue să recunoaștem că aproape niciun scriitor român dinainte de războiu, n'a dezertat dela această datorie. Ei au fost admiratorii acestor două libertăți, adesea sacrificând suflul operei, unui interes imediat și local.

„România mărită de astăzi, le datorește recunoștință. Vor rămâne în Istorie.

„Noua generație de scriitori români se simte însă atrasă de alte chemări. Eliberate de hipnoza efemerului moment istoric, ea deschide ochii spre ceace este etern și universal : sufletul și destinul omenesc.

„Nu este așadar o întâmplare, că astăzi trăsătura cea mai caracteristică a prozei românești, e predilecția pentru studiul psihologic.

„O psihologie de intuiție mai cu seamă, nu preconcepută. Nu didactică. O observație înrudită cu cea a lui Dostoievski și Tolstoi, care nu socoteau omul ca un caracter unitar asemeni blocului perfect rotunjit : laș, brav, avar, lacom sau canalie. În același personaj, surprind lupta interioară dintre elanurile contradictorii, cu biruințele și înfrângerile prin care omul îndeobște laș devine într'o anumită clipă viteaz, avarul are accese de risipă și canalia porniri generoase.

„In afară de literatura franceză, nicio literatură nu e mai iubită în România ca literatura rusă. Aceste două literaturi sunt iubite, înțelese și apropiate de sufletul românesc, tocmai fiindcă e sufletul unui popor care-și întoarce spre Apus fruntea încă arsă de marelui suflu al stepelor....”

S'AU împărțit și premiile naționale de literatură. S'au stins și ecourile ultimilor discuții. Alegerea a fost mai puțin pripită și nedreaptă ca în anii trecuți. Dar efectul singur care-ar interesa literatura după un asemenea eveniment : prestigiul adăugat operei, nu s'a resimțit nici acum. O sumară anchetă printre librării, ne-a întărit în convingerea dinainte statornică că banda încinsă în jurul cărții cu mențiunea premiului, n'a atras niciun cititor mai mult din fluxul și refluxul

normal al lectorilor. S'a întâmplat că atât Alexandru Davilla cât și Liviu Rebreanu, să se bucure de mult de un contingent de cititori neobișnuit în literatura românească. Volumele lor au străbătut, fără vâlva critice și a cronicilor, chiar până în straturile periferice și inconsistente ale amatorilor ocazionali de roman și de teatru național. Amândoi laureații au depășit stima unui cerc restrâns, de inițiați. Sunt scriitori de mare popularitate. Unul reprezintă o etapă a romanului românesc. Pentru a recunoaște aceasta, nici critica și nici publicul, n'au așteptat votul unei comisii cu toate hidoasele tocmeli, pronosticuri de curse și surprize de ultimul ceas. Premiile naționale așa dar, n'au făcut nimic alt în acest an, decât să ratifice o stare de fapt demult existentă și de nimeni tăgăduită. Inșă repetăm : a fost o coincidență excepțională. Peripețiile premierilor din anii trecuți și scârbavnicile surprize, au desinteresat lectorul ca de orice diversă alegere comunală, cu toată punerea în scenă și toate manevrele meșterilor cinici electori. Premiile și-au pierdut prestigiul. Și tot odată utilitatea. Au nevoie de o reabilitare. Alegerea din luna trecută a fost numai un început. Căci e mult mai greu și trebuie mai mult timp, pentru a restitui prestigiu unei intenții compromise, decât pentru a făuri dintr'untâi vestmânt întreg și nepeticit ideii. Distribuția premiilor naționale în trecut, pe deoparte, absurdele criterii după care membrii Societății Scriitorilor români se autoprofiză, pe de alta, au transformat capitole ale anului literar în spectacole rizibile. Iar scriitorii și-au anulat cu aceasta, singura punte mai solidă de contact, cu marele public.. In loc prin câteva premii, hotărâte cu discernământ, să atragă luarea aminte a cetitorilor asupra unei cărți ori a unui afor, spărgând și violentând oarecum indiferență generală, și-au împărțit meschin și prin surprindere o sumă de bani între comarși, ca prada făcătorilor de rele după o lovitură. Ceiace ar fi urmat să devină un eveniment, a fost sistematic prefăcut într'o provocare. Scriitorii s'au descalificat reciproc și mai mult, au descalificat cartea premiată.

In vreme ce, bunăoară, premiul Goncourt, Renaissance sau Femina, asigură volumului un tiraj însutit celui din ajun, premiile românești au isbutit nu să recruteze cititori, ci să-i alunge : — „Pfui! o carte premiată? E desigur o inepție... Dă-mi altceva... dacă se poate, nepremiat!” Exclamația nu e invențiunea noastră. O reproducem aidoma, după cum ne-a citat-o un librar, și încă unul prea fericit din casa care editase asemenea carte a unui asemenea autor, onorat cu un asemenea premiu.

CEZAR PETRESCU

UNA din problemele care preocupă pe scriitorii din toată lumea e aceea a traducerilor. Ea înseamnă pentru fiecare scriitor în parte, o creștere de vază, care trece

hotarele, și de atâtea ori o însemnată creștere de venituri ; pentru Societate, o depășire a punctului de vedere național, chiar prin cei mai tipici reprezentanți ai lui, și o apropiere între popoare. Problema traducerilor apare astfel, literar, ca un punct de program al asociațiilor de scriitori de pretutindeni, iar, social, ca un punct de program al acțiunii moderne pacifiste.

Dovezile stau la îndemână. Ne aflăm tocmai în zilele adunării generale a P. E. N. Cluburilor. Chestiunea cea mai de seamă de ordinea de zi va fi, și anul acesta, la Viena, tocmai chestiunea prilej a rândurilor de față. Greutatea e în sânul unei asociații internaționale, ca P. E. N. Clubul, faptul că problema se găsește parțial deslegată, atât cât îngăduie jocul, așa zis liber, al pieței cărții. Scriitorii cei mai reprezentativi circulă amețitor prin toate literaturile, din Japonia până în Argentina, Englezii caracteristici, Francezii lansați, Germanii exportabili, Scandinavii fermecători, Rușii tainici. Ce-ar putea să facă nou o intervenție de grup? Ea ar putea să ducă la o potențare ceace nu e totdeauna firească. P. E. N. Clubul nici n'a atins această latură decât în treacăt. El urmărește mai cu seamă altceva : o organizare și o îmbogățire calitativă. E vorba în întâiul rând să se ajute răspândirea literaturilor dintr'o limbă de mai mică întindere, și în al doilea rând, să se pue în circulație din toate literaturile, și acele cărți nedescoperite încă de editori tocmai pentru că răsfrâng suflul poporului care le are, în forme mai mult locale și veridice decât internaționale Literatura lumii, acea Weltliteratur de care cel dintâiu a vorbit și pe care cel dintâiu a căutat s'o realizeze prin activitate proprie de traduceri, Goethe, marele premergător, s'ar spori astfel, nu numai prin număr, ci prin culori noi și puternice de spectroscop uman.

In ce privește interesul și amestecul organismelor de politică internațională, suntem chiar pe cale să răspundem unui chestionar cu acest obiect, trimis de Institutul internațional de cooperare intelectuală.

Intrre noi amândouă fețele problemei, din punct de vedere românesc, rămân de mult în aceeași umbră. Traducerile din alte limbi sunt puține și neorganizate. Punctul de vedere se menține curat negustoresc, și când e vorba de alegerea cărților și când e vorba de nealegerea traducătorilor. Am început să avem cel mult, la câteva luni depărtate, de apariția lor acasă, ultimele succese de librărie ale literaturii romanciere franceze. Ne pare bine, măcar din motivul că împotrivirea absurdă la opera de traduceri rezemată pe obiecția că totul se poate găsi în limba franceză, care la noi se citește, curent, cade. Mai sunt însă și alte literaturi și, mai cu seamă, din toate literaturile, există și criterii mai valabile de selecție.

Ce se traduce apoi, din românește în alte limbi, nu merită nici întârzierea unei clipe. E drept că unii scriitori își dau cea mai mare osteneală și că izbutesc uneori pe cele mai neașteptate și hazlii căi de legătură și de influențe, să apară în cine știe ce limbă exotică. Dar ce însemnatate are acest succes personal cu mersul

normal al lucrurilor? Și întrucât urnește din loc problema în sine? Cred că în bună parte, pentru că ea n'a fost cercetată dintr'un interes general, nici formele de posibilități imediate n'au putut fi folosite. Avem de pildă, un comitet român al premiului Femina, care distinge în fiecare an cu un premiu o operă nou apărută de un scriitor român. Suma poate e prea mică, dar, în afară de cinste, regulamentul prevede traducerea lucrării premiată în franțuzește. Până acum premiul s'a acordat de cinci sau de șase ori. Cinci sau șase volume ar fi trebuit să împodobească vitrina librăriei franceze. Lucrul nu s'a întâmplat, pentru că acelaș regulament prevedea operația inversă, cu titlu însă de reciprocitate: publicarea în românește a fiecărei lucrări franceze premiate de comitetul francez. Editorul francez care să publice pe scriitorii români se găsisse;

cel român se caută încă. Eu nu pot să mă gândesc măcar că el ar fi într'adevăr cu neputință de găbit. Într'o simplă discuție, fără multă diplomație și cu prea puține făgădueli, îl aflasem. O inițiativă mai largă, la care să se înhame conștientă și Societatea Scriitorilor români, căreia prea-i place să se proclame numai societate de ajutor mutual și de pensii a lipsit. Și mai există și alte posibilități. Ele ar trebui însă cercetate odată anume, de un organ, și priceput și binevoitor, și reprezentant al intereselor generale scriitoricești. Inițiativele și poftelile individuale s'au dovedit până astăzi dușmane, fără să vrea, tocmai pentru că, în sine, chestiunea are orizonturi mai largi, decât ale satisfacerilor mai înguste personale.

EMANOIL BUCUȚA

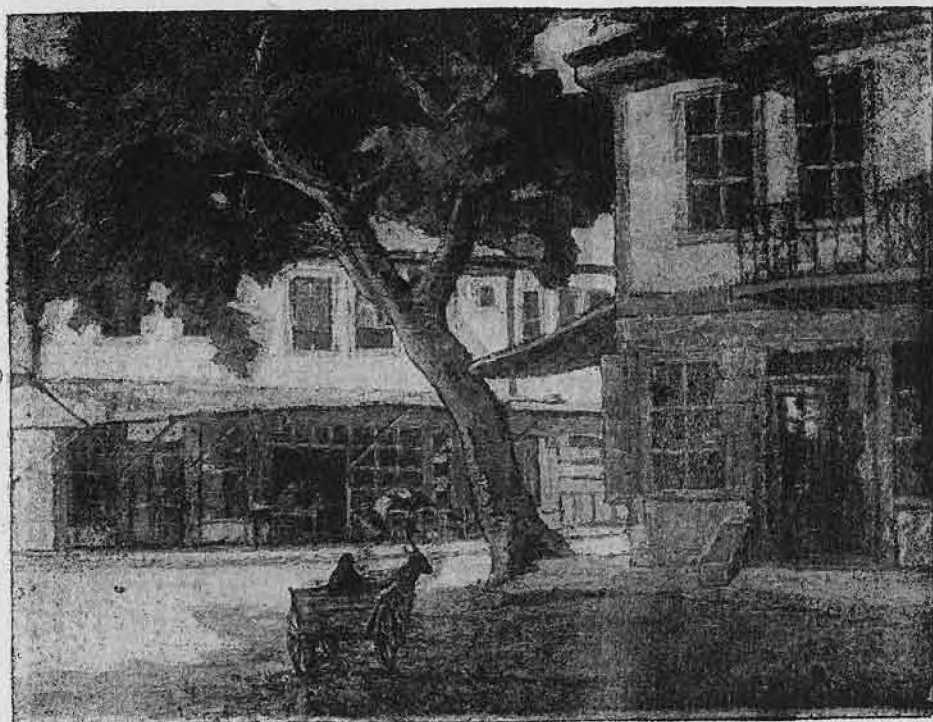
Secretar de Redacție: Al. Bădăuță

ȘT. DIMITRESCU

MAMA ȘI COPII

GANDIREA

IONESCU-DORU

PRĂVĂLIE VECHÉ

GANDIREA

POPEA ELENA

VEDERE DIN AMSTERDAM

GANDIREA

ȘT. DIMITRESCU

ȚĂRANĂ

GÂNDIREA

A APĂRUT :

CEZAR PETRESCU

SIMFONIA FANTASTICA

R O M A N

Editura „Națională” S. Ciornei

Prețul 75 lei

A APĂRUT :

CEZAR PETRESCU

„INTUNECARE”

ROMANUL GENERAȚIEI SEMĂNĂTORISTE ȘI AL RĂZBOIULUI
2 VOLUME

Epuizându-se prima ediție, s'a tipărit în Editura „Cartea Românească” și s'a pus în vânzare
Ediția II-a.

A APĂRUT ÎN „COLECȚIA GANDIREA” :

LUCIAN BLAGA

LAUDA SOMNULUI

V E R S U R I

Editura „Cartea Românească”

Prețul 42 lei

A APĂRUT ÎN „COLECȚIA GANDIREA” :

GIB. I. MIHĂESCU

V E D E N I A

N U V E L E

Editura „Cartea Românească”

Prețul 90 lei

A APĂRUT :

NICHIFOR CRAINIC

DARURILE PĂMÂNTULUI

V E R S U R I

Ediția III.

Editura „Cartea Românească”

Prețul 60 lei

A APĂRUT :

MATEIU ION CARAGIALE

CRAII DELA CURTEA VECHĂ

R O M A N

Editura „Cartea Românească”

Prețul 60 lei

EXEM-
PLARUL
LEI 40. —

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 40. —

APARE ODATĂ PE LUNĂ

GRUPAREA REVISTEI: AL. BĂDĂUȚĂ, VASILE BÂNCILĂ, LUCIAN BLAGA, G. BREAZUL, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, G. CĂLINESCU, V. CIOCĂLTEU, OSCAR WALTER CISEK, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, RADU DRAGNEA, MIRCEA ELIADE, O. HAN, NAE IONESCU, ADRIAN MANIU, ALEXANDRU MARCU, PETRE MARCU-BALȘ, GIB. I. MIHĂESCU, SORIN PAVEL, CEZAR PETRESCU, ION PILLAT, DRAGOȘ PROTOPOPESCU, ION MARIN SADOVEANU, ZAHARIA STANCU, SANDU TUDOR, PAMFIL ȘEICARU, FRANCISC ȘIRATO, T. VIANU, V. VOICULESCU

REDAȚIA: NICHIFOR CRAINIC, STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI

No. 6—7

IUNIE — IULIE

CUPRINSUL:

TUDOR VIANU: Artistul . . . 209
R. HAN: Leagăn, în
Castel, Sărman Pescar 213
EMANOIL BUCUȚA: Maica
Domnului dela Mare 215
V. VOICULESCU: Caliacra . . . 227
N. M. CONDIESCU: Din Insem-
nările lui Safirim 228
GEORGE LESNEA: Sihla . . . 232
VASILE BÂNCILĂ: Șcala
Regelui Mihaiu 234
ZAHARIA STANCU: Poezii . . . 246
SANDU TUDOR: Pentru Alcnie
Cuviosul cel cu straie mândre . . 248

IDEI, OAMENI & FAPTE

GÂNDIREA: Omagiu 252
Raționalistii și
Mistica Statului 254

CRONICA LITERARA

EMANOIL BUCUȚA: Carte și
Bibliotecă 256

CRONICA PLASTICA

PAUL STERIAN: Artiști români
din Paris 264

DRAMA SI TEATRUL

ION MARIN SADOVEANU: Note . 267

CRONICA MARUNTA

CEZAR PETRESCU și EM.
BUCUȚA 268

ILUSTRĂȚII

COPERTA: Fr. Strok.

DESENE IN INTERIOR: Demian.

REPRODUCERI IN INTERIOR

ABONAMENTE: 1 AN 350 LEI; 6 LUNI, 175 LEI PENTRU INSTITUȚIUNI
ȘI AUTORITĂȚI, 500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 1000 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-
PLARUL
LEI 40. —

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 40. —

1108 FUNDAȚIA CULTURALĂ REGELE MIHAI I, IMPRIMERIA